

KISS ÁGNES

MAGYAR ÚJSÁGOK KÁRPÁTALJÁN AZ ELSŐ CSEHSZLOVÁK KÖZTÁRSASÁGBAN

KISS ÁGNES

MAGYAR ÚJSÁGOK KÁRPÁTALJÁN
AZ ELSŐ CSEHSZLOVÁK KÖZTÁRSASÁGBAN

(Sajtótörténet)

Kárpátaljai Magyar Könyvek
294.

Sorozatszerkesztő és felelős kiadó:
Dupka György

Megjelenését támogatta
a Nemzeti Kulturális Alap

A névmutatót életrajzokkal összeállította:
Dupka György

© Kiss Ágnes, 2020
© Intermix Kiadó, 2020

Szerkesztette és lektorálta: **dr. Zékány Krisztina**
Fedélterv, műszaki szerkesztő: **Dupka Zsolt**
A könyv elektronikus változata:
www.kmmi.org.ua (Adattár, könyvek)
Készült a Shark magánvállalkozásban

ISBN 978-915-5757-15-0
ISSN 1022-0283

KISS ÁGNES

MAGYAR ÚJSÁGOK
KÁRPÁTALJÁN
AZ ELSŐ CSEHSZLOVÁK
KÖZTÁRSASÁGBAN

(Sajtótörténet)

INTERMIX KIADÓ
Ungvár–Budapest

TARTALOM

Bevezetés.....	7
Az első Csehszlovák Köztársaság létrejötte.	
Kárpátalja Csehszlovákiához csatolásának körülményei.....	9
Csehszlovákia etnikai viszonyai, kisebbségi politika, iskolaügy.	
Pártviszonyok a köztársaságban.....	19
Gazdasági–társadalmi viszonyok Csehszlovákiában.	
A történelmi országrészek, valamint Szlovákia és Kárpátalja gazdasági helyzete. Adópolitika, életszínvonal.	
Az értelmiség helyzete.....	25
Politikai viszonyok Kárpátalján. Etnikai, vallási és foglalkozás szerinti összetétel. Pártviszonyok, választási eredmények eredmények.	
A térség autonómiájának kérdése.....	35
Magyar nyelvű lapok Kárpátalján az első Csehszlovák Köztársaság idején. A periférikus helyzet következményei. A cenzúra működése.	
Anyagi feltételek. Az egyes újságok közötti kapcsolatok.	
A hivatalos hatalomhoz fűződő viszony	45
Kárpátalja jelentősebb sajtóorgánumainak bemutatása	51
<i>Ungvári Közlöny; Új Közlöny</i>	51
<i>Kárpáti Magyar Hírlap</i>	66
<i>Kárpáti Futár</i>	75
<i>Keleti Újság</i>	81
<i>Munkács; Az Őslakó</i>	87

<i>Kárpátalja</i>	94
<i>Ruszinszkói Magyar Gazda; Kárpáti Magyar Gazda</i>	101
<i>Kárpáti Hiradó</i>	111
<i>Munkás Újság</i>	118
<i>Határszéli Újság</i>	126
Rövid kitekintés az első bécsi döntést követő időszakra	141
Irodalomjegyzék.....	145
Névmutató életrajzokkal	147

BEVEZETÉS

Kárpátalja 12 000 km² terület a keleti Kárpátok és a Felső-Tisza-vidék között. A honfoglaló magyarok elsőként ezt a tájat pillanthatták meg a hegyekből letekintve, s ezer éven keresztül ez az országrész volt Magyarország északkeleti peremvidéke.

Kárpátalja történelmünk eleven része lett. Munkács híres várában nevelkedett a későbbi „nagyságos vezérő fejedelem”, II. Rákóczi Ferenc, miközben édesanyja, Zrínyi Ilona a várat védte a császári zsoldosokkal szemben. Ungvár utcáin ment iskolába Bercsényi Miklós fia, Bercsényi László, akinek nevét ma is egy ezred viseli Franciaországban, s Huszt várának falainál születtek meg Kölcsey Ferenc halhatatlan sorai.

Kárpátalja a szülőföldem. Sokszínű, soknyelvű, sokemberségű föld, melynek százezernél több magyarja görcsösen őrizte nemzeti identitását Trianon keserű traumája után is.

Az 1920-as és 1930-as évek csehszlovák fennhatósága alatt élt itt néhány ember, akik arra tették fel az életüket, hogy e vidék lakóinak a kezébe rendszeresen magyar nyelvű újságot adjanak. Egyikük az édesapám volt. Az ő emléküket őrizze ez a munka!

AZ ELSŐ CSEHSZLOVÁK KÖZTÁRSASÁG LÉTREJÖTTE. KÁRPÁTALJA CSEHSZLOVÁKIÁHOZ CSATOLÁSÁNAK KÖRÜLMÉNYEI

A dualizmus korában jelentőssé vált cseh és szlovák emigráció a világ több pontján hozott létre kolóniákat. A legjelentősebbek Oroszországban, Franciaországban, az Amerikai Egyesült Államokban és Angliában alakultak ki. Ezek összefogását kívánta megvalósítani T. G. Masaryk 1915-ben, amikor svájci központjából körlevelet intézett a különböző országokban működő kolóniákhoz és szervezetekhez. A cél a szétszórta erők összpontosítása volt. 1914-ig Masaryk is szükségesnek tartotta a Monarchia fennmaradását, az önálló cseh állam gondolata csupán 1914 októberében merült fel. Csehország és Szlovákia összekapcsolásának igénye még később került napirendre, immáron nyíltan hivatkozva a két nép között fennálló etnikai egységre.

1915 őszén a Masaryk vezette Külföldi Cseh Komité Svájcban Franciaországba tette át a székhelyét. Első hivatalos nyilatkozatában célul tűzte ki az önálló csehszlovák állam megteremtését. Mivel ez az Osztrák-Magyar Monarchia gyengítését szolgáló terv volt, sikerült megnyerni A. Briand francia miniszterelnök és külügyminiszter támogatását is.

A Külföldi Cseh Komité utódként 1916-ban megalakult Párizsban a Csehszlovák Nemzeti Tanács, amely több európai nagyvárosban tartott fenn sajtóirodát, továbbá újságokat jelentetett meg. Ez a szervezet szorgalmazta az önálló csehszlovák hadsereg megszervezését is. Hozzáfogtak a Csehszlovák Légió megszervezéséhez, átgondolva, hogy a fegyveres erők nem csak a független csehszlovák állam elismertetésében, hanem gyakorlati létrehozásában is jelentős szerepet játszhatnak.

Miközben az emigráció egyértelműen az antant felé fordult, a honi cseh burzsoázia támogatta a monarchiát. Ebben szerepet játszott IV. Károly **1916-os trónra lépése**, személyében ugyanis sokan a demokratizálódás ígéretét látták. 1916 novemberében szervezetük, a Cseh Szövetség kiáltványban fejezte ki a Habsburg-ház iránti rokonszenvét és a monarchia integritásának igényét. **1917 elején** tovább nőtt az ellentét a Cseh Szövetség és a Csehszlovák Nemzeti Tanács között. IV. Károly – először a háború folyamán – összehívta a birodalmi gyűlést. Ezen a gyűlésen a cseh képviselők többsége a dualizmus rendszerével szakítva a föderációs politikai híveként nyilatkozott meg. Programjuk szerint a monarchiát egyenrangú államok szövetségévé kell átalakítani, melynek egyike lett volna a csehek és szlovákok közös állama. Az osztrák és a magyar uralkodó körök azonban ezt elutasították. Ezt követően a cseh képviselők 1918. január 6-án deklarációban foglaltak állást a cseh és a szlovák nép önállósága mellett.

1918 első felében országszerte több demonstrációra került sor, ezeken a résztvevők a csehszlovák állam megteremtését szorgalmazták. Ugyanakkor a hadseregben is lázadás jelei mutatkoztak.

A politikai pezsgés fontos jelzése volt, hogy 1918 nyarán Prágában megalakult a Cseh Nemzeti Bizottság.

Közben az emigráció diplomáciai tevékenysége is megélénkült. Masaryk most már az Egyesült Államok elnökével, Wilsonnal tárgyalt a monarchia szétzúzásának szükséges voltáról, ugyanakkor az amerikai szlovákok képviselőit biztosította arról, hogy a létrehozandó új államban a szlovákok önálló közigazgatást fognak kapni.

E. Beneš franciaországi tárgyalásain meggyőzte a francia kormányt a csehszlovák nemzeti önállóság elengedhetetlen voltáról. A francia kormány 1918 májusában a Csehszlovák Nemzeti Tanácsot elismerte egy leendő csehszlovák kormány alapjának, majd pár hónap múlva nemzeti kormánynak. Szintén Beneš érdeme volt, hogy Angliával is sikerült elismertetni a csehszlovák önállóságot, ugyanis Anglia még 1918-ban is hajlandó lett volna különbékét kötni a monarchiával.

Az Amerikai Egyesült Államok, Japán és Olaszország 1918 őszén nyilatkozatban ismerte el a Csehszlovák Nemzeti Tanácsot. Ezt köve-

tően, **1918. október 14-én** Párizsban megalakult az ideiglenes csehszlovák kormány. Elnök és pénzügyminiszter T. G. Masaryk, kül- és belügyminiszter E. Beneš, hadügyminiszter Štefánik tábornok lett.¹

A hazai polgári és a külföldi ellenállási mozgalom vezetői 1918. október 24-én Svájcban találkoztak, s tárgyalásaik eredményeképpen október 28-án kikiáltották az önálló csehszlovák államot.

1918. november 14-én Prágában összeült a Nemzetgyűlés, amely kimondta a Habsburg-ház trónfosztását, és deklarálta a köztársasági államformát. A köztársaság elnöke T. G. Masaryk lett.

Megtörtént tehát a Csehszlovák Köztársaság hivatalos létrejötte és a nemzetközi elismerés, de a végleges határok még nem alakultak ki. „*A győztes hatalmak körében erős bizonytalanság mutatkozott Közép-Európa jövőjét illetően.*”² (2) Ezt használták ki az újonnan megalakult kis államok, hogy területi követeléseiknek érvényt szerezzenek. Közben Magyarországon a Károlyi-kormány politikai erőfeszítései arra irányultak, hogy összetartsák a történelmi Magyarországot. Kísérleteket tettek a szociális és nemzetiségi ellentétek megoldására, s készek voltak egy olyan föderatív állam létrehozására, amely minden nemzet számára biztosítaná az autonómiát. Mindez azonban ekkor már elkésett lépésnek bizonyult.

1918 novemberében fegyveres konfliktusokra került sor a magyar és a csehszlovák katonai erők között. 1919. január végéig különböző csehszlovák alakulatok elfoglalták Szlovákiát, ezen belül színmagyar területeket is, holott a páduai fegyverszünet (1918. november 3.) nem adott jogot a térség megszállására, s a belgrádi tárgyalás (1918. november 7.) alapján is a demarkációs vonal északon a történelmi Magyarország határa maradt. A megállapodás szövegében meg sem említették Szlovákiát. A csehszlovák külügyminisztérium Párizsban reklamált, ahol a francia kormány felhatalmazta őket Szlovákia megszállására. Amikor a Károlyi-kormány az ország integritásának megtartása érdekében az antanthoz fordult, a háborúban győztes szövetség a csehszlovákok mellé állt.

¹ Arató Endre: *Csehszlovákia története* (egyetemi jegyzet) – Budapest, 1982. –98. o.

² Ádám Magda: *A kisantant és Európa*. Akadémiai Kiadó, – Budapest, 1989, –28. o.

Amikor **1919. január 19-én** megkezdődött a békekonferencia, már mindenki előtt világos volt, hogy a közép-és délkelet-európai államok fegyveresen igyekeznek területi követeléseiket érvényesíteni, s ezzel esetenként kész tények elé állítják a békekonferencián tárgyaló politikusokat. Ezzel egy időben igényeiket természetesen írásban is benyújtották. Mivel a kérdéses területek túlnyomó részét, de facto már birtokolták, a konferenciától elsősorban azt várták, hogy törvényesítsék a kialakult helyzetet. A követelésekben már szó sem esett etnográfiai elvekről, elsősorban gazdasági és stratégiai tényezők szerepeltek az érvelésekben. Feszült volt a tárgyalásokon a három érintett ország – Csehszlovákia, Jugoszlávia és Románia – egymáshoz fűződő kapcsolata is. Ennek hátterében ugyancsak határviták álltak, pl. Kárpátaljára Csehszlovákia és Románia is jogot formált. A magyar Tanácsköztársaság kikiáltása, a Vix-jegyzék visszautasítása veszélyt jelentett a környező új országok számára, hiszen világosan jelezte, hogy Magyarország nem hajlandó lemondani azokról a területekről, amelyeket a cseh és román katonai erők 1918 végén megszálltak.

A csehszlovák és a román kormánykörök 1919 áprilisában nagyarányú fegyveres offenzívát indítottak.

A magyar Tanácsköztársaság kikiáltása, a Vix-jegyzék visszautasítása veszélyt jelentett a környező új országok számára, hiszen világosan jelezte, hogy Magyarország nem hajlandó lemondani azokról a területekről, amelyeket a cseh és román katonai erők 1918 végén megszálltak. A csehszlovák és a román kormánykörök 1919 áprilisában nagyarányú fegyveres offenzívát indítottak Magyarország ellen. Mivel a franciák támogatták e törekvéseket, az angolszász politika igyekezett szembehelyezkedni velük. A békekonferencia részét alkotó Tízek Tanácsának angol hatásra született közleménye azonban csak általánosságok szintjén foglalkozott az üggyel. A határok kérdésében konkrét döntés csupán 1919 júniusában született. A Négyek Tanácsa június 12-én megtárgyalta és elfogadta a határookra tett javaslatot, s másnap ezt Clemenceau az érintettek tudomására hozta. A jegyzék felszólította az érdekelt országok kormányait, hogy erőiket e határok mögé vonják vissza, továbbá szüntessék be az ellenségeskedést. Magyar–csehszlovák

relációban ezek a határok lényegében a trianoni határvonalat jelentették, így nyilvánvaló vált, hogy a korábbi ígéretek ellenére nem vették figyelembe a magyar érdekeket, s egyértelműen a csehszlovákok igényeit ismerték el jogosnak.

A döntés értelmében a volt cseh tartomány, a Felvidék és Kárpátalja képezték az új állam magját, melyhez még további kisebb területeket csatoltak Németországtól, Ausztriától és Magyarországtól.

Kárpátalja Csehszlovákiához csatolásáról 1919. március 13-án született meg az antant döntése. Érdekes azonban áttekinteni az előzményeket:

1918. november 9-én Ungváron 35 tagú „magyar-ukrán néptanács” alakult Szabó Simon és Volosin Ágoston vezetésével. November 19-én követeléseiket a Károlyi-kormány tudomására hozták: Máramaros, Ung, Bereg és Ugocsa vármegyék élére nevezzenek ki új, ruszinbarát főispánokat, alakítsanak ruszin ügyosztályt a kultuszminisztériumban, s tanszéket az egyetemen. A kéréseket a kormány elfogadta, s ki-nevezte Szabó Oreszt addigi Ung megyei kormánybiztost a továbbiak előkészítésére központi kormánybiztosnak. Tárgyalásai nyomán 1918. december 25-én a kormány közzétette a X. számú néptörvényt, amely biztosította a ruszinok önrendelkezési jogát az igazgatás, közoktatás, közművelődés, vallásgyakorlat és nyelvhasználat területén. Máramaros, Ung, Bereg és Ugocsa vármegyék ruszin lakta részeiből „Ruszkakrajna” néven autonóm jogterület alakult. A törvény 4. és 5. paragrafusa szerint az autonóm terület törvényhozó szerve autonóm ügyekben a ruszin nemzetgyűlés, közös ügyekben (külügy, hadügy, pénzügy, állampolgárság, magánjogi és büntetőjogi törvényhozás, gazdasági, közlekedési és szociálpolitikai ügyek) a létesítendő magyarországi közös országgyűlés lesz. A területen élő nem ukrán anyanyelvű lakosság helyhatósági és kulturális autonómiára tarthat igényt. (Az érintett 4 megyében az 1910-ben megtartott népszámlálás adatai szerint 848 428 lakos élt, közülük 356 067 ruszin, 267 091 magyar, 94 273 román, 93 047 német, 37 950 szlovák.)

Az autonóm területen található államkincstári földek, bányák, erdőségek a „ruszin nemzet törvényes képviselőjének” a tulajdonába

mentek át. A ruszka krajnai minisztérium és a ruszka krajnai kormány-
zóság lett a legfőbb kormányzati szerv; előbbi Budapesten alakult meg
élén Szabó Oresztel, utóbbi Munkácson, s a kormányzó Stefán Ágoston
rahói ügyvéd lett.

Bár az ungvári néptanács december 26-án még köszönetét fejezte
ki a Károlyi-kormánynak a törvény életbe léptetéséért, pár nap múlva
a Volosin által vezetett bizottság már Milan Hodžával tárgyalta a Cseh-
szlovákiával történő megegyezés lehetőségeiről.

1919. januárjától viszont a tárgyalások helyett a fegyvereké lett a
döntő szó. Január 12-én a csehszlovák katonaság megszállta Ungvárt.
Erről értesülve az ukrán nacionalisták is fegyveres erőket irányítottak
a térségbe, melyek először Máramarosszigetig, később Munkácsig és
Csapig nyomultak előre. Mivel azonban a román csapatoktól veresé-
get szenvedtek Máramarosszigetnél, kivonultak az eredetileg megszállt
területekről. Január végén a cseh és román offenzíva is leállt, a magyar
közigazgatás Ruszka Krajna területén továbbra is működött. Így tehát
Kárpátalja túlnyomó része egyelőre még Magyarországhoz tartozott.

Ugyan a terület jövőbeni hovatartozása még 1919 tavaszán sem dőlt el
végre, sorsa nem volt kétséges. A párizsi békekonferencia egyetértett
abban, hogy nem csatolják szovjet Ukrajnához, ugyanis ez a lépés előse-
gítette volna a bolsevizmus behatolását a Duna-medencébe. Abban is
teljes volt az egyetértés, hogy a hovatartozás eldöntését nem lehet a ruszi-
nok nemzeti önrendelkezésére bízni. Az Amerikai Egyesült Államok és
Franciaország vezetése a cseh igényt támogatta, s ez bizonyult a későbbi-
ekben meghatározónak. De hogyan, miféle rendező elv szerint született
meg az a gondolat, hogy Kárpátalja Csehszlovákia része legyen? A válasz
meglehetősen bonyolult, a szálak az Egyesült Államokba vezetnek.

Az első világháború kitörésekor Amerikában meglehetősen nagy-
számú kivándorolt ruszin élt. Mintegy 10 % megszerezte az amerikai
állampolgárságot, de a többség ekkor még magyar állampolgárnak szá-
mított. Központjuk a pennsylvaniai Homestead volt, 1200 szociális
szervezetükbe mintegy 80 000 tag tartozott.

1915. november 28-án Pittsburghban alakult meg az első politi-
kai egyesületük, a Narodna Obrana, melynek elnöke Pacsuta Miklós

lett, segítői pedig Kondor György, Hancsin Mihály, Sárady Emil és Hatalák Péter. Kezdeti elképzelésük egy olyan szervezet létrehozása volt, amely egy táborba tömörítette volna a monarchia területén élő valamennyi rutént. 1917. július 13-án az Obrana kongresszust tartott New Yorkban, itt hangzott el először a monarchiától való elszakadás igénye, és az autonóm „Kárpátországnak” csatlakozása az orosz birodalomhoz. Oroszországban azonban a forradalom miatt zavaros állapotok uralkodtak, így az Obránával tárgyaló antant követségek azt tanácsolták a szervezeteknek, hogy várjanak, illetve esetleg egy másik állammal tárgyaljanak a csatlakozásról. Ezután, Masaryk 1918 májusi propagandaútja során felvetődött a csehszlovák államhoz való kapcsolódás lehetősége. Megkezdődtek a konkrét tárgyalások. A ruszinok képviselői 1918. május 30-án Pittsburghban átadtak Masaryknak egy emlékiratot. A hosszú történelmi bevezetéssel induló okmány – kissé fellengzősen – imígy határozta meg a mozgalom célkitűzését:

„Tudnunk kell, hogy egyedül gyengék vagyunk kiharcolni a mi rutén népünk politikai felszabadítását, s ezért menekültünk a mi kedves vérrokonaink, tulajdon testvéreink oltalma alá, és fő politikai célunk volt a ruszin nép egyesítése Oroszországgal a teljes önkormányzat alapján. De a történelem kereke az időben fordult egyet, régi politikai célunk nem érhető el, s más utat kellett keresnünk, hogy felszabadítsuk népünket Ausztria-Magyarország rabságából. Kerestük és megtaláltuk a kivezető utat, s ugyanezt választották ausztriai járom alatt nyögő galíciai ruszin testvéreink is. Célunk az egész kárpátorosz nép egyesítése önkormányzati alapon a csehszlovák állammal.”

Az Obrana-ellenes tábor 1918. július 13-án Homesteadben el-lenszervezetet alapított, amelyet Amerikanszka Narodna Rada Uhroruszinov néven jegyeztek be. Élén 23 tagú direktórium állott, melynek elnöke Csopej Miklós görögkeleti pap lett. Memorandumot kívántak eljuttatni Wilson elnökhöz, amely okmányban a következő három lehetőség valamelyikének az elfogadását és támogatását kérték:

- A magyar-ruszin nép legyen teljesen független.
- Ha ez nem lehetséges, úgy csatlakozzon a galíciai és bukovinai ruszinokhoz.

– Ha ez sem lehetséges, akkor kapjon legalább teljes önkormányzatot valamely más állam, esetleg Magyarország területén.

Az emlékirat megszerkesztését egy pittsburghi ügyvédre, Zsatkovics Gergelyre bízta. A Rada scrantoni gyűlése 1918. október 1-jén elfogadta a memorandumot, s ebben nem esett szó a Csehszlovákiához való csatlakozásról. Zsatkovics október 21-én kihallgatást kért és kapott Wilson elnöktől, aki azonban az első két verziót és a Magyarországhoz való csatlakozás lehetőségét elutasította, és azt ajánlotta Zsatkovicsnak, hogy kezdjenek közvetlen tárgyalásokat valamely szomszédos állammal.

Minthogy a Narodna Rada lényegében ugyanazt a választ kapta, mint korábban a Narodna Obrana, világossá vált, hogy a ruszinok kénytelenek lesznek alávetni magukat a nagyhatalmak akaratának.

Zsatkovics Gergely ekkor személyesen megismerkedett Masarykkal, s tárgyalásaik nyomán a ruszinokat már október 23-án felvették az elnyomott közép-európai nemzetek (románok, csehszlovákok, lengyelek, délszlávok, ukránok és litvánok) uniójába. Október 25-én a Narodna Rada 5 tisztviselője tárgyalta Masarykkal, aki önkormányzatot és kedvező határ megállapítást ígért. A november 12-i scrantoni gyűlésen ezek után kimondták a magyarországi ruszinlakta területek csatlakozását a csehszlovák államhoz. Masaryk a scrantoni határozatot jónak látta népszavazással alátámasztani. A megrendezett amerikai népszavazáson a résztvevők 67 %-a voksolt a Csehszlovákiához való csatlakozás mellett. *„Az akkori ruszin politikusok naivságára jellemző, hogy szentül hittek a szláv testvériségben, és biankó váltót nyújtottak át a cseheknek, akik azt tetszésük szerint töltötték ki.”*³

A Kárpátalján élő ruszinok minderről semmit sem tudtak. Még a decemberi Vix-jegyzék is csak az Ung folyóig terjedő terület kiürítését követelte, Ruszinszkrét magyar uralom alatt hagyta, s csak március közepén született más jellegű döntés. Ennek gyakorlati megvalósítása azonban egyelőre a bekövetkezett politikai változások miatt jelentős akadályokba ütközött.

³ Ortutay Tivadar: *Cseh világ a Kárpátokban*. – Ungvár, 1941 – 95. o.

A magyar Tanácsköztársaság kikiáltása nyomán Kárpátalján is megalakultak a direktóriumok. Munkácson március 22-én, Beregszászban március 21-22-én, Nagyszőlősen március 23-án alakult meg tanács hatalom, s mintegy 5 héten keresztül működött. A tanácskormány fennállása idején bővíteni kívánta a térség önkormányzatát. Az első szakaszban 3 ruszin kerületi tanács felállítását tervezték, a beregi, a máramarosi és az ungi kerületben, Munkács, Huszt, illetve Szerednye székhellyel. Az események felgyorsulása folytán ezekből csak kettő alakult meg, de ezek tényleges működését is megszakította a fegyveres intervenció. A direktóriumok működését április utolsó hetében számolták fel a cseh és román katonai erők. A román hadsereg a Tisza vonaláig nyomult előre a fegyveres offenzíva során, a csehszlovák katonaság pedig – megelőzendő Románia hasonló jellegű lépését – birtokba vette Kárpátalját, majd Miskolc elfoglalása után Salgótarjánig vonult. Ekkor a magyar Kormányzótanács az Egyesült Államok elnökéhez fordult azzal a felhívással, hogy Wilson intézkedjen az intervenció megszüntetéséről. A békekonferencia ilyen irányú felszólítását azonban csak Bukarest vette komolyan, hiszen újabb területi igényei nem voltak, Prága azonban további területszerzésre törekedett. Közben a megerősített Vörös Hadsereg Magyarország északi részén ellentámadást kezdeményezett, június elején elérte és átlépte a demarkációs vonalat, és a hónap közepére elérte a lengyel határt. Beneš ekkor a francia kormányhoz fordult segítségért, de tényleges katonai támogatást végül nem kapott. Június 13-án Párizsban kijelölték a végleges demarkációs vonalat Magyarország és Csehszlovákia, illetve Magyarország és Románia között, majd június 18-án a végleges döntés is megszületett Kárpátalja Csehszlovákiához csatolásáról.

CSEHSZLOVÁKIA ETNIKAI VISZONYAI, KISEBBSÉGI POLITIKA, ISKOLAÜGY. PÁRTVISZONYOK A KÖZTÁRSASÁGBAN

Az új Csehszlovák állam területe a végleges határok között 140 408 négyzetkilométer lett, lakosainak száma 13 612 000 fő volt.

A lakosság nemzetiségi szerinti megoszlása a következőképpen festett:

csehszlovák 8 760 957 fő (65,5%),

német 3 123 448 fő (23,4%),

magyar 747 096 fő (5,6%),

ukrán 461 849 fő (3,4%),

zsidó 180 855 fő (1,4%),

lengyel 75 852 fő (0,7%).

Csehszlovákia létrejöttének pillanatától kezdődően többnemzetiségű állam volt, így a nemzetiségi kérdés szabályozását nem lehetett kikerülni. Az 1920. február 29-én elfogadott alkotmányig azonban számos anomália jellemezte a nemzetiségi politikát, sőt maga az alkotmány sem tudta azt igazán megnyugtatóan rendezni.

Az alkotmány elfogadása előtti időszakban tömegesen került sor magyar és német közalkalmazottak és köztisztviselők elbocsátására, illetve a nyugdíjjogosultságból való kizárására. Ebben kétségtelenül szerepet játszott, hogy az érintettek többsége azért jutott erre a sorsa, mert megtagadta az új államra teendő hűségesküt, maga a jelenség – az előfordulások nagy száma miatt – országszerte komoly feszültségek forrásává vált.

A csehszlovák állam felfüggesztette a Monarchia idején kialakult önkormányzatok működését, helyettük az ügyek irányítását átmeneti időre kormánybiztosok és kinevezett tanácsok vették át. Hasonló hely-

zetbe kerültek az ügyvédi kamarák, a kereskedelmi- és iparkamarák, betegsegélyező szervezetek is. Ezzel egyidőben megszüntették az egyházi önkormányzatokat, valamint betiltották több gazdasági egyesület működését. Növelte a kiszolgáltatottság érzését az a tény is, hogy az 1920 előtti alkotmányozó nemzetgyűlésnek sem magyar, sem pedig német tagja nem volt. A helyzet részbeni normalizálódása az 1920 áprilisában lezajlott választásokat követően kezdődött el.

Csehszlovákia első alkotmánya polgári demokratikus alkotmány volt, ezáltal jellegénél fogva több jogot biztosított a kisebbségeknek, mint a térség többi állama. Az alkotmány első paragrafusa kimondta: „A köztársaságban az államhatalom egyetlen forrása a nép, és a törvényhozó hatalmat a képviselőházból és a szenátusból álló Nemzetgyűlés (parlament) gyakorolja. A választás általános, egyenlő, közvetlen és titkos szavazás alapján történik.”

A választás (21 éves kortól a képviselőházba, 26 éves kortól a szenátusba) és a választhatóság (30, illetve 45 éves kortól) esetében korlátot egyedül az állampolgárság jelentett. Az alkotmány egyéni szabadságot és polgári demokratikus jogokat biztosított nemzeti, faji, vallási különbségek nélkül az ország valamennyi állampolgárának, vagyis az alkotmányban rögzített jogok gyakorlását az állampolgársághoz kötötték. Ugyanakkor az állampolgárság kérdésében rengeteg zavar volt. Egy 1923-ban hozott legfelső közigazgatási döntés alapján pl. az illetőség (amelynek alapján állampolgárságot lehetett kapni) előfeltétele az volt, hogy az érdekelt vagy apja legkésőbb 1906-ig bezárólag a szóban forgó község kötelékébe jegyzőkönyvi határozattal fel legyen véve. Ez a rendelkezés Szlovákiában és Kárpátalján olyan magyarok illetőségi bizonyítványát semmisítette meg tömegével, akiknek előzőleg már elismert állampolgárságuk volt. Ha összevetjük az 1921-es és az 1930-as népszámlálási adatokat, kitűnik, hogy 1930-ra a hontalan, illetve a külföldi honosságú magyarok száma megduplázódott (10 000-ről 20 000-re) azzal együtt, hogy a húszas évek második felében évente ezres nagyságrendben adományozták az állampolgárságot.

Az alkotmány kilátásba helyezte a nyelvtörvény kiadását, valamint újabb törvényeket, amelyek az általános szabadságjogokat és a nemze-

tiségek védelmét voltak hivatva biztosítani. Ezek közül azonban csupán a nyelvtörvény perfektuálódott.

A kisebbségi jogokkal foglalkozó, 1919. szeptember 10-én Saint-Germain-en-Laye-ben aláírt szerződés 7. cikkének 4. bekezdése kimondta: „A Csehszlovák Köztársaság – egy hivatalos nyelv bevezetésének sérelme nélkül – a nem cseh nyelvű állampolgárok-nak megfelelő könnyítéseket (facilités appropriers) köteles nyújtani nyelvhasználat tekintetében.” Ugyanezen szerződés 9. cikke rendelkezett a nyelvi kisebbségben élők részére létesítendő állami iskolákról és a kisebbségeknek a köz költségvetésből juttatandó összegről. E jogok gyakorlását ahhoz kötötte, hogy az adott helyen a lakosság „jelentős része” a kisebbséghez tartozó legyen. (A 7/4. nem tett ilyen kikötést!)

A csehszlovák nyelvtörvény az alkotmány részét képezte. Törvénybe iktatta, hogy az állam nyelve a csehszlovák, nem véve figyelembe, hogy itt két külön nyelvről van szó, és a „csehszlovák nyelv” nem több pusztán fikciónál. A 2. paragrafus szerint valamennyi járásban a csehszlovák államnyelv a hivatalos, de ahol a nemzetiségi állampolgárok (tehát nem a lakosok!) számaránya eléri a 20%-ot, kérni lehet a hivatalok kétnyelvűségét, s a bíróságok, hivatalok és hatóságok hirdetményei a kisebbségek nyelvén is kiadhatók. A 3. paragrafus ugyanezt önkormányzati szinten szabályozta.

A törvény konkrét végrehajtásáról a későbbiekben több kormányrendelet is napvilágot látott. 1924. január 31-én a megyei képviselőtestületek és bizottságok, 1926. február 3-án a minisztériumok, 1928. december 29-én a kerületi és járási önkormányzatok nyelvhasználatáról született döntés. Mindezen rendeletek a 20%-os arányt tekintették kiindulópontnak. A népszámlálások adatai viszont – némileg spontán, némileg manipulációk következtében – változtak, így pl. a kezdetben 22 szlovákiai járás száma, ahol eredetileg 20 %-ot meghaladó arányú magyarság élt, 1930-ra 20 alá csökkent. (Az alkalmazott manipuláció egyik jellegzetes módja volt a zsidó nemzetiség fogalmának bevezetése, ui. Csehszlovákiában nagy számú zsidó élt, akiknek anyanyelve Csehországban több-

nyire német, Szlovákiában és Kárpátalján pedig főleg magyar volt. Ilyen módon a német és magyar kisebbség számarányát jelentősen lehetett csökkenteni.)

Egész Közép- és Kelet-Európára jellemző volt a vegyes lakosságú területek, nemzetiségi szigetek kialakulása. A hatalmon lévő nemzetek általában ezek felszámolására törekedtek, hol drasztikus, hol kifinomultabb módszerek alkalmazásával.

Mivel Csehszlovákia nyelvtörvénye nem az egyes településekre, hanem járásokra vonatkoztatta a minimum 20%-os arányt, így a szóróvány nemzetiségek nem részesültek a törvény által garantált anyanyelvi oktatásban, hivatali ügyintézésben és bíraskodásban.

A járások határainak kijelölése nem kelet – nyugat, hanem észak – dél irányú vonalak mentén történt. Így mesterségesen összekapcsolva szlovák és magyar lakosságú területeket, könnyűszerrel 20% alá lehetett szorítani a magyarok arányát.

A nyelvrendelet 5.§ az iskolák tanítási nyelvét szabályozta. Biztosította az anyanyelvi oktatást, amennyiben 3 év átlagában az elemiben 40, a polgári iskolában 400 iskolaköteles igényt tart erre. A középiskolában és a tanítóképzőben az államnyelv oktatását kötelezővé tette. Az alkotmány szövege kimondta: „*Nem megengedhető az elnemzetietlenítés semmiféle módszere. Ennek az elvnek a kijátszását a törvény büntetendőnek is minősítheti.*” Nos, az oktatáspolitikai nem minden esetben felelt meg ennek a kitételnek.

A kormányzat az Osztrák-Magyar Monarchiától örökölt, korszerűtlen községi és felekezeti iskolákat meghagyta eredeti állapotukban, miközben modern, jól felszerelt szlovák és cseh tannyelvű állami iskolákat alapított. Új magyar iskolákat nem építettek, a régiéket túlszűfoltak és elhanyagoltak voltak. Jellemző az is, hogy Kárpátalján, ahol az állítólagos „fő szempont” a ruszin érdekek képviselője volt, a ruszin gyerekek csehül vagy szlovákul tanultak az iskolákban! 15 olyan szlovákiai községben, ahol a magyarok tették ki a lakosság 75 %-át, csak szlovák elemi iskola működött. 1921–1926 között a magyar polgári iskolák száma 5,3 %-kal csökkent, miközben országos szinten 12,4%-kal szaporodtak a polgári iskolák.

A csehszlovák lakosság a magyarnak kilencszerese, a polgári és középiskolákban viszont több, mint 50-szeres volt az államnyelven tanulóok száma a magyar iskolába járókéznál. Megszüntettek nagy múlttal rendelkező magyar gimnáziumokat Léván, Rozsnyón és Ungváron. Az állami iskolák közül a megmaradt magyar tannyelvű gimnáziumok élére cseh vagy szlovák igazgatót állítottak. Az összes magyar iskolában előszeretettel alkalmaztak nem magyar tanárokat, miközben magyar pedagógusokat nagy számban helyeztek szlovák vagy ruszin iskolákba. Magyar nyelvű felsőoktatás a teológián kívül nem létezett. Minden adatot összevetve a magyarságnak 31%-kal volt kevesebb iskolája, mint amennyi a hivatalos (és megkérdőjelezhető) népszámlálási adatok alapján megillette volna.

A nemzetiségekkel való manipulációk jellemezték az egyes választókerületek kialakítását is. Ennek nyomán pl. 1920-ban egy szlovák képviselői mandátumhoz átlagosan 19 753 szavazat kellett, egy magyar mandátumhoz pedig 27 697 szavazat, tehát mintegy 40%-kal több volt szükség. A szenátorok megválasztásához Prágában 73 949, Érsekújváron 105 504, míg Kárpátalján 143 007 szavazatra volt szükség. A jelölés folyamata sem volt mentes a diszkriminációtól: a cseh tartományokban 100, míg Szlovákiában 1000 hitelesített aláírás tette lehetővé a jelölést.⁴ (4)

Az első Csehszlovák Köztársaságban pártok tömkelege jelent meg a politikai szintéren. 1924-ben 23, 1925-ben 29, 1929-ben 19, s az utolsó, 1935-ös parlamenti választásokon 16 szervezet indult harcba a mandátumokért. A köztársaság létének 20 esztendeje alatt összesen 49 párt vett részt a parlamenti választásokban. A húsz év – ha nem is arányos felosztásban – húsz kormányt is jelentett, ezek közül négy csupán átmeneti, ún. hivatalnokkormány. A többi kivétel nélkül koalíciós kormány volt. Valamennyi esetben részt vett a kormányzásban az Agrárpárt (Republikánus Párt), s csaknem mindegyik kormányban szerepeltek a szociáldemokraták és a szocialisták (2-2 alkalommal maradtak ki), a katolikus

⁴ Arató Endre: *Tanulmányok a szlovákiai magyarok történetéből.* – Budapest: Magvető Kiadó, 1977. –58. o.

beállítottságú Néppárt (3 kormányból hiányoztak) és a Nemzeti Demokrata Párt (5 kabinetnek nem voltak tagjai). A kormányok vagy parlamenti többséget képviseltek, vagy – ennek hiányában – átmenetileg ellenzéki pártok ideiglenes támogatását bírva látták el funkcióikat. A miniszterelnöki posztot két kivétellel az Agrárpárt, illetve a Demokrata Párt birtokolta, s az ő kezükben volt a belügyi, a hadügyi, a pénzügyi, a földművelésügyi, valamint az ipari és a kereskedelmi tárca.⁵

---

⁵ Incze Miklós szerk.: *A közép- és délkelet-európai államok a két világháború között.* – Budapest: Akadémiai Kiadó, 1986 –237. o.

GAZDASÁGI-TÁRSADALMI VISZONYOK CSEHSZLOVÁKIÁBAN. A TÖRTÉNELMI ORSZÁGRÉSZEK, VALAMINT SZLOVÁKIA ÉS KÁRPÁTALJA GAZDASÁGI HELYZETE. ADÓPOLITIKA, ÉLETSZÍNVONAL. AZ ÉRTELMISÉG HELYZETE

Az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlását követően sajátos feladattal kellett az utódállamoknak megbirkózniuk: a különböző gazdasági fejlettségű országrészekből álló, eltérő társadalmi szerkezettel, történeti múlttal, nyelvvel, kultúrával, vallással rendelkező népekből kellett összeforrott államalakulatot létrehozni.

A Monarchia utódállamai közül gazdasági szempontból egyértelműen Csehszlovákia helyzete volt a legkedvezőbb, örökölte a Habsburg Birodalom iparának több mint 50 %-át (elsősorban a Szudétavidék megszerzésével), és a gabonatermő területek jelentős része is csehszlovák fennhatóság alá került.

A csehszlovák gazdaságban folyamatosan jelentős szerepet játszott a külföldi tőke, amely hozzávetőleg 20%-ot tett ki. A térség államai közül elsőként Csehszlovákiában zajlott le a pénzreform, azzal a céllal, hogy lazítsanak a monarchián belüli korábbi gazdasági egységen. 1919 tavaszán lepecsételték az eddig használatos osztrák bankjegyeket, majd két hónap leforgása alatt ezeket új, csehszlovák koronára cserélték be. Ezzel sikerült kiküszöbölni az infláció hosszan tartó elhúzódását is, bár a nyilvánvaló szándék láthatóan egy nacionalista gazdaságpolitika megvalósítása volt. 1922–23-ra megvalósult a csehszlovák korona stabilizációja, igaz, ehhez 100 millió dollárt meghaladó külföldi kölcsön folyamatos felvételére volt szükség.

Az új ország pénzügyi politikája nem volt mentes a diszkriminatív elemektől, amelyek Szlovákiát és Kárpátalját sújtották. Az 1921. évi költségvetés beruházási előirányzata az egész köztársaságra 3 683 millió cseh korona volt, az ebből ténylegesen megvalósuló befektetés 1 775 millió. Az előbbi összegből 394,318 millió koronás befektetést irányoztak elő Szlovákiában és Kárpátalján, ami a lakosság számarányát tekintve rendkívül kevés. Az említett területek lakossága az egész ország népességének 27 %-át tette ki, ezzel szemben a beruházási terv alig haladta meg a teljes köztársaságra előirányzott összeg 10%-át. Ide kívánczik még az a tény is, hogy emellett a legnagyobb költségvetési megtakarítások is ebben a régióban keletkeztek, ami arra utal, hogy még a tervezett fejlesztések, például az 1920-ra előirányzott út- és vasútépítések sem valósultak meg.

Jelentős gondokat okozott Csehszlovákia számára a külkereskedelem kérdése. Az ipar kapacitása messze meghaladta a belső piac felvevő képességét, így az ipari termékek exportja kézenfekvő megoldásnak tűnt a közeli, és a kisantant révén szövetséges Romániába és Jugoszláviába. Ez a törekvés viszont az Agrárpárt nyomására megvalósított protekcionizmus miatt csődöt mondott, mivel Csehszlovákia nem volt hajlandó piacot biztosítani az említett két ország mezőgazdasági termékeinek. Ezáltal azok inkább olyan államokból importáltak iparcikkeket, ahová mezőgazdasági termékeiket el tudták adni, s ez esetükben Anglia és Németország volt.

Miután Csehszlovákia ipara folyamatosan túltermelési nehézségekkel küzdött, a cseh érdekek szolgálatában a szlovák ipart fokozatosan leépítették. Maga a jelenség nem egyedi eset. A Monarchia területén kialakult utódállamok önépítkezésük során a tradicionálisan jól bevált kötőanyagot, a nacionalizmust használták fel még abban az esetben is, amikor az állam létrehozásakor – legalábbis papíron – egyenrangú testvérnemzetek egyesítése valósult meg. Bár minden okmány az „egyes csehszlovák nemzet” fogalmát hangsúlyozta, a hivatalos állami gazdaságpolitika a cseh érdeket preferálta, miközben Szlovákiának, valamint Kárpátaljának az ipari nyersanyagtermelés maradt a fő gazdasági funkciója. Ugyan a villamosenergia-termelés és az élelmiszeripar ezekben az országrészekben is fejlődött, más ágazatokat viszont teljesen tönkretett a cseh nagyiparral szembeni egyenlőtlen konkurencia-

harc. A helyzet alakulásában racionális szempontok is szerepet játszottak, (hiszen az elmaradottabb szlovák ipar kétségtelenül drágábban termelt), azonban a leírtak hozzájárultak ahhoz, hogy a Monarchiától örökölt jelentős nivóbeli különbségek a továbbiakban sem csökkentek, sőt összességében a keleti országrészek elmaradottsága a cseh tartományokhoz képest tovább növekedett.

A fentiek megvilágítására érdemes kicsit közelebből is megvizsgálni a magyar tulajdonban álló ipari vállalatokat. Számuk az 1930. évi népszámlálás adatai szerint meghaladja a tízezret, s ez önmagában véve tekintélyes mennyiségnek tűnhet, azonban többségükben kisüzemek, illetve kisipari műhelyek voltak:

- 2510 cipésműhely
- 1780 ruházati üzem, szabóság
- 1534 fafeldolgozó
- 1495 fémfeldolgozó
- 1434 építőipari üzem
- 1127 élelmiszerüzem
- 250 gép- és szerszámüzem
- 215 textilüzem
- 124 bőrfeldolgozó
- 84 nyomda
- 76 kő- és agyagüzem
- 17 papírgyár
- 10 vegyi üzem
- 4 üveggyár
- 1 bánya

Más területeken sem rendelkeztek különösebben jó pozíciókkal a magyarok. A vendéglátásban, a szállításban és a kereskedelemben összesen mintegy 3500 magyar céget tartottak nyilván, s ezek többsége is jórészt családi vállalkozás volt, idegen munkaerőt egyáltalán nem, vagy csak igen kis számban alkalmaztak.

Az 1919-20-ban végrehajtott agrárreform ugyancsak a cseh érdekek szem előtt tartásával realizálódott. Mint azt a földhivatal elnöke, Viskovsky kifejtette, a földreformot nemzeti alapon kell végrehajtani,

s az elsődleges cél a csehszlovák nemzet földtulajdonának gyarapítása, egy erős cseh és szlovák gazdagparaszság megeremtése.

Csehszlovákia megalakulásakor országsherte a nagybirtokok rendszerén alapuló mezőgazdaság volt a jellemző. A törvény értelmében a 150 hektár feletti birtokokat kisajátították, ezekért az állam magas kártérítést fizetett. Magát a végrehajtást 30 évre tervezték, tehát az első köztársaság felszámolásáig nem került sor a földreform-törvény teljes körű megvalósítására. Sajátos jelleget adott az egész földkérdésnek, hogy a nagybirtokosok túlnyomó része német vagy magyar nemzeti-ségű volt, így a földosztás ténye egyszersmind a kisebbséghez tartozók gazdasági gyengítését is szolgálta.

Az agrártörvény bírálata mellett arról sem szabad megfeledkezni, hogy a földreform keretén belül magyar kisparasztok és agrárproletárok is részesültek az állam által lefoglalt földterületekből. Mintegy 12 000 magyar paraszt számára közel 28 000 hektár földet juttattak, ez fejenként átlagosan 2,2 hektárnyi területet jelentett.

Hasonlóképpen nemzeti érdekeket érvényesített a cseh és szlovák kolonizáció. Ennek keretében magyarlakta vidéken – a földosztás kapcsán – cseh, illetve szlovák telepeket hoztak létre, s ezzel sikerült az addig színmagyar területeket etnikailag heterogénné változtatni.

Jelentős különbségek mutatkoztak az egyes országrészek között a mezőgazdaság fejlettsége terén is. A cseh területeken számottevő volt a gépesítés, míg Szlovákiában és Kárpátalján a mindig rendelkezésre álló olcsó munkaerő és az állandó tökehiány miatt nem került sor intenzív gépesítésre. Jellemző, hogy nyugat–keleti irányban haladva hogyan csökkentek a munkabérek.

Mezőgazdasági bérek napi átlaga az 1930-as években (cseh korona):

	Férfiak	Nők
<i>Csehsország</i>	12,12	9,09
<i>Morvaország</i>	11,73	8,86
<i>Szlovákia</i>	8,98	8,46
<i>Kárpátalja</i>	8,80	7,72

*Hasonló jelenséget tapasztalhatunk
az iparban fizetett bérek esetében is (cseh korona):*

	Férfiak	Nők
<i>Csehország</i>	22,51	11,50
<i>Morvaország</i>	19,35	10,28
<i>Szlovákia</i>	13,04	8,86
<i>Kárpátalja</i>	11,08	8,16

Miközben a munkabérek a keleti országrészben másfélszer vagy kétszer alacsonyabbak voltak a csehországinál, a kiskereskedelmi árak Szlovákiában és Kárpátalján voltak a legmagasabbak.

A két világháború közti időszakban a mezőgazdaságból élő magyarok számaránya növekedett, miközben valamennyi más csehszlovákiai nemzetiség esetében ez az arány csökkent.

Mezőgazdasággal foglalkozók a lakosság %-ában:

	1921	1938
<i>Csehek</i>	34%	28%
<i>Szlovákok</i>	62%	57%
<i>Németek</i>	28%	23%
<i>Ukránok</i>	83%	81%
<i>Magyarok</i>	61,5%	65,3%

Az adatok azt igazolják, hogy a csehszlovák társadalomban a magyarok – kiszorulva az iparból és a kereskedelemről – jórészt a mezőgazdaságban találtak munkalehetőséget. Ugyanakkor azonban az országban mindössze 2 magyar tannyelvű mezőgazdasági szakiskola működött, így a magyar parasztygyerekeknek volt a legkisebb esélyük arra, hogy megfelelő iskolákban korszerű mezőgazdasági ismeretekre tegyenek szert. (egy-egy ilyen jellegű iskola jutott 16 365 csehszlovák, 14 314 német és 200 000 /! / magyar nemzetiségű földművesre.)

Az adópolitika ugyancsak a csehek pozícióit erősítette. A Csehszlovák Köztársaság fennállásának első tíz évében Szlovákiában és Kárpát-

alján több olyan adófajta volt érvényben, amelyet a cseh tartományokban már eltöröltek, vagy az eltérő fejlődés folytán eleve be sem vezettek. Nem történt meg az adózás egységesítése, és ez a körülmény többszörösen is hátrányt jelentett az elmaradottabb országrészek számára. Például a kereseti adó Csehországban 4 % volt, ezzel szemben Szlovákiában és Kárpátalján 10 %. Az előzőekben közölt táblázatokból kiviláglik a munkabérek közötti különbség, ennek ismeretében nyilvánvaló, hogy az adózási szisztéma is arra szolgált, hogy a cseh tartományok gazdasági fölényét biztosítsa. Mivel az adózásból és a költségvetésből való részesedés nem volt szinkronban, így a szlovákiai és kárpátaljai területek hátrányos helyzete konzerválódott.

Az életszínvonalbeli különbségek is hűen tükrözik a fentebb vázolt állapotokat. Ha összevetjük az 1935-ös adatokat az alapvető élelmiszerek fogyasztásáról, a következő képet kapjuk:

Húsfogyasztás:	
<i>Csehország</i>	42,50 kg/fő/év
<i>Szlovákia</i>	31,51 kg/fő/év
<i>Kárpátalja</i>	16,11 kg/fő/év
Cukorfogyasztás:	
<i>Csehország</i>	24,20 kg/fő/év
<i>Szlovákia</i>	14,33 kg/fő/év
<i>Kárpátalja</i>	3,93 kg/fő/év

A villamosítás volumene is jelentős eltéréseket mutatott a különböző országrészekben. Míg Morvaország településeinek 74,8%-a rendelkezett villanyárammal, ez az arány Kárpátalján mindössze 11,8% volt.⁶ (6)

1932-ig méltánytalan megkülönböztetés volt érvényben a vasúti tarifák megállapításánál. Kárpátalján és Szlovákiában 50 %-kal magasabb viteldíjat kellett fizetni mind az áruszállításért, mind a személyforgalomban. Ez komoly érvágást jelentett a terület üzemének, hiszen

⁶ Arató Endre: *Tanulmányok a szlovákiai magyarok történetéből*. – Budapest: Magvető Kiadó, 1977– 109. o.

a túlméretezett szállítási költségek is a versenyképességet csökkentő tényezővé váltak.

Az ipari üzemek számára olyan fontos állami megrendelésekből Szlovákia és Kárpátalja csupán csekély mértékben részesedett. A közszállításokra vonatkozóan csak becült adataink vannak, ezek szerint a részesedés 4-5 %-ot tett ki. Pontosabb ismeretekkel rendelkezünk viszont a katonai jellegű megrendelésekről, melyekből e területek 1924-ben 3,78 %-kal, 1925-ben 6,45 %-kal részesedtek.

A megélhetési nehézségek folytán felerősödött a kivándorlási hullám, sok magyar és még több szlovák számára Amerika jelentette a célt, de sokan kerestek munkát, boldogulást Nyugat-Európában is.

Sajátosan alakult az első Csehszlovák Köztársaságban a magyar értelmiség helyzete. A régi vágású értelmiség tagjai, akik képzettségüket és ennek megfelelő pozíciójukat még az Osztrák-Magyar Monarchia idején szerezték meg, többnyire eleve szemben álltak a fennálló rendszerrel. Az állami tisztviselők többsége közvetlenül a háború után át is települt Magyarországra, nagy számban maradtak viszont az új állam kötelékében papok, pedagógusok, ügyvédek, mérnökök és orvosok. Ez a réteg jelentette az ellenzéki programot hirdető Keresztényszocialista Párt, illetve az Országos Magyar Kisgazdapárt fő bázisát. Míg az előbbi főleg a katolikus vallású magyarokat tömörítette, az utóbbi tagságának gerincét a jóval kisebb létszámú reformátusok alkották. (A térség magyar lakosságának mintegy 63 %-a volt katolikus, kb. 27 %-a pedig református. A maradék 10 % vagy egyéb vallást képviselt, vagy felekezeten kívüli volt.)

Az új értelmiség már a csehszlovák államban végezte iskoláit, s a polgári demokrácia feltételei lehetővé tették, hogy a társadalom valamennyi rétegéből eljussanak a tehetséges és ambiciózus fiatalok az ország egyetemre és főiskolára. Igaz, tanulmányaikat nem anyanyelvükön folytathatták, de lényegesen több esélyt kaptak tehetségük kibontakoztatására, mint korosztályuk Magyarországon élő tagjai. Sarló néven létrehozott szervezetük foglalkozott falukutatással, s az elzárkózás politikája helyett felvetették a szláv–magyar kultúrérintkezés kérdését is. Ugyancsak a csehszlovákiai progresszív magyar értelmiség fellépéséhez

kapcsolható a Fábry Zoltán szerkesztésében 1931-ben indított *Az Út* című folyóirat, amely 1936-ban történt megszűnéséig a szépirodalmon túl számos politikai és szociográfiai tanulmányt tett közzé.

A csehszlovák államban képzett magyar értelmiségiek diplomájukat megszerezve általában azt a társadalmi osztályt, illetve réteget támogatták, ahonnan származtak. Az 1930-as népszámlálás adatai szerint az állami hivatalokban 1516, pedagógusként 1521, szabad értelmiségi pályán pedig 1368 magyar működött. 1922 nyaratól kezdődően rendelkezett a csehszlovákiai magyarság anyanyelvén megjelenő országos napilappal.

A *Prágai Magyar Hírlapot* 1922. június elsején indította útjára Béla Henrik és Flachbart Ernő. Az együttműködés a szerkesztők önhibáján kívül hamarosan megszakadt, mivel Béla Henriket júliusban kiutasították a Csehszlovák Köztársaság területéről, így Flachbart évekig egyedül vezette az újságot. A későbbiekben is történtek változások a lap élén, Flachbart távozása után Dzurányi László majd Forgách Géza vette át az irányítást. Ekkor már a *Prágai Magyar Hírlap* alcíme a következő volt: *A szlovenszkói és ruszinszkói ellenzéki pártok politikai napilapja*. A rendkívül igényesen szerkesztett sajtótermék terjedelme többnyire 8 oldalt tett ki, az utolsó két oldalon főleg hirdetések kaptak helyet. A vasárnapi és ünnepi számok általában 10-12 oldalon jelentek meg. A hosszabb lélegzetű cikkek túlnyomó részét a szerző nevének feltüntetésével közölték. A vezércikk témáját zömmel aktuálpolitikai kérdések alkották, a 2. és a 3. oldalon szerepeltek a külföld hírei. Ezen belül Magyarországi események címmel önálló rovat ismertette meglehetősen részletességgel az anyaországban történeteket. A 4. oldalt a belpolitikának szentelték, különös tekintettel a köztársaság magyarlakta vidékeinek helyzetére. Végig Szlovenszkón és Ruszinszkón című sorozatuk hiteles képet igyekezett adni a régió életéről. Az 5. és a 6. oldalon kaptak helyet a napi hírek, a kulturális élettel és a sporttal kapcsolatos információk, ugyanitt találhatta meg az olvasó az állandó közgazdasági rovatot is, melyben az aktuális tőzsdei jelentések és valutaárfolyamok mellett a gazdaság egészével és egyes ágazataival foglalkozó elméleti fejtegetések is teret kaptak. Az olvasótábor hölgytagjait

rendszeresen informálták a divatról, és a kozmetikai tanácsadás sem hiányzott a lapból.

Viszonylag gyakran közöltek nívós szépirodalmat. Mécs László versein kívül helyet biztosítottak Molnár Ferenc, Lukács György, Schöpflin Aladár írásainak, interjút készítettek Ady Endre egykori szerelmével. Még a kezdő, ismeretlen, a későbbiekben sem „befutott” szerzők tollából származó szépirodalmi próbálkozások is egyértelműen jó ízlésről tanúskodtak.

A *Prágai Magyar Hírlap* hangneme kritikus, ám mindig kulturáltan kritikus volt. Ennek ellenére tartalma miatt, a kisebbségi jogok következetes számonkérése, az autonómia ügyének ébren tartása miatt a cenzúra törlése, lapelkobzás, időszakos betiltás egyaránt előfordult az újság 16 éves történetében.

A Csehszlovákiában kiadott magyar nyelvű újságok, folyóiratok száma 70 körül volt, az állandó változások miatt pontos adatot közölni gyakorlatilag lehetetlen. Közülük országos jelentősége – s ennél fogva óriási felelőssége – volt a *Prágai Magyar Hírlapnak*, amely a köztársaság egész területére eljutott, s amelynek írásaira más, kisebb lapok is gyakorta hivatkoztak, illetve saját külföldi tudósító hiányában bizonyos külpolitikai információkat bevallottan ettől az újságtól szereztek be.

POLITIKAI VISZONYOK KÁRPÁTALJÁN. ETNIKAI, VALLÁSI ÉS FOGLALKOZÁS SZERINTI ÖSSZETÉTEL. PÁRTVISZONYOK, VÁLASZTÁSI EREDMÉNYEK EREDMÉNYEK. A TÉRSÉG AUTONÓMIÁJÁNAK KÉRDÉSE

Ahhoz, hogy a térség politikai sokszínűsége valamelyest érthetővé váljék, célszerű megvizsgálni azokat a népszámlálási adatokat, amelyek a lakosság etnikai összetételét mutatják be. Az Osztrák-Magyar Monarchia utolsó népszámlására 1910-ben került sor, az első Csehszlovák Köztársaságban két alkalommal, 1921-ben majd 1930-ban tartottak népszámlálást. Ezek szerint Kárpátalja lakossága 1910-ben 597 062, 1921-ben 597 731, 1930-ban pedig 729 129 fő volt. Etnikai összetételt tekintve (csak a jelentősebb számú népcsoportokat vizsgálva) a következő képet kapjuk:

1910	
<i>ruszin</i>	335 237 (56,15%)
<i>magyar</i>	174 482 (29,20%)
<i>német</i>	63 656 (10,66%)
<i>szlovák</i>	7 728 (1,30%)
1921	
<i>ruszin</i>	372 500 (62,32%)
<i>magyar</i>	102 690 (17,18%)
<i>zsidó</i>	79 715 (13,34%)
<i>csehszlovák</i>	19 775 (3,31%)
1930	
<i>ruszin</i>	446 916 (61,30%)
<i>magyar</i>	109 472 (15,01%)
<i>zsidó</i>	91 255 (12,52%)
<i>csehszlovák</i>	33 961 (4,66%)

A terület vallásfelekezetek szerinti összetételéről a következő adatokkal rendelkezünk 1930-ból:

görögkatolikus	359 167
görög keleti	112 034
izraelita	102 542
református	70 833
római katolikus	69 262
evangélikus	3 350
különböző csehszlovák egyházak tagjai	2 218
egyéb keresztény egyházak tagjai	984
felekezet nélküli	4 972

A lakosság foglalkozás szerinti megoszlása a következőképpen alakult (1930-as adat):

földműves	70%
munkás	11%
kereskedő	7%
tisztviselő	7%
iparos	5%

Az ipari munkásság alacsony létszáma abból adódott, hogy az első világháború előtt Kárpátalján modern gyáripár nem létezett. A magyar piac megszűnése, illetve a cseh és morva gyáripár jóval fejlettebb volta tovább fokozta a természeti kincsekben meglehetősen szegény országrész gazdasági lemaradását, ahol a sóbányászaton, valamint a fakitermelésen és fafeldolgozáson kívül szinte csak a mezőgazdaság jelentett megélhetési lehetőséget. (Ha mindezt összevetjük azzal a ténnyel, hogy a köztársaság egészét tekintve a munkásság létszáma a családtagokkal együtt a lakosság mintegy harmadát tette ki, s csupán 25% körül volt a mezőgazdaságból élők aránya, a tisztviselői és értelmiségi réteghez pedig a családtagokkal együtt több mint 20% tartozott, különösen lehangolóvá válik a kép.)

A terület lakói közül – figyelembe véve az életkori és állampolgársági kritériumokat – mintegy 350 000 volt a választásra jogosul-

tak száma. Szavazataikért átlagosan 20 politikai párt versengett. (Ez utóbbi szám nem tekinthető állandónak, hiszen különböző fúziók és szétválások egyaránt módosították az amúgy is nehezen áttekinthető politikai erőviszonyokat.)

A jelentősebb és viszonylag konstans pártok a következő voltak:

Cseh Agrárpárt
Szociáldemokrata Párt
Magyar Egységes Párt (korábban Jogpárt)
Kárpátaljai Földmíves Szövetség Pártja (Ruszin párt)
Csehszlovák Kommunista Párt
Cseh Nemzetiszocialista Párt
Cseh Nemzeti Demokrata Párt
Keresztényszocialista Párt
Ortodox Zsidó Párt
Cionista Zsidó Párt
Cseh Iparos Párt
Keresztény Néppárt

Célszerűnek tűnik a komolyabb befolyással rendelkező ruszinszkói pártok vezető politikusait név szerint is bemutatni, mivel többségük szűkebb hazáján kívül nem volt közismert, a helyi sajtó azonban rendszeresen foglalkozott személyükkel, idézte megnyilvánulásait, méltatta vagy éppen kritizálta politikai tevékenységüket.

A kormánypártnak számító Agrárpárt (Republikánus Párt néven is szerepelt) cseh, magyar és ruszin tagozattal is rendelkezett. Szinte minden pozíciót (a községi írnoktól az alkormányzóig) e párt emberei töltöttek be: gazdasági befolyásuk is óriási volt. A párt kárpátaljai vezetői a következők voltak: Stefán Ágoston, Bacsinszky Ödön, Dudás Ernő, Petrigalla Péter, Kossey Pál, Szereczky László.

Az 1936-ban létrejött Egyesült Magyar Párt végig az ellenzékben tevékenykedett, a párt élén állt Korláth Endre, Hokky Károly, Egry Ferenc, Köszörű Károly, R. Vozáry Aladár, Siménfalvy Árpád, Polchy István és Rácz Pál. (Közülük több személlyel magyar újságok szerkesztőjeként is találkozni fogunk a későbbiekben.)

A ruszin párt ugyancsak ellenzéki politikát folytatott, Kurtyák János, Bródy András, Demkó Mihály, Ilniczky Sándor és egy időben Kaminszky József vezetésével. Az 1930-as években Gagatko orosz és Szabó Oreszt ukrán pártjával együtt hozták létre a Központi Orosz Nemzeti Tanácsot, amely végül a csehszlovák parlament elé kerülő autonómia tervének részleteit kimunkálta.

A Csehszlovák Kommunista Párt 1924-től kezdődően a parlament legerősebb ellenzéki pártjának számított, kárpátaljai vezéralakjainak Mondok Ivánt, Gáti Józsefet és Győző Ármint tartották, utóbbi kettő éveken keresztül tevékenykedett az ungvári képviselőtestületben.

A Szociáldemokrata Párt az esetek többségében tagja volt a kormánykoalíciónak. Kárpátalján Révay Gyula és Necsas János tartozott az ismertebb vezetők közé.

Az első Csehszlovák Köztársaság fennállása idején négyszer tartottak parlamenti választásokat (1924, 1925, 1929 és 1935), ugyancsak négy alkalommal került sor községi választásokra (1923, 1927, 1931 és 1935), két esetben pedig járási és tartománygyűlési választások voltak (1928-ban és 1935-ben).

Kárpátalján a parlamenti választások eredménye a következőképpen alakult:

	Kormánypártok	Ellenzék
1924	40%	60%
1925	46%	54%
1929	64%	36%
1935	37%	63%

Kárpátalján az Agrárpárt 1924-ben mindössze a szavazatok 6,4%-át tudta megszerezni. 1925-ben 14,2%-ot, 1929-ben 29,1%-ot, majd 1935-ben 19%-ot értek el. A Magyar Egységes Párt szavazati aránya viszonylag kiegyenlített volt, 10,6% és 11,8% között mozgott, a szociáldemokraták ugyancsak 10% körüli választási eredményeket könyvelhettek el. 1924-ben ebben az országrészben a legnépszerűbbnek a Csehszlovák Kommunista Párt számított, ekkor megszerezték a szavazatok 39,4%-

át, ez 1925-re 30,8%-ra csökkent. A mélypontot 1929 jelentette, ekkor 15,2% szavazott rájuk, majd a válságot követően 1935-ben ismét növekedett ez az arány 24,4%-ra. A ruszin párt 8,4% és 18,2% közötti arányban élvezte a szavazók bizalmát a választások során.

Az utolsó választásokon a kormánypártok vereségét a gazdasági világválság okozta munkanélküliséggel, a magyar revíziós mozgalom erősödésével, a mindinkább feszültté váló cseh - lengyel politikai viszsonnyal, a cseh - magyar vámháborúval és a cseh koalíciós pártok közötti növekvő egyenlenségekkel magyarázták.

1927 nyaráig nem volt a területnek hivatalos székhelye. A fővárosi címre Ungvár és Munkács egyaránt igényt tartott. Közlekedési szempontból Munkács helyzete tűnt kedvezőbbnek, Ungváron viszont több olyan középület állott, amelyre az irányítás munkájában szükség lehetett. Végül egy alkotmányjogi bizottság 9:6 szavazati arányban Ungvár fővárosi státusa mellett döntött.

Ekkortól az országrész fővárosának számító Ungvár élén 50 fős képviselőtestület állott, ennek 9 tagja hivatalból kinevezett cseh nemzeti-ségű volt. A magyar párt 12, a kommunista párt 11 taggal vett részt az irányítás munkájában, a maradék helyeken a ruszin, zsidó és szociáldemokrata pártok képviselői osztoztak. Ha a testületbe megválasztott személy ellen a cseh hatóságok nem emelhetek kifogást, a választást a kormányzáság jóváhagyta, s az új tisztviselőt funkciójában véglegesítette. A fővárosi vezetőtestület döntött a város különböző beruházásairól, a megüresedett hivatali helyek betöltéséről. A testületi üléseket időként a résztvevők teljes közönye, máskor a botrányos jelenetek sorozata jellemezte. 1938. január 25-én disz közgyűlésen emlékeztek meg arról, hogy Ungvár éppen 100 éve lett mezővárosból rendezett tanácsú város.

Kárpátalja mintegy 1000 km-re van Prágától, s etnikai, vallási és nyelvi szempontból igen heterogén. Azért, hogy a magyar-szláv arányt „kedvezően” befolyásolják, nagy számban engedtek be az 1920-as években orosz és ukrán emigránsokat. Ugyanakkor azon a címen, hogy a ruszinok kulturális és politikai téren éretlenek, elindult a csehesítés, és az autonóm területté nyilvánított országrészben uralkodó nyelvvé tették a csehet.

A cseh politika kárpátaljai megnyilvánulásairól hiteles képet kaphatunk a híres cseh író, Ivan Olbracht leírásából. Őt még az a vád sem érheti, hogy az elnyomott kisebbséghez tartozás formálta gondolkodását, hiszen az uralkodó nemzet ismert, sőt elismert tagja volt. *Kárpátaljai trilógia* című munkájában ezt olvashatjuk: „*Dél van, a hivatalok új, Ung-parti épületekből kitódulnak a tisztviselők: csehek. Tanácsosok, osztályvezetők, bírók, előadók, hivatalsegédek, irodafőnökök, végrehajtók, rendőrök mind, mind csehek. Ukrán vagy orosz beszédet csak elvétve, nagy ritkán hallani. Cseh - és Morvaország ide exportálja értelmiségfőlétségét.*”

„*Az 1930-ban közzétett statisztikai adatok szerint az itt letelepedett csehek száma 35 157 fő. Ez a számadat nem egészen pontos, mert a statisztikai hivatal csak a csehszlovák nemzetiséget ismeri el, de szlovákokból itt nincs sok, úgyhogy abból az urakat és fél urakat magába foglaló 35 000 főből nem sok vonható le... Az állam egységes szervezetbe tömörítette őket, egzisztenciájukat tekintve az államtól függenek, engedelmeskednek a parancsainak, és ezért az ő kezükben van a hatalom, a tőke és minden löfegyver.*”

„*Harmincötezer ember uralkodik egy 709 000 lakosú országrészben. Ebből 447 000 ruszin, a többiek számarányuk sorrendjében magyarok, zsidók, németek, románok és cigányok. Tehát a számarány 1:20.*”⁷

Kárpátalja élén a csehszlovák érában egy ruszin kormányzó és egy cseh származású úgynevezett közigazgatási elnök állt, az ő vezetésével működött az Országos Hivatal. Ez a hivatal negyedévenként ülésezett, ekkor döntöttek az országrészt érintő különböző ügyekben. Az államhatalom az elnök kezében összpontosult, a kormányzó pedig az autonóm terület reprezentánsa volt közigazgatási jogkör nélkül. (Jellemző például, hogy amikor a terület első kormányzója, Zsatkozics Gergely 1921 tavaszán lemondott, a kormányzói posztot éveken keresztül nem töltötték be, hanem a német származású – és a helyi lakosság körében nem kifejezetten népszerű – Ehrenfeld alkormányzó foglalkozott az ügyintézással, és csak 1925-re lett ismét ruszin kormányzója a térségnek Beszkid Antal személyében, aki 1933 nyarán bekövetkezett halá-

⁷ Albrecht, Ivan: *Kárpátaljai trilógia*. –Budapest:Európa Kiadó, 1987 –371 és 376-377. o.

láig látta el ezt a hivatalt. Beszkid halálát követően ismét hosszantartó huzavona kezdődött a megfelelő személy kiválasztásának ürügyén. Már 1933 novembere volt, amikor a vezető pártoktól egyáltalán javaslatokat kértek a kinevezendő kormányzó személyére vonatkozóan, s 1935-ben február végét mutatta a naptár, amikor megérkezett Hrabar Konstatin kormányzói kinevezése.) Amikor azonban a szudétanémetek és a szlovákiai magyarok mind jobban hallatták a szavukat, már a csehek is elérkezettnek látták az időt arra, hogy a békeszerződésben vállalt kötelezettségüknek eleget tegyenek Kárpátalja autonómiájának megvalósítása érdekében.

1936 novemberében a különböző ruszin, ukrán és orosz pártokat tömörítő Központi Orosz Nemzeti Tanács közgyűlést tartott, itt készült el az első olyan alkotmánytervezet, amelyről aztán érdemben lehetett tárgyalni. Ez bizonyos módosításokat követően 1937-ben került a nyilvánosság elé. A tervezet 8 fejezetből, s ezen belül 54 paragrafusból állt, s a következőket mondta ki: „A kárpátorosz népnek a jelen törvény keretein belül törvényhozó, végrehajtó és igazságszolgáltatási hatalom biztosított. Ő maga igazgatja ügyeit, mégpedig úgy a politikai, mint a gazdasági, kulturális és szociális ügyeket. Valamennyi ingó és ingatlan érték, amely az autonóm ország területén az államfordulat előtt a magyar kincstár vagy a magyar királyság tulajdonában volt, ma az autonóm ország tulajdonába megy át. A csehszlovák államegységet a közös államfő, a törvényhozás közös alapelvei, a közös állampolgárság, közös külügy, hadügy és állampénzügy, közös bánya, kereskedelmi és váltójog, közös alkotmány (amely Podkarpatszka Rusz autonóm államjogi helyzetét is biztosítja) fejezi ki. Azonos a valuta, ércpénz, bankjegyűgy, fémjelzés, súly- és mértékrendszer, szabadalmi és szerzői jog, a vámügy, a közúti közlekedési, posta- és távíróügyek. Podkarpatszka Rusz címerét, lobogóját, nemzeti himnuszát és egyéb jelvényeit, valamint azok viszonyát az állami címerhez és egyéb jelvényekhez, úgyszintén azok használati módját a szojm törvényei fogják megállapítani. A Podkarpatszka Rusz területéről besorozott katonák katonai szolgálatukat a Podkarpatszka Rusz területén állomásozó katonai alakulatoknál teljesítik, kü-

lön jelvényeket viselnek, és zászlójukon az állami színek mellett Podkarpatszka Rusz színeit is alkalmazzák.” (Kárpátalja hagyományos nemzeti színe egyébként a kék-sárga volt.)

A terv alapján a prágai parlamentbe Kárpátalja az eddigi 9 helyett 14 képviselőt és 7 szenátort küld, míg a helyi szojmba 45 képviselőt választanak öt évi időtartamra. A szojm ügyviteli nyelve az orosz lesz, de a nemzeti kisebbségek szabadon használhatják nyelvüket a szomszékban. A szomszék évente kétszer, tavasszal és ősszel fog ülésezni, az üléseket a kormányzó hívja össze és nyitja meg. Az ülések nyilvánosak lesznek. Határozatképességhez a tagok felének jelenléte szükséges. A szojm törvényhozási jogának ki kell terjedni a nyelvi, közoktatási és vallási ügyekre, a helyi közigazgatás ügyeire, valamint mindazon ügyekre, amelyeket a jelen törvény nem nyilvánít közös ügynek.

A törvény értelmében az autonóm igazgatás élén a kormányzó fog állni, akit a szojm elnökének előterjesztése alapján a köztársasági elnök nevez ki a szojm által kijelölt három személy közül. Külön 5 paragrafus foglalkozott a kormányzói jogokkal és kötelezettségekkel. Kíváncsi volt továbbá kárpátorosz minisztérium létesítése (az autonóm ország igazgatása és a Csehszlovák Köztársaság központi igazgatása közti szoros kapcsolat biztosítására), élén tárca nélküli miniszterrel, aki csak kárpátorosz származású lehet. Ez a miniszter tagja volna a kormánynak, és a Csehszlovák Nemzetgyűlésnek lenne felelős.

A köztársaság vezetése 1936 után fokozatosan juttatta az autonóm jogok gyakorlásához a kormányzót, aki ebben az időben Hrabar Konstatin görögkatolikus lelkész volt, s korábban, mint Ungvár város főpolgármestere tett szert befolyásra. 1937. július 8-án született meg a 172. számú törvény, amely szerint a kormányzó hatásköre ki fog terjedni a nyelvi, közoktatásügyi, vallási és helyi közigazgatási ügyekre. Az év augusztusában megkezdődött a kormányzói hivatal kiépítése, s októberben életbe léptették az előbb említett közigazgatási reformot, amely azonban még mindig nem az autonómia teljes megvalósítását jelentette, csupán a kormányzó jogkörét szélesítette ki az eddigi gyakorlathoz képest, s ilyen formában az autonómia felé tett első lépésként tartották számon. Magyar körökben egyébként nagy felháborodást váltott

ki, hogy az újonnan szervezett kormányzói hivatalnak egyáltalán nem volt magyar nemzetiségű tisztviselője.

Ez a politikai átrendeződés azonban hamarosan megváltozott, és közvetlenül az első bécsi döntést megelőző időszakban (egészen pontosan 1938. október 11-én) Kárpátalja már önálló minisztériummal rendelkezett. Az első miniszterelnök Bródy András egykori pedagógus lett, aki a kormányelnöki teendők mellett az iskolaügyek irányítását is ellátta. Az új miniszterek névsora és funkciója a következő volt: belügyminiszter Bacsinszky Ödön, népjóléti és egészségügyi miniszter Volosin Ágoston, vasút- és postaügyi miniszter Révay Gyula, földművelésügyi miniszter Fenczik István, igazságügyi miniszter pedig Pjecsák Iván. Az új kormány már egyik legelső nyilatkozatában deklarálta azon célkitűzését, hogy lehetőleg minden fontos állami beosztásba őslakost kívánnak helyezni. Nyolc nappal később a csehszlovák hatóságok letartóztatták Bródy Endrét, mivel állítólag a Magyarországhoz való csatlakozás szükséges volta mellett nyilatkozott, így a kormány alig egy heti működés után újjáalakult, s az újonnan kinevezett kormányelnök Volosin Ágoston lett. (Kárpátalja két évtized alatt megvalósult autonómiája nem bizonyult hosszú életűnek, hiszen az első bécsi döntést követően, amikor a terület ismételen magyar fennhatóság alá került, Horthy egyszerűen kormányzói biztosokat állított Kárpátalja élére annak ellenére, hogy Teleki Pál hivatalosan is bejelentette: Kárpátalja népe autonómiát fog kapni.)

MAGYAR NYELVŰ LAPOK KÁRPÁTALJÁN AZ ELSŐ CSEHSZLOVÁK KÖZTÁRSASÁG IDEJÉN. A PERIFÉRIKUS HELYZET KÖVETKEZMÉNYEI. A CENZÚRA MŰKÖDÉSE. ANYAGI FELTÉTELEK. AZ EGYES ÚJSÁGOK KÖZÖTTI KAPCSOLATOK. A HIVATALOS HATALOMHOZ FÜZŐDŐ VISZONY

Ortutay Tivadar 1941-ben megjelent könyvében a következő szavakkal jellemezte a térség helyzetét: „*Az elmúlt két évtizedben Kárpátalja a lehetetlenségek és a képtelen kísérletezések eldoradoja volt.*”⁸ Ez a megállapítás – többek között – a terület sajtójára is igaznak tűnik.

1918 után ennek a régiónak a kulturális élete lényegében a provinciализmus talajáról indult. A ruszinszkói lapok – periférikus helyzetükből adódóan – az országos politikára nem tudtak hatást gyakorolni, így aztán az általuk közölt híryanagy is meglehetősen felületességgel foglalkozott a köztársaság eseményeivel. Befolyásukat, véleményformáló erejüket ennél fogva Kárpátalja területén belül igyekeztek érvényesíteni.

A sok politikai párt születésének eredményeképpen a hírlapoknak is széles skálája jelent meg. Egyesek már az Osztrák-Magyar Monarchia idején is működő sajtóorgánumok jogutódai voltak (pl. az *Ungvári Közlöny*, melynek a neve 1922-ben változott *Új Közlönyre*, vagy a *Munkács*, amely később egyesült *Az őslakóval*), mások az első Csehszlovák Köztársaság fennállásának éveiben indultak, közülük néhány tiszavirág életűnek bizonyult, pl. a zsidó érdekeket képviselő kormánypárti *Déli Újság*, amelyet 1921-ben alapítottak, s csupán 1922 februárjáig jelent

⁸ Ortutay Tivadar: i. m. –7. o.

meg. Számos lap a bécsi döntést követően megszűnt, s volt, amelyik még a II. világháború utolsó hónapjairól is folyamatosan tudósított. Az első Csehszlovák Köztársaság fennállásának húsz éve alatt több esetben következett be változás az újságok megjelenésének sűrűségében is, pl. a *Munkás Újság* hetilapként indult, később anyagi nehézségek miatt havi 1-2 alkalommal jelent meg, majd átmenetileg fuzionált a kassai *Munkással*, s ekkor ismét hetente tudták kiadni, vagy az *Új Közlöny*, amely hasonló okok miatt bizonyos időszakokban (1933) nem naponta, hanem csupán heti 3 alkalommal jutott el az olvasókhoz.

Az újságok kiadásához szükséges gazdasági feltételeket a hirdetések, az adományok, valamint az előfizetések biztosították, illetve egyes lapok megfelelő arculat esetén kormányzati támogatáshoz is juthattak. (Ezeket aztán az ellenzék kitartó hevességgel támadta is emiatt.) A nagy cégek (pl. a Bata cipőgyár) hirdetéseit szinte mindenütt meg lehetett találni, míg a kisebbek beérték azzal, ha városuk egyik lapjában reklámozták tevékenységüket.

Kárpátalján a legtöbb lap szerkesztősége Ungváron és / vagy Munkácson működött (több alkalommal a két város hagyományos rivalizálása is helyet kapott a sajtótermékekben), de a környék kisebb városai (Beregszász, Nagyszőlős, Tiszaújlak) is rendelkeztek rendszeres vagy alkalmi kiadványokkal. Nyelvi szempontból ugyancsak színes volt a paletta: magyar, ruszin, cseh, jiddis, orosz nyelven egyaránt jelentek meg újságok. A nyelv önmagában egyébként semmit nem jelentett, hiszen pl. a ruszin párt adott ki magyar nyelvű lapot is, ugyanakkor ruszin nyelven kormánylap is készült.

A különböző újságok egymáshoz fűződő viszonyát – mivel a tét a megélhetés volt – gyakran tarkították kisebb-nagyobb belháborúk, torzsalkodások, az egyes hírek megkérdőjelezése vagy látványos átértékelése. Az eltérő politikai arculatú, érdekeltségű lapok előszeretettel tűzték tollhegyre más beállítottságú sajtótermékek esetleges téves információit, netán eltérő véleményalkotását, ez azonban a ritka kivételektől (lásd *Határszéli Újság*) eltekintve nem süllyedt le a parlagias mocskolódás szintjére, inkább a gúnyos hangvétel volt a jellemző. Előszeretettel citálták egymást egyáltalán nem hízeltető módon, pl. „A

Kárpáti Híradó című munkácsi zöldség lerakat így vélekedik ...” vagy másutt „*A Kárpáti Magyar Hírlapot a legjobb akarattal sem vádolhatjuk tárgyilagossággal*” - az ilyen és ehhez hasonló jellegű hivatkozások napirenden voltak. Az ügyek jelentős része aztán a bíróságon végződött, hiszen a megtrámadott fél első teendőjének általában azt tekintette, hogy feljelentést tegyen az ellene szóló lap ellen. Ezek a sajtóperek aztán többnyire az államkasszát gazdagították, mivel az 1-2 hetes börtönbüntetésen túl a vesztesnek esetenként ezer korona vagy még több büntetést is kellett fizetni, továbbá a perköltségek is őt terheltek. Bár a köztársaság alkotmánya egyéb polgári szabadságjogok mellett a sajtószabadságot is törvényerőre emelte, ez a gyakorlatban nem jelentette azt, hogy bármi megjelenhetett a sajtóban. A kiadványok megjelenés előtti vizsgálatát a cenzúra végezte.

A cenzúra mindenütt helyben működött, tevékenységét 1923-ig folyamatos szigor jellemezte, s általában akkor törölt bele a már kész anyagba, amikor a szöveg megváltoztatására, új anyag közlésére már sem idő, sem lehetőség nem volt. Érdekes módon nem mondatokat, hanem sorokat töröltek, így gyakran szerepeltek a végül kiadott szövegben mondat-torzók is. A köztársaság első 5 esztendejében mindennapos jelenség volt az újságokban a „fehér folt” a következő megjelöléssel: „*a cenzúra ... sort törölt*”. Arra is akadt példa, hogy a Masaryk elnököt születésnapja alkalmából köszöntő cikkből ily módon mintegy a fele maradt meg! (Mai szemmel vizsgálva a sokszor teljesen indifferens témákat is megnyirbáló cenzori tevékenységet, felmerül a gyanú, hogy ez is a hivatalos hatalom erőfitogtatását szolgálta, azonban mindez csak feltételezés, erre nézve közvetlen bizonyítékok nem állnak rendelkezésre.)

1923 februárjáig tartott ez az állapot, akkor a cenzúrát addigi formájában megszüntették. A változás annyiból állt, hogy bizonyos eseményekről tilos volt írni, ellenkező esetben a lapot elkobozták. Az 1920-as években erre viszonylag ritkán került sor (1928-ban például az egész köztársaság területén összesen 29 lapelkobozást regisztráltak), a következő évtizedben viszont egyre gyakoribbá váltak az elkobzások, illetve az ezt követő sajtóperek is. Kevés olyan szerkesztő élt ebben az időben Kárpátalján, aki ne kényszerült volna a sajtópert követően

néhány alkalommal valamelyik börtön egy-két hetes „vendégszeretet” élvezni. 1933 nyarán új sajtótörvény született, amelyet Kárpátalja hírlapírói kivétel nélkül a sajtószabadság teljes megcsúfolásának minősítettek. Ennek értelmében a kormány indoklás nélkül betilthatta az egyes lapok árusítását, ugyanakkor minden újságot kötelezhetett arra, hogy a miniszterek és kormánypárti képviselők nyilatkozatait közölje. A köztársaság fennállásának utolsó évében újra a preventív cenzúra vált gyakorlattá, ekkor ismét az üresen maradt részek jelezték a cenzor fokozódó aktivitását.

A Ruszinszkon kiadott lapok többségében meglehetősen nagy gyakorisággal bukkant fel az „őslakos” szó. Ezen a területen évszázadok hosszú sora óta több nemzetiség élt szoros egymásraultaltságban, értették egymás nyelvét, s ez nem csak konkrét, hanem átvitt értelemben is igaz volt. Őslakosnak számítottak azok, akiknek a családja több generáció óta itt élt, s a cseh érában ők kerültek hátrányos helyzetbe. A Csehszlovák Köztársaság kipróbált hivatali apparátusának tagjait küldte Kárpátaljára. Ezek a tisztviselők az esetek többségében elkülönültek a helyi lakosságtól, saját, minden komforttal felszerelt kolóniák létesültek a számukra, s ők töltötték be mindazokat a pozíciókat, amelyeket korábban a helyi származásúak birtokoltak. Ez aztán természetesen feszültségeket eredményezett, s a hivatalos cseh hatalommal szemben megteremtette az őshonos lakosság összefogását, etnikai és vallási különbségre való tekintet nélkül.

Az egyes hírlapok sajátos arculatát elsősorban a politikai indíttatás adta meg. A kormánypárti sajtó kivételével rendszeresen támadták az államhatalom csehesítő politikáját, s gyakran kérték számon az ígért autonómia megvalósítását. A deklaráltan vagy félhivatalosan ellenzéki újságok között az alapvető különbséget az jelentette, hogy mely politikus törekvéseit tekintették etalonnak, s aztán a kiválasztott személy – általában valamelyik párt vezére – különböző fórumokon megtartott beszédeit idézték és kommentálták. Esetenként pártvezérek is szerkesztettek újságokat, ezek politikai elkötelezettsége nyilvánvaló volt annak ellenére, hogy sokszor ilyen lapok neve alatt is olvasható volt a „független” szó.

A prágai politikusok igen messze voltak Kárpátaljától, s viszonylag ritkán látogattak el a térségbe. Ezek a látogatások is főleg protokolláris jellegűek voltak, érdemi megállapodások nem nagyon születtek ilyen alkalmakkor. Talán ebből adódott, hogy a helyi sajtóorgánumok képtelenek voltak az állami politika nagyjairól hiteles képet adni: vagy az elvtelen dicsőítés, vagy a szélsőséges pocskondiázás kapott hangot. Kivételt egyedül Masaryk személye jelentett, róla még a legvadabb ellenzéki lapok is mindig a tisztelet és az elismerés hangján szóltak.

Különbség volt az egyes újságok hangvételében is. Míg néhányan lehetőleg tárgyilagosan igyekeztek írni, s ez azt jelentette, hogy a hivatalos hatalom pozitív és negatív intézkedéseiről egyaránt szó esett, mások az ellenzékiiséggel összeegyeztethetetlennek tartották, hogy a jót is észrevegyék, csak az állami politikai disszonáns tényezőit elemezték. Kihagyták a számításból, hogy a demokrácia valamiféle kölcsönösséget feltételez, s olyan magatartást tanúsítottak, amely csak és kizárólag számonkérésből állt.

Kivétel nélkül minden újság rendszeresen foglalkozott az autonómia kérdésével, az iskolaügyekkel, illetve a gazdasági válság következtében kialakult katasztrofális helyzettel. A kormányhoz közelálló sajtó ezeket a kérdéseket bizakodó hangon, míg a többiek rendkívül éles módon kezelték. A két kulcsszó, amivel a politikai megközelítéseket jellemezni lehet, a beilleszkedés és a szembenállás volt.

A Csehszlovák Köztársaság területén élő és tevékenykedő hírlapírók különböző szervezeteket hoztak létre. Az 1920-as évek első felében ezek működése az önszervezés szintjén állt, különböző műsoros esteket, teadélutánokat rendeztek, amelyeknek a bevételeiből támogatták a rászoruló, idős vagy beteg kollégákat. Az évtized közepén alakult meg Kasztor Ernő elnökletével a Csehszlovákiai Magyar Hírlapírók Szervezete, majd ennek tagozataként a Szlovéniai Magyar Újságírók Szervezete, amelyhez Kárpátalja újságírói is csatlakoztak. 1928-ban már együttműködés is tapasztalható, közösen foglaltak állást a cenzúra túlkapásai ellen. Az időközben önállóvá vált ruszinszlovák tagozatnak a munkáját kilenc tagú vezetőség irányította, ez állt az elnökből, alelnökből, titkárból, pénztárosból, ellenőrből és további 4 választmányi

tagból. Elsősorban tagjaik érdekvédelmével foglalkoztak. A vezetőség megválasztása a tisztújító közgyűléseken történt, ahol arra törekedtek, hogy a különböző városok, illetve lapok arányos képviseléssel rendelkezzenek a testületben.

Szervezett újságíróképzés ebben az időben még nem létezett, így azok a fiatalok, akik újságírói ambíciókat dédelgettek, többnyire valamely lap külső munkatársaként kezdtek dolgozni a szakmában. Ezeket a „slapajokat” küldték a legeldugottabb helyekre riportot készíteni, s ha az évek folyamán munkájuk sikeresnek bizonyult, a szerkesztő tevékenységükkel meg volt elégedve, akkor előbb-utóbb belső munkatárs lett belőlük.

KÁRPÁTALJA JELENTŐSEBB SAJTÓORGÁNUMAINAK BEMUTATÁSA

UNGVÁRI KÖZLÖNY; ÚJ KÖZLÖNY

Néhány évvel a kiegyezés után, egészen pontosan 1878 végén alapították az *Ungvári Közlönyt*. Kevés olyan újság működött Kárpátalján, amelynek cégére, vezetése és arculata oly sokszor változott volna az első Csehszlovák Köztársaság korában, mint ez a lap.

Az első világháború idején Reisman Henrik szerkesztette „politikai napilap” megjelöléssel. 1919 elején még kétségbeesett cikk adta hírül, hogy Eperjes csehszlovák uralom alá került, valószínűleg ekkor még maga a szerkesztő sem gondolt arra, hogy rövidesen Ungvár is hasonló sorsra jut. 1921 elején már befejezett tény volt Kárpátalja hovatartozása, s az újság címe alatt ott volt a felirat: „Az Ungvári Közlöny tagja a szlovenszkói és ruszinszkói ellenzéki pártok sajtóbizottságának”. Né-

hány hónap telt el csupán, s az *Ungvári Közlönyt* már mint a Magyar Jogpárt hivatalos sajtóorgánumát jegyezték.

Talán az *Ungvári Közlöny* szerkesztőségében vették észre leghamarabb, hogy az 1921-es népszámláláskor a zsidó nemzetiség fogalma elsősorban a kisebbségi manipuláció eszköze volt, s így írtak: „Keservesen megfizetett a zsidóság, hogy zsidó nemzetiségűnek vallotta magát. Gyermeküket héber iskolába terelik, ügyes-bajos dolgát héber nyelven kezelik, a törvényszéken héberül igazgatják majd. Mivel pedig a zsidóság nagy része nem tud héberül, természetes, hogy az állam hivatalos nyelvének használatára fogják a csak magyarul beszélő zsidóságot kényszeríteni. A félrevezetett zsidók most már világosan láthatják, hogy érdekeik egyik az itteni magyarság érdekeivel, és legyen a vallása katolikus, protestáns vagy zsidó a magyar anyanyelvűnek, egyik sem lehet más, mint magyar, és valamennyinek létérdeke az, hogy magyar legyen.”⁹

⁹ *Ungvári Közlöny*, 1921. márc. 19.

Áprilisban Masaryk meghívta Prágába a 10 legjelentősebb ruszinszkoí párt vezetőjét, hogy együtt vitassák meg a térség politikai jövőjét. A Közlöny megkérdezett néhány meghívottat, hogy mit várnak a megbeszéléstől. Volosin a határok végleges rendezését, az autonómiát, az autochton lakosság domináló szerepét, valamint a hadiállapottal kapcsolatos intézkedések eltörlését emelte ki, míg a nagyorosz párti Gagatko ezen kívül még a földosztásról és szociális reformokról is tárgyalni akart. Más politikusok a találkozót követően nyilatkoztak. Korláth Endre így summázta tapasztalatait: *„Véleményem az, hogy a prágai kormány az autonómiából centralizációt akar csinálni.”*¹⁰

Májusban 300 fős monstre-küldöttség utazott Prágába, hogy a magyarság és a földműves nép sérelmeiről tárgyaljanak az állam vezetőivel. Černý miniszterelnök fogadta néhányukat, de a problémák megoldását egyelőre még nem tartotta időszerűnek. Ekkor Árky Ákos azzal érvelt, hogy az antant prágai követeihez fognak fordulni jogorvoslatért. Rövidesen beszámoló jelent meg a cseh politika taktikázásáról: *„Tisztán láthatjuk, hogy sem Beneš, sem Černý nem gondolnak komolyan a ruszinszkoí helyzetnek autonómiával rendezendő konszolidációjára. Prága diplomatikusan és következetesen kerüli az egyedüli és megnyugtatót hozó megoldást, és ahelyett, hogy nyíltan bevallaná valódi törekvéseit, fortélyosan lovagol a már ismert szólamon: „mi megadjuk Ruszinszskónak az autonómiát, de nem most, később.” S ez így megy napról-napra és évről-évre. A végtelenségig!”*¹¹

Szinte izzott az újság a panaszoktól. Május 20-án nyílt levelet intéztek Ehrenfeldhez az elbocsátott magyar hivatalnokok ügyében, másnap azt tették szóvá, hogy Prágából neveznek ki Kárpátaljára orvosokat, miközben 10-12 helyi orvos nem talál munkát.

1921 augusztusában Havas Emil lett a főszerkesztő, a felelős szerkesztő pedig Szentkereszty Tivadar, ez utóbbi azonban csak rövid időt töltött a lapnál. A legtöbb szám vezércikkkel jelent meg, ezek többségét a jó tollú újságírónak számító Havas írta. A cikkek

¹⁰ Ungvári Közlöny, 1921. ápr. 28.

¹¹ Ungvári Közlöny, 1921. máj. 11.

éles hangja hamar kivívta a cenzúra fokozott figyelmét. Amikor a Kárpátaljára látogató miniszterelnökhöz szóltak, a cenzúra egyetlen cikkből 52 sort törölt. A megjelent sorok lényegét a következő mondat tartalmazta: „*Mi lojálisak vagyunk, nem táplálunk ellenséges szándékokat a köztársaság iránt, de ragaszkodunk jogainkhoz.*”¹² Masaryk közelgő látogatása előtt e sorok születtek: „*Mi sokat várunk Masaryk Ruszinszkóba jövetelétől. Várjuk a rendet – a békét. Várjuk az abszolutisztikus, parlament nélküli állapotok megszüntetését, várjuk önkormányzatunk megvalósítását. Várjuk a kisebbségi jogok teljesítését, várjuk a magyarság törvényes követeléseinek honorálását, várjuk az igazságot.*”¹³

Néhány nappal később a cenzúra kérdésével foglalkozott az újság: „*A cenzúra rossz intézmény. A cenzúra megöli a szabad gondolatokat, s mint ilyen, egy fölösleges, szükségtelen rossz, amelynek meghonosítása ellen a sajtónak mindig állást kell foglalnia. Mert a cenzúra nem csak azoknak a közleményeknek megölését jelenti, amelyek kivételes helyzetben az állam szempontjából ártalmasak, hanem megöli, megfojtja azokat az eszméket, gondolatokat, tendenciákat is, amelyek nyilvánosságra hozatala a köz szempontjából szükséges és nélkülözhetetlen.*”¹⁴

A vezércikk általában valamilyen aktuális belpolitikai témát elemzett, de 1921 végére gyakoribbak lettek az addig meglehetősen ritka indíttatású írások is. Sok budapesti hír is helyet kapott a Közlönyben, IV. Károly visszatérési kísérlete még egy rendkívüli kiadást is eredményezett.

1922 tavaszára az újság nevét megváltoztatták, innentől 1938 őszéig *Új Közlöny* címmel jelent meg. Ebben az időben megromlott a viszony Korráth és Havas között. Az elhidegülés okairól több feltételezés is forgalomba került, egészen biztosat azonban nem lehetett tudni. A cím alatt már ez állt: pártonkívüli politikai napilap, de a pártvezető és a főszerkesztő között ekkor még nem vált véglegessé a szakítás.

¹² *Ungvári Közlöny*, 1921. aug. 31.

¹³ *Ungvári Közlöny*, 1921. szept. 10.

¹⁴ *Ungvári Közlöny*, 1921. szept. 15.

Forrás: https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/Beregszasz_UjKozlony_1931_1/?query=SZO%3D%28Nagybereg%29&pg=351

Március végén a kárpátaljai pártok vezetői tárgyalásokat folytattak Prágában. 4 fő téma szerepelt: a pártok konszolidációjának kérdése, a statárium, a cenzúra és a törvényhozói képviselő ügye. A tárgyalások azzal az eredménnyel végződtek, hogy áprilistól eltörölték a cenzúrát és a statáriumot, ezt az *Új Közlöny* lelkesen üdvözölte. Májusban a községi választásokat kérték számon: „A községi választásoknak a csehszlovák törvények szerint minden 3. évben meg kell történnie. Eddig ilyen választás csak Csehországban volt, Szlovénországban és Ruszinszkoiban kinevezett vyborok gyakorolják a lakosság képviselő testületeinek hatáskörét. A községi választások elhalasztása a provizórikus állapotok és intézmények megmaradását és további szentesítését jelenti.”¹⁵

Idéztek abból a beszédből, amelyet Lukács György mondott a bécsi interparlamentáris konferencián: „Napról – napra terjed annak a be-

¹⁵ *Új Közlöny*, 1922. máj. 23.

látása, hogy az emberiséget nem lehet tartósan két kategóriába sorolni: a győzőkre, akiknek javára minden előnyt monopolizáltak, és a rabszolga sorba taszított legyőzöttekre. Elsősorban a kisebbségek védelmére vonatkozó intézkedések azok, amelyek becsületes végrehajtása elemi kötelesség.”¹⁶

1924 májusában tudósítottak a párizsi olimpiáról. Magát a nagyszabású sporteseményt így kommentálták: *„Tíz év óta ez az első igazi testvéries találkozása a népeknek. Többet ér, mint a diplomatiszálások, rejtett vagy nyílt, kényszerű és mesterséges békeltetések sorozata.”¹⁷*

Ekkoriban már – némiképp eltérően a kárpátaljai gyakorlattól – sok cikk aláírással jelent meg. Az viszont mindennapos jelenség volt a régióban, hogy a lapok kiemelt figyelmet fordítottak az oktatás kérdésre, s ez alól nem volt kivétel az *Új Közlöny* sem. 1922 nyarán örömmel adták közre a hírt, hogy a középiskolákban gyakorlatilag megszűnik a tandíj. Két évvel később viszont csökkent a lelkesedés. Megjelent egy írás a lapban, melyben Ungvár számára magyar gimnáziumot követeltek: *„Kívánjuk és követeljük a magyar gimnáziumot, mert a szabadság, a lélek szabadsága, az embernek veleszületett szabadsága után vágyódunk. Ezt pedig csak magyarul tudó gyerekeinknek nem adhatjuk meg másképpen, csak az anyanyelvükön.”¹⁸* A Kárpátaljára látogató közoktatási minisztertől várták e gondnak a megoldását, aki azonban 1925 januárjában egyértelműen elutasította a helyi magyarok kívánságának teljesítését.

1925 tavaszától kezdődően az *Új Közlöny* hangneme alapvetően megváltozott, teljesen elfordult a *Korláth Endre* által képviselt politikától. Márciusban még hevesen támadták a *Kárpáti Futár* című munkácsi újságot, hogy az Agrárpárt hivatalos lapjaként havi 4000 korona kormánytámogatást élveznek, április 2-án viszont a következő cikk hökkentette meg a *Új Közlöny* olvasóit: *„Köztársasági magyar pártot kell alapítani, melynek lényege és feladata a demokratikus és liberális eszmék alapján a magyarság boldogítása legyen. Ez a párt ne kösse le magát ilyen vagy olyan közjogi harc mellé, ilyen vagy olyan politikai demonstráció mellé, hanem esetről esetre a szükséghez képest idomítsa ma-*

¹⁶ *Új Közlöny*, 1922. szept. 2.

¹⁷ *Új Közlöny*, 1924. máj. 29.

¹⁸ *Új Közlöny*, 1924. jún. 17.

gatartását, a szükséghez képest válogassa meg fegyvereit, s mindenekelőtt demonstrálja békés és munkás szándékait a kormány előtt.”

Az írás megjelenése óriási viharokat kavart. A szelídebb lapok „csupán” árulónak minősítették mindenkit, aki csak kapcsolatban állt az *Új Közlönnyel*, a vadabbak kimerítették a becsületsértés fogalmát. Havasék válasza nem késlekedett: „*Mi nem lehetünk árulók, mert bennünket ízig-vérig liberális és demokrata hitvallásunk, meggyőződésünk, a politika küzdőterén és a magyarság boldogítására megválasztott eszközeink félreérthetetlenül elválasztanak a magyar pártok mostani vezetőitől. Tehát ami nem programunk s akik nem vezéreink, azt és azokat el sem árulhatjuk.*”¹⁹

Az 1925-ös választásokra készülődve gúnyos hangon került sor a választási esélyek latolgatására: „*A magyar pártok berkeiben jelenleg csend honol. Korláth Endre börtönben ül, és már ezzel is érdemeket szerzett az első helyen történő jelölésre.*”²⁰

Ettől kezdve az *Új Közlöny* – bár a cím alatt a „független” szó változatlanul olvasható volt –, valójában elkötelezte magát a kormány mellett. A követendő új politikai vonal lényegét így fogalmazták meg: „*A minden áron való ellenzékieskedés, az örök opposíció, a negáció politikáját, amelynek éppen a ruszinszkói magyarság nemzetgyűlési képviselője, Korláth Endre a legmarkánsabb egyénisége, hat esztendő meddősége megbuktatta ... A gyűlölködés és a semmittevés politikáját a megértés és a munka, az alkotás politikájának kell felváltania, mert csak így fejlődhet, virágozhat az a magyar kisebbség, amelyet a sors a Csehszlovák Köztársaság tagjává tett meg.*”²¹

Ez az attitűd azonban nem zárta ki az időnkénti számonkérést, szóvá tették például 1925 szeptemberében, hogy immáron egy éve nincs önkormányzata Ungvár városának. A választások eredményeiről részletes beszámolókat közöltek, így tudhatta meg az olvasóközönség, hogy az 1925-ös választásokon végül csak egészen minimális kormánytöbbség született. A képviselőházba 159, a szenátusba 80 kormánypárti küldött jutott be, míg az ellenzéki pártok 141, illetve 70 helyet szereztek meg.

¹⁹ *Új Közlöny*, 1925. ápr. 4.

²⁰ *Új Közlöny*, 1925. szept. 11.

²¹ *Új Közlöny*, 1925. szept. 13.

A politikai pezsgés természetesen nem volt állandó, a lapot azonban a kevésbé eseménydús időszakokban is meg kellett tölteni. Ilyenkor felduzzadtak azok az anyagok, amelyek krimibe illő történetekkel traktálták az olvasókat. Pl. egyetlen számban (1925. augusztus 27-én) a következő címek alatt jelentek meg különböző írások: Véres családi tragédia Bécsben; Egy ungvári fuvaros súlyos szerencsétlensége; Véres lakodalom Bezőn; Hatalmas vihar pusztított a Verhovinán; A rendőrség tűzoltólétrákon ostromolt meg egy pesti rulett barlangot.

A magyar politika bírálata is helyet kapott a *Közlönyben*. Ugyan a cikk mondanivalóját Magyarországnak adresszálták, azért a hivatalos cseh politika is érthetett belőle: „*A nacionalista felfogás jogosnak tartja azt a nemzetiségi elnyomást, amit ő gyakorol, és jogtalannak azt, amit az ő rovására követnek el; míg az internacionalista jogrendszer hívei ezt az igazságtalan klasszifikálást elvetik maguktól, és a kisebbségi jogokat a saját fajtájukkal szemben is védelmükbe veszik.*”²²

Amikor 1927 őszén megindult a községi választási kampány, a kormánypártok blokkját alkotó Agrárpárt, Keresztény Néppárt és Nemzeti Demokrata Párt gyűléseiről adtak tájékoztatót, s e pártok vezetőit szólaltatták meg hasábjaikon, majd lelkesen üdvözölték az elért sikert. Tudósítva az újonnan választott ungvári fővárosi tanács megalakulásáról, köszöntötték a kinevezett főpolgármestert, Konstatin Hrabart. Így írtak róla: „*Fővárosunk szülöttje, izig-vérig európeér, nagy tudású, nagy koncepciójú férfiú, aki a vyborban képviselt összes nemzetek nyelvét bírja.*”²³

A megváltozott politikai szemlélet azonban nem jelentette a magyarság feladását. Évek hosszú során át az iskolai beiratkozások időszakában a Hírek című rovat valamennyi lapszámban a következő, vastag betűs felszólítással kezdődött: Magyar gyerek magyar iskolába járjon! Amikor 1928 tavaszán egy prágai lapban a következők jelentek meg: „*Magyarország rövidesen támadó háborút kezd a kisantant ellen, s akkor nincs más hátra, mint Közép-Európa békebontóját a hajdani Lengyelország mintájára felosztani, mégpedig Csehszlovákia, Ausztria,*

²² *Új Közlöny*, 1927. máj. 12.

²³ *Új Közlöny*, 1927. nov. 13.

*Jugoszlávia és Románia között*²⁴ (Idézi az *Új Közlönyt* válaszul a *Közlöny* a leghevesebb tiltakozást tette közzé Legyen vége az uszításnak címmel. Egy héttel később viszont terjedelmes, két részben közölt cikk látott napvilágot, amelyik a következő címet viselte: A magyarság útja egy a republika útjával. Amikor az 1930-as népszámlálás adatai szerint Ungvár magyar lakossága nem érte el a 20 %-ot (1910-ben 80,3%, 1921-ben 38,9%, 1930-ban csupán 17,78%), az *Új Közlönyben* keserű hangú írás nyugtázta a helyzetet: „A népszámlálás hivatalos adatai le-sújtóak a magyar kisebbségre nézve... Ki okozta a magyar nyelvnek ezt a súlyos vereségét? Ki a hibás, és kit kell felelősségre vonni?... Munkácson, ahol kevesebb a magyar, egy magyar újságíró kemény agitációja meghoz-ta a 20 %-ot, nálunk a honfibúval bélelt sajtó erre nem helyezett súlyt.”²⁵

Az etnikai és felekezeti ellentétek szítását következetesen elítélték. 1928 májusában egy nagyszabású bűncselekmény tárgyalása tartotta izgalomban a helyi közvéleményt, s a tett elkövetője zsidó volt. Ez adott alkalmat a *Határszéli Újság* szerkesztőjének egy rágalmazó, antiszemita cikk közzétételére. Havas lapja így válaszolt: „A bornírt antiszemizmus nem igen szokott a logika fégyverével hadakozni ... Felállították a világ legszurdabb tézisé, amely szerint egy–egy zsidó bűnéért az egész zsidóság felel, s az egy-egy eltévelyedett zsidó alantas mentalitását egyszerűen a zsidóság mentalitásával léptetik elő.”²⁶ (

Az 1920-as évek második felében gyakran adtak hírt a Szovjetunióban zajló eseményekről. Ebben a témában a legexkluzívabb cikknek A. Kerenszkijnek, az első orosz forradalmi kormány miniszterelnökének írása számított: „Az igazi küzdelem most tulajdonképpen Sztálin hatalmon lévő pártja és a jobboldal között folyik. Ennek az új jobboldalnak semmi köze sincs a monarchistákhoz, az alkotmányos demokratákhoz, vagy bármely más politikai párthoz. Nem politikai elemekből áll, melyeknek az a céljuk, hogy helyreállítsák Oroszországban a normális gazdasági életet...” Szó esett továbbá az oroszországi éhínség veszélyéről, s az olaj eladási lehetőségeiről, majd a cikk a következő gondolattal

²⁴ *Új Közlöny*, 1928. márc. 10.

²⁵ *Új Közlöny*, 1932. okt. 3.

²⁶ *Új Közlöny*, 1928. máj. 29.

zárult: „Mit hoz tehát a jövő? Egy új forradalmat, de természetesen nem a legközelebbi években.”²⁷

1928 karácsonyán ünnepelték a lap fennállásának 50 éves jubileumát. Gazdag, mintegy 50 oldalas anyagot jelentettek meg ebből az alkalomból. Masaryk elnök üdvözlő táviratán kívül helyet kapott az ünnepi kiadványban a volt és a korabeli főszerkesztő cikke, s köszöntötte a félévszázados újságot Bacsinszky táblabíró, Rozsypal, Hrabar, valamint a szimpatizáns lapok szerkesztősegei. A múlt századból fennmaradt példányok egyes közleményeiből adtak közre néhányat mutatóba, s ezen kívül szerepeltek még fényképek a helyi közélet irányítóiról és az újság szerkesztőségének munkatársairól. Nem maradt ki a szépirodalom és a humor sem.

A *Podkarpatské Hlasý* nevű cseh nyelvű kormánylap 1929 elején olyan tartalmú cikket jelentetett meg, amely a térségben élő népek együttműködésének lehetőségét kérdőjelezte meg. Az *Új Közlönyben* Bálint Miklós válaszolt a kihívásra, ekképpen: „Több körülménnyel kellene a ruszinszói cseheknek dolgozniuk. Igyekezzenek szakítani a kicsinyes pártpolitikai szempontokkal, keressék inkább az együttműködésre alkalmas bázist.”²⁸ A következő számokban tovább foglalkoztak a kérdéssel, s a cikkek az itt élő nemzetek kézfo-gására buzdítottak.

1929 ősze ismét a választási készülődések jegyében telt el. Az *Új Közlöny* Slávik volt miniszter írását közölte Az Agrárpárt és a magyarság címmel: „Az Agrárpárt feladatának tekinti, hogy az itteni magyarságot meggyőzze arról, hogy a kisebbségi jogok törvényben biztosított mértéken túl való megvalósulásának az az előfeltétele, hogy a magyarság hagyjon fel a meddő, s az államhatalommal szembehelyezkedő politikájával. A magyarság ezzel csak önmagának árt, és nem szolgálja a testvéresülést a köztársaság többi nemzetével.”²⁹

Ebben az időszakban vált gyakorlattá, hogy a hivatalos állami politika jelentős személyiségeit születésnapjukon a lap terjedelmes cikkben

²⁷ *Új Közlöny*, 1928. ápr. 17.

²⁸ *Új Közlöny*, 1929. okt. 9.

²⁹ *Új Közlöny*, 1929. okt. 9.

köszöntötte, hangsúlyozva az ünnepekt érdemeit, Kárpátalja érdekében végzett odaadó munkásságát (ha volt ilyen, ha nem).

1930 augusztusában beszámoltak arról az autonómia-tervről, amelyet az időközben Budapestre költözött Árkó Ákos készített. Az éppen a cseh nyelvre fordítás stádiumában lévő tervezetet így jellemezték: „Egy nagy nemzeti álom – nyomtatásban”.

Októberben a lap két számát is elkobozták, adták hírül, vagyis a kormányzó párt melletti egyre határozottabb kiállás sem jelentett védelmet a cenzúrával szemben. Hírt adtak az autonómiával kapcsolatos tárgyalásokról, de lényeges eredményről természetesen nem tudtak beszámolni.

1931-ben a gazdasági világválság tünetei egyre fenyegetőbbé váltak Csehszlovákiában is. A 30 évesek nevében címmel megjelent vezércikkben ez olvasható: „*Vagyunk 30 évesek, akik – ritka kivétellel – nem találjuk a helyünket ebben a válság-forradalomban. Minden hely, munkakör, terület betöltötten mered élénk. Nem tudunk elhelyezkedni, nincs kenyerünk... Nem érdekelnek a kifogások. Nem, mert éhesek és rongyosak vagyunk, és tudjuk, hogy a föld megtermi a kenyeret a mi számunkra is.*”³⁰ Egy hónappal később így emlékeztek meg a munka ünnepéről: „*A társadalom, az évezredek folyamán lassú folyamat útján kialakult rend talán sohasem nézett szembe olyan hatalmas veszéllyel, mint napjainkban. Hatalmas, minden eddigi méretet túlhaladó gazdasági válság uralja ma a termelést, s ennek folytán a munkásság millió válnak munkanélküliekké.*”³¹

A belpolitikai csatározásokban új ellenfelet talált az Új Közlöny Hokky Károly személyében. Hokky koncepciótlan ellenzékiisége már önmagában sem ébresztett rokonszenvet Havasékban, lapszerkesztői módszerei és eszközei is idegenek voltak számukra, eddig azonban az egész akár magánügynek is tekinthető. Azt azonban már morálisan kifogásolták, hogy Hokky legutóbbi (elveszített) sajtóperének költségeit a pártkasszából óhajtotta fizetni. „*Nekünk Korláth igazán nem ideálunk, de egy bizonyos, hogy úgy egyénileg, mint erkölcsileg toronymagasan áll Hokky felett. Korláthról politikailag bármit lehet mondani, azonban egyénileg becsületes ember. Korláthnak sok a bűne, mert néze-*

³⁰ Új Közlöny, 1931. márc. 31.

³¹ Új Közlöny, 1931. máj. 1.

*tünk szerint ő akadályozza meg a csehszlovák nemzet és a magyar kisebbség kibékülését, azonban Hokky denunciáns, aki erkölcsi szempontból esik kifogás alá.*³²

1931 végén, 1932 elején a *Új Közlöny* is egyre sürgetőbbben lépett fel az autonómia ügyében. „A csehszlovák kormány a legrövidebb időn belül köteles kidolgozni és a parlament elé terjeszteni Ruszinszko autonómiájának törvénytervezetét. Mert az autonómia kérdése nálunk már annyira megérett, hogy a legkisebb gyermek is tudja, hogy a mi kulturális, nyelvi és vallási káoszunkat csak az autonómia képes végérvényesen likvidálni.”³³ Néhány héttel később Bálint Miklós készített interjút Slávikkal, aki az obligát háritás módszerét választotta: „A felelős kormány, amíg az autonómia megadásának megkívánt előfeltételeit nem látta biztosítva, nem bocsátkozhatott problematikus értékű kísérletekbe.”³⁴

A következő években a kül- és a belpolitika aránya a lapon belül megváltozott, egyre nagyobb teret szenteltek a világ eseményeinek. Ez természetesen egyéb rovatok terjedelmét is befolyásolta. 1933-ig a *Új Közlöny* folyamatosan közölt nívós szépirodalmat, többek között Somlyó Zoltán, Juhász Gyula, Szép Ernő verseit, Móra Ferenc, Szabó Dezső és Henri Barbusse novelláit, Karinthy Frigyes tréfáit, s a pályakezdő ungvári fiatal költő, Kiss László is rendszeresen publikált az újságban. Bátor kezdeményezésként még folytatásos regény közlésére is vállalkoztak.

A magyar kultúra kérdését egyébként is megkülönböztetett figyelemmel kezelték. Megemlékeztek Petőfi születésének centenáriumáról, írtak az erdélyi magyar irodalom kiválóságainak kárpátaljai estjéről, cikket közöltek Balogh Edgártól és Czabán Samutól. Utóbbi a beregszászi magyar internátus létesítésével foglalkozó írásában így fejtette ki pedagógia hitvallását: „A gimnázium, az internátus csak keret, amelybe a szellem: a megértő, ember- és munkaszerető lélek ad életet. Ez a szellem tiszta, barátságos, megértő, felemelő, önértéket és jellemet fejlesztő, de ne legyen a középkor dohos kolostoraira emlékeztető: a vak

³² *Új Közlöny*, 1931. júl. 9.

³³ *Új Közlöny*, 1931. dec. 6.

³⁴ *Új Közlöny*, 1932. febr. 21.

tekintélynek, az akarat és önérzet nélküli szenteskedésnek, a hízélgő, képmutató szellemnek melegágya.”³⁵ Az egyetemes emberi értékekhez kapcsolódó dátumokról is megemlékeztek, írtak Tizianoról, Gutenbergről, Columbusról, Husz Jánosról. Az ilyen jellegű cikkek aktualitását az illető személy születésének vagy halálának az évfordulója adta meg. 1930 áprilisában nagy lélegzetű interjú készült F. Bulgakovval, Lev Tolsztoj utolsó titkárával, aki a ruszin kulturális egyesület meghívásának eleget téve látogatott el Kárpátaljára.

Rendszeres sportrovattal is rendelkezett az *Új Közlöny*, s nem csupán a különböző versenyeken, mérkőzéseken elért eredményekről adtak hírt, hanem a sportesemény részleteiről is beszámoltak. A világpolitika eseményeinek felgyorsulása viszont azt eredményezte, hogy a szépirodalom és a sport fokozatosan háttérbe szorult, s 1933 után egyre inkább a politika dominált a lapban.

1933 elejétől kezdődően az *Új Közlönyt* folyamatosan foglalkoztatták a Németországban végbemenő változások. Röviddel Hitler hatalomra jutása után a következő sorok jelentek meg Tömegtéboly? címmel: „*Másnak nem lehet nevezni azt a tombolást, amit esténként a német rádiók közvetítenek. Zeneharsogás és Heil-üvöltés, közben-közben katonai vezényszavak ... Hitler beszél. Soha ennél üresebb fejű demagógot nem hallgattunk. Nincs egy ép, értelmes mondata, nincs egy gondolata. Kapkod és üvölt. A szidalmak áradatában hangja recseg, mint egy zupás őrmester ... Amilyen üres a vezér, olyan a vezérkar is. A söröshordó-demagógia legsötétebb figurái, akikből ki fog ábrándulni a legsúlyosabb viszonyok közt szenvedő német nép.*”³⁶ Pár hónap múlva ezt írták: „*Egész Németországból olyan hírek érkeznek, amelyek azt igazolják, hogy Hitler napja rövidesen lenyugszik.*”³⁷

Három és fél évvel később keserűen kellett tudomásul venniük, hogy ez az elképzelés teljesen alaptalannak bizonyult. Kárpáti Sándor cikke a Horogkeresztes valóság címet viselte: „*Hitlerék a legutóbbi esztendőekben elvették a német nép kenyerét, és ahelyett szuronyt, horogkeresztes csizmát,*

³⁵ *Új Közlöny*, 1932. júl. 9.

³⁶ *Új Közlöny*, 1933. márc. 14.

³⁷ *Új Közlöny*, 1933. júl. 27.

*repülőgépet, tankot és mérges gázt igyekeztek belegömbölyöztetni a nép éhes gyomrába. A német fasiszta imperializmus hallatlan iramban fegyverezte fel kisebbrészt kényszerített, nagyobbrészt önkéntes csatlósait, akik arra vannak beállítva, hogy a versailles-i és locarno-i sérelmeket a rablócsizmák szögével és a szuronyok hegyével tüntetik el a német történelemből.*³⁸

Ebben a vészterhes időszakban mintha a magyar ellenzéki pártok alapállása is módosult volna. A Magyar Párt gyűlést tartott Nagydobronyban, az Új Közlöny R. Vozáry Aladár beszédéből idézett: *„A csehszlovákiai magyar kisebbség a csehszlovák állam alapján áll. Az államot és törvényeit tiszteli, és tisztelni köteles ... Belpolitikai ellenzék vagyunk, semmiféle külpolitikai tevékenységben nem veszünk részt, és nem szabad részt vennünk. Igenis készek vagyunk a kormánnyal megegyezni, ha bizonyos feltételeket biztosítva látunk.*”³⁹ Ehhez a gondolathoz kapcsolódott az a vezércikk, ami pár nappal később került az első oldalra: *„Podkarpatszka Rusz autonómiája előbb–utóbb megvalósul, és így országos vonatkozású szempontok helyett arra kell törekedni, hogy a magyarságot az önkormányzat megadása ne találja készületlenül, hanem kulturálisan, gazdaságilag és társadalmilag megszervezve formálhasson jogot, hogy az önkormányzatban kisebbségi jogait száma, kulturális és gazdasági valőrje arányában érvényesíthesse.*”⁴⁰

A spanyol polgárháború kitöréséről, majd eseményeiről is tájékoztatást kapott a *Közlöny* olvasótábora, azután amikor 1938 tavaszán az Anschlussról adtak hírt, már nem is reménykedtek abban, hogy a háború elkerülhető, bár kilenc hónappal korábban Beneš elnök azt nyilatkozta, hogy nem hisz a közeli háború veszélyében. (Lehet, hogy a kereskedők jobb politikusok a hivatásosoknál? – ugyanis 1937 végén a *Közlöny* hasábjain már gázálarcokat is reklámoztak, képpel, s terjedelmes használati útmutatóval!) 1938 nyarán viszont már senki nem bízott a békés rendezésben, s a csehszlovák–német viszony döntő fordulat előtt állt. Ezekben a hetekben az *Új Közlöny* sorozatot jelentetett meg a lapban a ruszin–magyar viszonyról, s a lényeges szempontok így

³⁸ *Új Közlöny*, 1937. jan. 9.

³⁹ *Új Közlöny*, 1934. nov. 14.

⁴⁰ *Új Közlöny*, 1934. nov. 20.

foglalhatók össze: együttélés a területi és történeti adottságokból eredően, sorsközösség, egymásra utaltság, kölcsönös szolidaritás, és összekötő kapocsként a kárpátaljai patriotizmus adja a fő elemet.

S aztán München... Az *Új Közlöny* 1938. október 2-i száma így adta tudtul a történeteket abban a cikkben, ami Csehszlovákia meghallgatása nélkül döntött a négy nagyhatalom címmel látott napvilágot: *„A világtörténelemben példátlanul álló ez az eljárás és viselkedés, amellyel a nyugati nagyhatalmak – köztük az ország legrégibb szövetségese, Franciaország – eljárak. Magatartásukkal ránk kényszerítették a müncheni döntés elfogadását, sőt ennél tovább menve, ultimátumszerűen közölték velünk, hogy ha nem egyezünk bele, úgy támadóknak nyilvánítanak bennünket, és mint ilyenekkel szemben lépnek fel.”*

Ekkor már – mivel Havas és családja szeptember elején kivándorolt az Amerikai Egyesült Államokba – a főszerkesztő Spiegel Sándor volt, de a lap tényleges irányítója a felelős szerkesztő Kösztenbaum Emil lett. 1938. október 5-től a cím alatti felirat „liberális politikai napilapot” hirdetett, de úgy látszik, Horthy Magyarországnak nem volt szüksége liberális sajtóra, így az *Új Közlöny*, bár túlárado lelkesedéssel köszöntötte a bécsi döntést, rövidesen meg is szűnt.

KÁRPÁTI MAGYAR HÍRLAP

A Kárpáti Magyar Hírlap szinte egy időben született az első Csehszlovák Köztársasággal, és azon kevés újság egyike volt, amely túlélte Kárpátalja csehszlovák fennhatóságát, egészen 1944-ig folyamatosan egzisztált. A szerkesztőség Ungváron működött. Nem igazi napilap volt, általában hetente három alkalommal, szerdán, pénteken és vasárnap jelent meg, Rácz Pál és Kováts Miklós szerkesztésében, s csak 1939-től kezdődően jelent meg minden nap, ekkor viszont Kováts már egyedül szerkesztette az újságot. Rácz Pál vezetőségi tagja volt a Magyar Egységes Pártnak, s ez a tény meghatározta a sajtóorgánium arculatát. A magyarság törekvéseinek adott hangot meglehetősen éles stílusban, ezért a cenzúra rendszeresen „kitüntette” figyelmével, igen gyakori volt kezdetben egyes cikkek vagy cikkrészletek törlése, majd az 1920-as évek második felétől kezdve a lap megjelenés előtti elkobzása.

A terjedelem általában 4 oldalt tett ki, de kivételes esetekben ez 8 vagy akár 12 oldalnyira is bővíthetett. Hagyományos értelemben vett vezércikk az 1930-as évek elejéig szinte soha nem volt, 1933-tól kezdődően viszont már rendszeressé vált a lapban. Ezeket általában valamilyen szerkesztő írta, a külpolitikai témákkal többnyire Kováts Miklós, míg a belpolitikai kérdésekkel Rácz Pál foglalkozott. A korai számokban első oldalon a nemzetközi élet, a második oldalon az országos politika hírei szerepeltek, míg a 3-4. oldal a kárpátaljai híreket tartalmazta. Amikor azonban 1934-től a helyi olvasótábort közvetve vagy

közvetlenül érintő külpolitikai események megszorodtak, a *Kárpáti Magyar Hírlap* is nagyobb figyelmet és terjedelmet szentelt ezeknek.

Az újságot keresztény magyar nemzeti elkötelezettség jellemezte, de korrekt híradást közölt ruszin vagy zsidó vonatkozású eseményekről is. Az őslakos-gondolat tekinthető a lap vezérelvének, folyamatosan tiltakoztak azon politika ellen, amelynek következtében az országrész fontosabb hivatalaiba rendre csehekét ültettek, s ezzel a helyi lakosság karrier-lehetőségeit teljesen beszűkítették, az ifjúság perspektíváit pedig alaposan megnyirbálták, amennyiben azok nem mutattak kelendő hajlandóságot az asszimilációra. (Ennek a szemléletnek láthatóan nem mondott ellen az a gazdasági indíttatású tény sem, hogy időnként egész oldalas Bata cipőhirdetéseket jelentettek meg a lapban.)

Az újság véleménye szerint a csehek mesterségesen szították a magyar – ruszin ellentéteket, hogy saját pozícióik sértetlenek maradjanak. A lap válasza ez volt: *„Össze kell fogni! Le kell rombolni ruszin és magyar között a mesterséges válaszfalakat! Vissza kell térni a régi alapokra, melyek az egymást megértés szikláiból állottak össze egykor, és az egymásra utaltság tudatából nyerték erejüket.”*⁴¹ Amikor a ruszin pártvezér, Kurtyák János váratlanul, igen fiatalon meghalt, érdemeit elismerő hangú nekrológban méltatták. Kurtyák utóda, Bródy András is kivívta a magyar sajtó rokonszenvét, amikor parlamenti szűzbeszédében a ruszin autonómiát követelve ő is kitért az őslakos gondolatra, amely az itt élőket etnikai különbség nélkül összeköti.

Egyik írásuk érdekes párhuzamot vont a trianoni magyar és a zsidó sors között: *„Az összetartozás és együttérzés! Ez a két erény hiányzik a magyar nemzetből, éppen most, kálváriajárásának a legnehezebb esztendeiben. A világ minden tájára szétszóródott magyarok szenvedései elszigetelten maradnak és vesznek bele a feledésbe... A hiba bennünk van. Nem tudunk példát venni a leghazátlanabb nemzettől, a zsidótól. Az ő szenvedéseikkel együtt érez a világ nagy hányada, a miénkkel senki.”*⁴²

A Csehszlovák Köztársaság fennállásának utolsó évében vezércikk jelent meg az újságban A magyar kisebbség és a zsidókérdés címmel: „Mi

⁴¹ *Kárpáti Magyar Hírlap*, 1932. máj. 20.

⁴² *Kárpáti Magyar Hírlap*, 1934. jún. 27.

sohasem tettünk különbséget magyar és magyar között vallási alapon ... Erkölcsei és becsületbeli kötelességünknek tartjuk mindazokat a kiharcolandó magyar kisebbségi jogokat azokkal a zsidó vallású polgártársainkkal is megosztani, akik anyanyelvüknél, kultúrájuknál, mentalitásuknál és érzésük nál fogva magyarok ... Ma már nem csak támogatást kér a politika a zsidó vallású magyaroktól, hanem biztosítani kívánja azok részére is mindazokat a vívmányokat, amiket rövidesen meg kell kapniuk. Ha tehát zsidókérdésről lehet szó nálunk, az csak ebben az értelemben lehetséges.”⁴³

Szép gondolat ez, kár, hogy pár hónappal később változott a hangneme. Kifogásolva a *Keleti Újság* egyik írását, felsorolták a szerkesztőség teljes névsorát, az esetleges magyarosított nevek után zárójelben feltüntetve a zsidó eredetűt, majd maliciózan folytatták: „Ugyebár mindegyik tősgyökeres, elvű, fajhű magyarok? A nemzetiségi összeírásnál csak feledékenységből nem jelentkezett egyikőjük se a magyar Pártirodában?”⁴⁴

Felemelték szavukat a cseheket kiszolgálók ellen: „Még a legmerészebb fantáziájú cseh politikus sem merte felvetni a cseh–magyar testvériség lehetőségeit. A magyar nemzetiség, mint kisebbség kezelése ui. oly kirívóan elmelelőzött, hogy csaknem külön–külön meg kellene állni minden egyes magyar ember előtt, aki a magyar tábor tserbenhagyva, őseit megtagadva beállott abba a cseh politikai táborba, ahol még a szavát sem tudják megérteni, de erre még csak nem is kíváncsiak, megelégszenek a szavazatával.”⁴⁵

A kormánnyal szembeni bizalmatlanság fogalmazódott meg abban az írásban is, amely Beneš (akkor éppen a köztársaság külügyminisztere) közelgő ruszinszkói látogatásával foglalkozott: „A külügyminiszter kárpátaljai látogatásához egyes körök igen nagy reményeket fűznek... Csupán az öntudatos kárpátaljai magyarság nem vár Benešről semmit. Nem tulajdonít fontosságot annak, hogy a külügyminiszter az aranyos Prágából a legszerencsétlenebb Kárpátaljára leereszkedik. Ha eljön, végig fogja élvezni a fényes fogadtatás örömeit, át fogja venni a memorandumok papírtömegét, meg fogja ígérni, hogy minden jogos kívánságot teljesíteni és minden sérelmet orvosolni fog, s aztán minden marad a régiben.”⁴⁶

⁴³ Kárpáti Magyar Hírlap, 1938. máj. 1.

⁴⁴ Kárpáti Magyar Hírlap, 1938. aug. 17.

⁴⁵ Kárpáti Magyar Hírlap, 1931. aug. 20.

⁴⁶ Kárpáti Magyar Hírlap, 1934. ápr. 25.

Beneš egyébként valóban ígéretet tett, hogy az autonómia a következő évben már megvalósul, s utalt arra, hogy ennek jelenleg első-sorban súlyos pénzügyi akadályai vannak. A bejelentést az újság így kommentálta: „*Kárpátalja először a republikáé és csak azután az idevaló népe.*”⁴⁷ Pár nappal később pedig ezt írták: „*Azokat az ígéreteket, amelyeket Beneš külügyminiszter 1921-ben, miniszterelnök korában tett Kárpátalján, a leghamarabb ő felejtette el. Mi nem felejtettük el. Mi nem tudunk felejtetni, mert nekünk annyi minden fáj, hogy folytonosan eszünkbe juttatja azokat a fájdalomcsillapító injekciókat, amiket olykor–olykor egy–egy miniszteri ígéret alakjában szoktunk kapni.*”⁴⁸

A lap magyarság-értelmezése gyakran patetikus hangon szólalt meg. Az egyik húsvéti vezércikkben Kováts Miklós következő sorai olvashatók: „*Csüggedésnek, kishitűségnek, megalkuvó fekélyességnek igaz magyarnál nyoma sem lehet! A magyart erősnek, igaznak, öntudatosnak, büszkének teremtette meg a Mindenható! Az asszimiláció nem jelleme az igaz magyarnak!*”⁴⁹

A csehek asszimiláló törekvéseivel vették fel a harcot, amikor rendre kiálltak a magyar iskoláztatás, a magyar nyelv ügye mellett. 1932 tavaszán cikksorozat indult „*A magyar szülők gondja*” címmel. E sorozat egyik írásában lényeges alapelvet szögeztek le: „*A cseh nyelv ismerete, éppen úgy, mint az oroszé is, feltétlenül hasznára van a magyarságnak, de ez nem azt jelenti, hogy ezért feláldozzuk a saját anyanyelvünket, s az anyanyelvünkön megszerezhető műveltségünket.*”⁵⁰ Egy hozzászóló vélekedése szerint „*az idegen nyelven történő iskoláztatás zsákutca a gyerekeknek.*”⁵¹ Egy évvel később Hozzászólás a magyar iskoláztatás kérdéséhez címmel ismét sorozatot közöltek. Ekkorra már több újságban közzétették, hogy a Csehszlovák Köztársaság fennállása óta Kárpátalján egyetlen új magyar iskolát sem létesítettek, s a szociáldemokrata Dérer iskolügyi miniszter nevével fémjelzett oktatási törvénytervezet is ismertté vált. A tervezet a felekezeti iskolákat a továbbiakban állami

⁴⁷ *Kárpáti Magyar Hírlap*, 1934. máj. 8.

⁴⁸ *Kárpáti Magyar Hírlap*, 1934. máj. 13.

⁴⁹ *Kárpáti Magyar Hírlap*, 1931. ápr. 5.

⁵⁰ *Kárpáti Magyar Hírlap*, 1932. máj. 22.

⁵¹ *Kárpáti Magyar Hírlap*, 1932. máj. 22.

hatáskörben kívánta működtetni, s ez a lakosság nagy részének felháborodásával találkozott. Az egyik cikkíró keserűen állapította meg: *„Megszoktuk már, hogy utolsó állampolgárai legyünk ennek a szűkebb hazánknak, de azokat a mellőzéseket, amelyeket minden téren el kell szenvednünk, a legfájóbban a magyar iskoláztatás terén érezzük.”*⁵²

A magyarság – tudat ébrentartásának egyik rokonszenves eszköze volt, hogy a *Kárpáti Magyar Hírlap* rendre megemlékezett a magyar történelem jeles évfordulóiról. Nem múlt el év, hogy ne írtak volna március 15-ről, az aradi vértanúkról, vagy a kimagasló történelmi személyiségekhez kapcsolódó dátumokról. Több esetben ezeknek a személyeknek a sorsa valahol kapcsolódott Kárpátaljához, pl. Kazinczy Ferenc halálának 100. évfordulójáról írva megemlégették, hogy Munkács várában raboskodott, II. Rákóczi Ferenc pedig köztudottan e vidék szülötte volt, s halálának 200. évfordulójára készülődve szomorúan állapították meg, hogy egyre jobban pusztul a borsi kastély, ahol a fejedelem a világra jött.

Folyamatosan tudósítottak az ungvári képviselőtestületi ülésekről, s ha ezeken az üléseken valami botrány alakult ki – s ez nem volt ritka eset –, ezeket is megfelelőképpen részletezték.

A *Kárpáti Magyar Hírlap* leginkább preferált politikusa Korláth Endre volt, aki képviselőként tevékenykedett a törvényhozás munkájában. Gyakran szólalt fel a prágai parlamentben, s beszédeiben rendkívüli hangsúllyal elemezte az országrész hátrányos helyzetét. A gazdasági világválság éveiben a depresszió a keleti területeket érintette a legérzékenyebben, ekkoriban Szlovákiában és Kárpátalján kétszázezer munkanélkülit regisztráltak.

Korláth parlamenti szónoklataiban konzekvensen követelte ennek az állapotnak a megszüntetését, s ezeket általában teljes terjedelemben adta közre az újság. *„Az itteni kormányzati rendszer vétkes mulasztása, - mondjuk ki nyíltan: bűne – hogy a csehszlovák állam még csak gyenge kísérletet sem tesz a határai közé kényszerített nemzetek és népek megbékítésére. A kormány még mindig nem hagy fel elnemzetietlenítő törekvéseivel. 13 év alatt vagyondézsmával, végrehajtókkal elszedte a pénzün-*

⁵² *Kárpáti Magyar Hírlap*, 1933. jún. 7.

ket. A dezindusztrializáció jelszavával egy évtized alatt megteremtette a kárpátaljai és szlovenszkói munkanélküliek számba sem vett, nyilván sem tartott százazereit. A földreformmal földönfutóvá tette azokat, akik évszázadok óta a földből éltek. A cseh nemzeti gyárilpar kedvéért szétzüllesztette iparos és kereskedő társadalmunkat. Mindezt azért, mert a 14 milliós egységes csehszlovák nemzeti állam rögeszméjét, ábrándképét kergette. Mindent megtett, hogy az idezárt magyarokat előbb koldussá, majd csehszlovákká tegye... Minket akarattunk ellenére csatoltak a csehszlovák államhoz. Ha a csehszlovák állam és kormány nem tudja vagy nem akarja fenntartani életstandardunkat, akkor engedjen szabad utat a népek akarátának, s annak békés megnyilvánulásának.”⁵³

Forrás: https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/RuszhinszkoiKarpatiMagyarHirlap_1929_1/?query=SZO%3D%28Nagybereg%29&pg=52

⁵³ Kárpáti Magyar Hírlap, 1932. jan. 1.

Évről évre visszatérő huzavona zajlott a költségvetés vitája kapcsán. A csehszlovák kormányzat szerint Kárpátalja gazdaságilag ráfizetést jelentett az állam számára, Korláth ezzel szemben következetesen állította, hogy mindez fordítva igaz, a beruházások korántsem állnak arányban a térségből beszedett adókkal. A már idézett őslakos-gondolatot Korláth Endre is megfogalmazta egy, a Kárpáti Magyar Hírlap számára adott interjújában: *„Azt a gondolatot, mely bennünket az évszázadok óta együtt élő kárpátaljai néppel összeköt, s melynek jegyében családilag és szellemileg annyira összeforrtunk, hogy a világháború utáni légkörben is csak mesterségesen sikerült bennünket ideig-óráig szétválasztani, de ma már – úgy érzem – ismét egyesek vagyunk mindazokban az általános kérdésekben, amik Kárpátalja közjogi, gazdasági és kulturális helyzetéből adódnak.”*⁵⁴

A másik favorizált politikus Hokky Károly volt, ugyancsak tagja a prágai képviselőtestületnek. Míg Korláth főleg gazdasági kérdésekkel foglalkozott, Hokky a magyar iskolaügy érdekeit tekintette elsőrendű fontosságúnak. 1936 decemberi beszédéből a lap a következőket emelte ki: *„Én meg volnék elégedve, hogyha Kárpátalján annyi magyar elemi iskola, óvoda, polgári és középiskola, tanítóképző volna, mint amennyi ezekből az iskolából cseh nyelvű van. Ha 40 000 csehet megillet ennyi iskola, akkor azt hiszem, hogy 120 ezer magyart is megillet ugyanannyi.”*⁵⁵

Amikor 1935 májusára országgyűlési és tartománygyűlési választásokat írtak ki, a *Kárpáti Magyar Hírlap* rögtön megkezdte a választási propagandát. Már áprilisban erről szól a vezércikk: *„Amíg a politika ki játszhatja egyik nemzetet a másik ellen, addig semmiféle sérelmeink orvoslását kivívni nem vagyunk képesek ... A magyar Pártszövetséget csakis alapprogramjának megvalósítása segítheti diadalra, vagyis a kárpátaljai őslakos népek egy táborba való tömörítése.”*⁵⁶ Innentől fogva az újság jelzavakkal volt tele: *„Iparosaink, ne higgyetek a cseh iparospártnak!”*⁵⁷ *„Zsidó vallású magyar testvérek! Itt az utolsó óra! Térjete vissza abba*

⁵⁴ *Kárpáti Magyar Hírlap*, 1931. jan. 17.

⁵⁵ *Kárpáti Magyar Hírlap*, 1936. dec. 24.

⁵⁶ *Kárpáti Magyar Hírlap*, 1935. ápr. 26.

⁵⁷ *Kárpáti Magyar Hírlap*, 1935. máj. 3.

az őslakos közösségbe, amely a ti éltető elemetek is!”⁵⁸ „Egyedül csak az őslakos egység, az őslakos összefogás és frontalkotás menthet ki bennünket a rajtunk elhatalmasodó csehországi pártok rabigája alól.”⁵⁹ A választás napjának közeledtével minden lapszámban közzétették a szövetkezett pártok listáját, s a szavazókat könnyen megjegyezhető rigmusokkal is igyekeztek megnyerni:

*Ahová fel magyar mehet,
Ne küldjünk mi oda csehet.
Magyar vágyak, magyar érdek,
Egy cseh ahhoz nem is érthet.*

vagy

*Önvesztedre, szégyenszemre
Ne adj voksot a szocdemre.
Felküldték, mint munkáspártot,
S a tőkének táncot járt ott.*

Végül a parlamenti választások nem hozták meg a várt sikert, az egyesült magyar pártoknak 11%-os eredménnyel kellett megelégedni. Valamivel kedvezőbb arány alakult ki a tartománygyűlési választásokat követően, így nem is késett a lapszerkesztők lelkenedezése: „*Ungvár ellenzéki többségű város, és az is marad!*”⁶⁰

Amikor az újabb világháborús fenyegetés egyre erőteljesebbé vált, szaporodtak a lap nemzetközi tudósításai. Dollfuss meggyilkolását már 3 hasábos cikkben közölték s a marseilles-i gyilkosságot is szalagcímes, hosszú cikk adta közre. Az Anschluss bekövetkeztéről Európa sorsdöntő órái címmel másfél oldalas írás számolt be.

A lap szépirodalmat szinte egyáltalán nem közölt, ugyanakkor nagy teret szentelt a magyar kulturális eseményekkel foglalkozó köz-

⁵⁸ *Kárpáti Magyar Hírlap*, 1935. máj. 5.

⁵⁹ *Kárpáti Magyar Hírlap*, 1935. máj. 8.

⁶⁰ *Kárpáti Magyar Hírlap*, 1935. máj. 22.

léseknek. Rendszeresen foglalkoztak a ruszinszkiei magyar színház, a magyar dalárdák, a különböző műkedvelő együttesek helyzetével, s csaknem minden lapszámban lehetett találni könyvismertetőt. Ha a magyar irodalmi vagy művészeti élet valamelyik ismert alakja Kárpát-aljára látogatott, erről is megemlékeztek.

Volt egy állandó rovata az újságnak, amely a kül- és belpolitika anomáliáit tette szóvá. A rovat címe három alkalommal változott meg, az 1930-as évek elejéig Ravatalon, később Tüskék, majd 1935 után Kis színpad címmel jelent meg, és általában 3-4 hírt tartalmazott.

A szerkesztők tudták azt, hogy az átlag olvasó szenzációkat (is) vár a lapról. Ritka volt az olyan szám, amibe ne került volna be valamilyen hátborzongató hír. Sajátos „vonzalom” tapasztalható a közlekedési balesetek iránt, főleg a légi katasztrófákról számoltak be szívesen, de másfajta közlekedési eszközzel is „beérték”. Mutatóba néhány cím: Az iskolára zuhant egy repülőgép, Jegyespár a vonat alatt, Hajóégés a tengeren, öt repülőgépből négy repült egy sziklafalnak. A helyi bűncselekmények is számot tarthattak az olvasótábor érdeklődésére, ezt az „igényt” is igyekeztek kielégíteni: Élve temette el gyermekét egy bestiális anya; A turjabisztrai borzalmas vérengzés; Két feldarabolt hulla egy bezárt lakásban vagy Álarcos banditák revolveres merényletet követtek el címmel jelentek meg a beszámolók.

Sporthíreket rendszeresen közöltek, s helyet kapott a lapban a budapesti rádióműsor, az ungvári moziműsor, esetenként részletes filmismertetéssel kiegészítve.

KÁRPÁTI FUTÁR

A régióban előforduló extrém jelenségek egyike a munkácsi *Kárpáti Futár*. Az 1920-as évek elején megjelenő újság címdalán a „politikai napilap”, illetve 1921 őszétől a „független politikai napilap” felirat olvasható.

A kifogástalan magyar nyelven megjelenő sajtóorgánium ugyanakkor egyértelműen a ruszin érdekek szócsöve volt. A térség nevét még véletlenül sem írták Kárpátaljának, mindig a Ruszinszko és a Podkarpatszka Rusz megnevezések közül alkalmazták valamelyiket. A felelős szerkesztő Demkó Mihály és a szerkesztő Bródy András tagjai voltak a Kárpátaljai Földműves Szövetség Pártja vezetőségének, amely három kisebb, hasonló jellegű ruszin párt (Autonóm Földműves Párt, Brascsajko-párt és a Földműves Párt) egyesüléséből 1922-ben jött létre.

A párt az 1924-es választásokon 8,4 %-ot ért el, 1925-ben a szavazatok 11,6%-át szerezték meg. A következő, 1929-es választások előtt további orosz pártokkal fuzionálva létrehozták az úgynevezett orosz blokkot, így 18,2 %-ot szereztek meg a leadott szavazatok közül. In-

mentől kezdve hivatalos lapja is volt a pártnak, az orosz nyelven megjelenő *Ruszkij Visztnik*.

A párt első embere néhány éven keresztül – egészen addig, amíg hirtelen váltással át nem lépett a kormánypártnak számító Agrárpártba – Dr. Kaminszky József volt, akinek különböző fórumokon elhangzott szónoklatait részben vagy teljes egészében előszeretettel közölték a *Kárpáti Futárban*, politikai tevékenységét pedig szinte fenntartás nélkül dicsőítették. Kaminszky beszédeiben egyébként sok a rokonszenves gondolat. Például az 1921. március 6-i vezércikk idézi a párt ungvári kongresszusán mondottakat: *„Konszolidáció és béke csak úgy lehet autonóm területünkön, ha nincsenek vallási és nemzeti ellentétek.”*

A *Kárpáti Futártól* különben is idegen volt a nemzeti ellentétek megloaglása, netán szítása. Bár esetenként felbukkant szóhasználatában a „magyarón” (a magyarokat kiszolgáló, a magyarokhoz elvtelenül törleszkedő magatartás jelzője), de amikor 1921 tavaszán egy rendelettel eltörölték a magyar nyelv használatát a munkácsi járásbírószágon, a lap vezércikkben adott hangot felháborodásának: *„Svájcban, fejlett kultúrájú és fejlett gazdaságú államban minden nemzetiesség mindenütt a saját anyanyelvét használja. Miért tiltják meg ezt egy új és úgyszólván demokratikus államban?”*

Néhány hónappal később, 1921. november 2-án a tanév beiskolázási adatait közölték.

A hivatalos statisztika szerint a tanévre az elemi iskolákba 54 843 tanuló iratkozott be, közülük

58,2% (31 937) a ruszin,

22,5% (12 323) a magyar,

14% (7 701) a zsidó,

2,3% (1 284) a német,

2,2 % (1 195) a csehszlovák, és

403 az egyéb nemzetiséghez tartozó gyerek.

A cikk írója keserűen állapította meg, hogy közel sincs annyi ruszin tanítási nyelvű elemi iskola, amennyi a népet létszámának függvényében megilletné.

Az újság általában 4 oldalon jelent meg, az utolsó oldal anyagának zömét a hirdetések tették ki. Nagyobb terjedelemmel csupán a karácsonyi számok esetében találkozhatunk, amelyek rendszerint 16 oldalon kerültek az olvasó kezébe. Ezen alkalmakkor mindig körkérdest intéztek a helyi politikai pártok vezetőihez, s a kapott válaszok – méltóan az ünnep hangulatához – tele voltak bizakodással a jövőre nézve.

A vezércikk többnyire valamilyen aktuálpolitikai kérdéssel foglalkozott, s folyamatosan hálás témának bizonyult a terület autonómiájának ügye. Miután az autonómia biztosítása a Csehszlovákiához való csatlakozás feltételeként fogalmazódott meg, a sajtó és a közvélemény joggal tartott igényt ennek a tényleges megvalósítására. Mindez azonban – ma már tudjuk – csak rendkívül megkésve és felemás módon realizálódott.

Az autonómia igénye helyenként patetikusan: *„Továbbra is teljes erővel küzdünk a minket megillető jogokért: küzdünk az autonómiáért. Elismertetni kívánjuk Ruszinszkó népének önkormányzati jogát. Harcolunk a nemzeti és felekezeti különbség nélkül mindnyájunkat megillető szabadságért. Azt akarjuk, ne legyen e területen se elnyomó, se elnyomott.”*⁶¹ Helyenként gúnyosan: *„már autonómiánk is van, állítja a C.T.K. / csehszlovák sajtóiroda / A köztársaság összes lapjai azzal vannak most teli, hogy a Népszövetség megállapította, miszerint Podkarpatszka Rusznak van autonómiája. Milyen nagyszerű! Csak ezek a megátalkodott ruszinok nem akarják azt elismerni. Csupán a ruszinok, akik élvezik, tagadják, hogy van! Jönne csak ide a Népszövetség, vagy hívna bennünket oda, majd mi megmondanánk, hogy mink van és mink lehetne! Minden esetre örülünk neki, hogy a Népszövetség három év alatt megállapított rólunk valamit.”*⁶² Másutt – és éppen Masaryk köztársasági elnök születésnapjára – és éppen Masaryk köztársasági elnök születésnapján – címszavakban jelenik meg: *„Szojmi, parlamenti, községi választások kiírása, a cenzúra, a katonai diktatúra, statárium felfüggesztése, proletárjaink részére megélhetés, munkaalkalom, egyszóval: autonómia.”*⁶³

Igyekeztek az ügy számára országos befolyással rendelkező támogatókat is találni. Így látogatott el Kárpátaljára Šmeral, a Csehszlovák Kom-

⁶¹ *Kárpáti Futár*, 1921. febr. 26.

⁶² *Kárpáti Futár*, 1922. márc. 4.

⁶³ *Kárpáti Futár*, 1922. márc. 7.

munista Párt vezetője, parlamenti képviselő. Beutazta az egész vidéket, s a látottak alapján véleményét emígyen summázta: „*Az, ami jelenleg Podkarpatszka Ruszban történik, az kigúnyolása az autonómia elvének.*”⁶⁴

Mint a lapból megtudhatjuk, Šmeral december végén – útját követően – interpellált a prágai parlamentben, s ennek nyomán került sor Beneš miniszterelnök ruszinszkói látogatására. A *Kárpáti Futár* tudósítása szerint ekkor ígéretet tett a cenzúra és a statárium eltörlésére, az autonómia megteremtésére, a kormányzóválasztásra. Sokallotta a 17 (!) helyi párt létezését, szerinte ez jelentette a szervezettség fő akadályát.

Az első oldalon kaptak helyet a világpolitika eseményeiről szóló tudósítások. A lap tényeket közölt, de soha nem kommentálta azokat. Számításba véve, hogy Kárpátalja lakosságának zöme sok szállal kapcsolódott Magyarországhoz, gyakran adtak információkat az itt történekről, csaknem azonos súllyal és mennyiségben írtak Magyarországról, mint a Kárpátalján kívüli Csehszlovákiáról. Ha valami váratlan, a közvélemény egészének érdeklődésére számot tartó esemény történt, a hír természetesen a címoldalra került.

Ilyen módon vastag betűs címmel adták tudtul IV. Károly 1921 őszi visszatérési kísérletét, illetve a lap teljes egészében közölte azt az ultimátum-tervezetet is, amelyet a kisantant kívánt Magyarországhoz intézni:

„1921. október 27. Azok a követelések, amelyeket a kisantant Magyarországnak ultimátum formájában már a legközelebbi órákban megküldeni szándékozik, a következő pontokat tartalmazza:

1. Károly azonnali elutazása.
2. A parlament ünnepélyes formában trónfosztottnak jelentse ki Károlyt.
3. Teljes leszerelés.
4. Nyugat-Magyarország azonnali átadása.
5. A trianoni békeszerződés kiegészítése oly szükséges pótcikkelyekkel, melyek a Habsburgok részéről veszélyeztetett békét biztosíthatják.
6. Horthy eltávolítása.”

⁶⁴ *Kárpáti Futár*, 1921. dec. 8.

Kommentárt ehhez sem fűztek, de a következő lapszámok folyamatos tájékoztatást adtak a Habsburg-detronizáció előkészítéséről, majd magáról a trónfosztásról. Hasonlóképpen beszámoltak az 1921 végén megtartott soproni népszavazásról. Mintegy mellékesen derült ki egy későbbi számból, hogy a magyarországi Habsburg visszatérési kísérlet ürügyén Kárpátalján statáriumot hirdettek.

Meglepően felületesek, elnagyoltak a teljes Csehszlovák Köztársaságról szóló tudósítások. Pl. amikor 1921. szeptember végén átalakult a kormány, a Kárpáti Futár név szerint mindössze Beneš miniszterelnököt, Udrzal nemzetvédelmi és Srba közélélmzési minisztert említi, a többiekéről csupán annyiban vett tudomást, hogy a kormány összetételét váratlanul minősítette.

Lényegesen nagyobb teret kaptak a lap hasábjain a helyi politika hírei. Zsatkovics Gergelyt, az Egyesült Államokból repatriált ügyvédet, Kárpátalja első kormányzóját gyakran támadta a sajtó, míg hivatalban volt. Amikor Zsatkovics 1921 tavaszán lemondott, majd néhány hónap múltán visszatért Amerikába, a *Kárpáti Futár* idézte a családott politikus nyilatkozatát: „*Lemondtam, mint kormányzó, mert rájöttem, hogy Csehszlovákiának nincsen szándékában az, hogy Ruszinszko önkormányzatát elismerje.*”⁶⁵

A térség ruszin lakossága erkölcsi és anyagi téren sokat várt az Amerikai Egyesült Államokban élő emigránsoktól. A lap rendszeresen kapott információkat az amerikai ruszinok politikai tevékenységéről, s ezek a hírek rendre napvilágot is láttak az újságban.

1923. január elején adtak hírt egy ungvári ruszin nyelvű kormánypárti sajtóorgánom, a Ruszin tervezett születéséről, majd néhány hét múlva a lap tényleges indulásáról. A *Kárpáti Futár* szerkesztősége szokatlanul éles hangon irt a kormánypénzen egzisztáló konkurens újság gyűlölködő hangneméről, a térségben eddig nem jellemző uszításairól.⁶⁶

Sok olyan közlést találunk a *Kárpáti Futárban*, amelyek általában a régió életével foglalkoztak. Szó esett a jóváhagyott földreform végrehajtási üteméről, hírt adtak egy prágai ruszin minisztérium felállítá-

⁶⁵ *Kárpáti Futár*, 1921. szept. 21.

⁶⁶ *Kárpáti Futár*, 1923. febr. 26-27.

sának tervéről, beszámoltak a Munkácson 1600 küldött részvételével megtartott ruszin kongresszusról, s időről időre jelentek meg találgatások az új kormányzó személyéről. (Ez is hálás témának bizonyult, ui. a kormányzói posztot Zsatkovics lemondása után évekig nem töltötték be. Hosszú ideig az alkormányzó Ehrenfeldet bízták meg az ügyek intézésével, s bár a sajtó több alkalommal „eltemette” őt, egészen 1924-ig hivatalban maradt.)

Szinte egyetlen lapszám sincs, amelyben ne olvashatnánk valamilyen vérfagyasztó történetet, természetesen szenzációsan hangzó címmel: Hullacsonkitás Klacsanón; A főbíró örületesen lövöldöz; Egy úrinőt kidobtak a hivatalból; Döghús a munkácsi piacon, az alcímek pedig a borzongás fokozását szolgálták.

Ezen túl a társasági élet eseményeiről, házasságokról is informálták az olvasókat. Állandó sportrovat nem volt, néha megjelent egy-egy tudósítás, főleg futballmérkőzésről, elvétve teniszpartiról.

Szépirodalommal általában nem foglalkoztak. Néha-néha megjelent egy vers, de vagy Adyt utánozta a költő, vagy pedig a magyar nóták szintjén öntötte rímekbe mélabús gondolatait. Teret adtak azonban Nagy Sándor erdélyi újságíró közlésének (a kolozsvári Pásztortűzre hivatkozva), aki két, addig ismeretlen Ady költeményt mutatott be. Ritka volt az olyan cikk, tudósítás, amely aláírva jelent volna meg.

KELETI ÚJSÁG

Az ungvári és munkácsi szerkesztőséggel egyaránt rendelkező Keleti Újságot a közvélemény felhivatalos kormánylapként tartotta számon. Feltehetőleg joggal, bár a cím alatt ez olvasható: Ruszinszko pártoktól független lapja. Kezdetben, az 1920-as évek elején Voith György fő-szerkesztőként, Bálint Miklós felelős szerkesztőként működött, az év-tized közepétől Bálint Miklós került az újság élére, a felelős szerkesztő pedig Garas Nándor lett.

Forrás: https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/Beregszasz_KeletiUjsag_1933_01-06/?query=SZO%3D%28Nagybereg%29&pg=44

A lap terjedelme eleinte 4 oldal volt, később, már az 1930-as években 12 oldalra bővült, viszont már nem jelent meg naponta. Igyekeztek az olvasóknak minél szélesebb körű tájékoztatást nyújtani a higgadt mértéktartás alapján. Következtesen elutasítottak minden szélsőséges

megnyilvánulást, a kommunistáktól éppen úgy elhatárolták magukat, mint a szélsőjobbtól.

A vezércikk valamely kül- vagy belpolitikai történés kapcsán elfilozofálgatott, s nem volt hiány enyhén patetikus megnyilvánulásokban sem. Amikor pl. 1925 áprilisában Hindenburg lett Németország elnöke, ez jelent meg a *Keleti Újságban*: „*A német választásokon a bosszú gondolata győzött. A bosszú rossz tanácsadó és a német nép ennek a bosszúnak esett áldozatul. Mert kétségtelen, hogy vagy Németországot teszik most tönkre, vagy Németország lehengerli ellenfeleit. Harmadik lehetőség nincs. Hindenburg szájából pacifista szólamokat senki emberfia nem vehet komolyan. A német választások eredményéből azonban a demokrácia bukását hangoztatni oktalanság. A tömeghisztériából ki fogja a német népet józanítani a választások utáni keserű lecke, mely elmaradhatatlan, és amely megérteti majd a német néppel, hogy a háborúcsináló generálisok kezébe a békés szerszámok nem valók, hogy akik embermilliók hulláján keresztülgázolva meggyaláztak minden emberi igazságot és minden magasztosabb eszmei célkitűzést, azok nem vághatnak mezsgyét most az emberi haladásnak.*”⁶⁷

Ugyanezen év nyarán Károlyi Mihály írta a lap vezércikkét – ez egyike volt azon ritka eseteknek, amikor a szerző aláírása is szerepelt az újságban. Horthy és a legitimizmus címmel a következőket olvashatjuk: „*Ameddig a magyar ellenzék csak a legitimizmuson keresztül meri oppozíciós jogait gyakorolni, addig semmit ne reméljen. Azok, akik Horthy-reakció helyett legitimista reakciót akarnak, nem akarnak rendszert buktatni, csak rendszert változtatni... A legitimizmus progresszív szempontból nem jelenti a legcsekélyebb változást sem.*”⁶⁸

Világpolitikai hírek általában csak az első oldalon szerepeltek, az 1920-as évek közepétől a lapnak saját tudósítója volt először Prágában, majd nem sokkal később több európai fővárosban. Az általuk leadott információ címe után mindig ott szerepelt a közlés: Saját tudósítónk jelenti telefonon. Ám ha valami olyan, főleg bűnügyi vonatkozású esemény következett be, ami a térség vagy az ország közvéleményét iz-

⁶⁷ *Keleti Újság*, 1925. ápr. 28.

⁶⁸ *Keleti Újság*, 1925. júl. 11.

galomban tartotta, az kiszorította a politikát a címloldalról. Napokon keresztül tudósították az olvasókat például a hírhedt Léderer-féle gyilkosságról, annak ellenére, hogy az úgy Magyarországon történt. A hatásvadász, vastag, nagybetűs címek: Egy szobranci szabó elárvereztette a feleségét; A gyilkos házaspár örültet szimulál; Ferenc József unokáját egy szociáldemokrata vezér veszi el feleségül. Alattuk 4-6 hasábos cikkek olvashatók, miközben a Szent-Ivány-párt válsága belefért 15 sorba, s a Husz János emlékére rendezett megemlékezés kapcsán kirobbant Prága – Vatikán konfliktus, valamint az ezt követő csehszlovák kormányválság sem érdemelt egy-két hasábnál több helyet.

A lap második oldalát a helyi politikának szentelték. 1925 nyarán a közelgő választások és az ehhez fűződő találgatások jelentették a leggyakoribb témát, alig múlt el olyan hét, hogy ne írtak volna a választások menetéről és lehetséges esélyeiről. Az első ezzel kapcsolatos híradás április végén jelent meg: *„A hírek szerint nemzetgyűlési választást ír ki a kormány. Állítólag módosítani akarják a választási törvényt, emelve a mandátumok megszerzéséhez szükséges szavazatszámot.”*⁶⁹

Ez a bejelentés joggal borzolta a kedélyeket, hiszen kétségessé tette a törpe pártok létjogosultságát, márpedig ezekből bőségesen akadt Kárpátalján. Júniusban Választási kilátások Ruszinszkóban címmel a nyílt vagy titkos szavazás kérdésében foglaltak állást: *„Szerintünk ez nem képezheti vita tárgyát, mert a titkos választás alapfeltétele a demokráciának.”*⁷⁰ A cikkíró vélekedése szerint egyébként *„a koalíció mai rendszerre mellett a kormánypártoknak nem lehet sok kilátásuk Ruszinszkóban választási sikerre.”*⁷¹ Pár nappal később már jóval konkrétabb volt az esélyek latolgatása, s országos méretekben a szociáldemokraták térvésztését és a klerikális pártok előretörését jósolták. 1925. július 9-én vezércikk íródott a ruszinszkói politikai élet megélénküléséről. A szerző rendkívül károsnak tartja, hogy Kárpátalján négygyel több párt működik, mint Csehország és Szlovákia egész területén, szerinte emiatt lehetetlenné válik az egységes politizálás.

⁶⁹ *Keleti Újság*, 1925. ápr. 29.

⁷⁰ *Keleti Újság*, 1925. jún. 18.

⁷¹ *Keleti Újság*, 1925. jún. 18.

Az autonómia kérdését ritkán hozták szóba, s akkor is inkább ellene, mint mellette érveltek. Frázisautonómia címmel megjelent vezércikkükben a következő sorok olvashatók: *„Az autonómia, mint politikai kortesfogás jó lehet a választási kampányban, de nem lehet jó a valóságban. Aki a felelősség politikáját műveli, aki a haladás híve és nem a reakcióé, az ma nem akarhat itt autonómiát. A magyar kisebbség, amely nem jelszavakon nyargal, de szívén viseli a magyarság életérdekeit, annak ma nem kell sokat magyarázni, hogy a ruszin autonómia mit jelentene a gyakorlatban. Ma sem fenéig tejjel a kisebbségi élet Ruszinszkoóban, de hogy milyen konzekvenciákkal járna a ruszin autonómia, azt csak akkor látnánk, ha az autonómia birtokába jutott ruszinok majd megkezdénének visszafizetni a magyar éra minden elnemzetietlenítő politikájáért. Ebből a fizetsegből azoknak jutna leginkább, akik a legkevesbé sem szolgáltak erre rá: a haladó gondolkodású magyaroknak.”*⁷²

Ha ezeket a sorokat összevetjük a mintegy másfél évvel korábban írottakkal, látható, hogy a hangvétel és az alapkoncepció nem mutat lényegi változásokat: *„Az Egységes Párt egész programja az autonómia jelszavában sűrűsödik össze. Kétséges azonban, hogy ez a népszerűnek látszó jelszó, melynek jegyében egy szlovák és egy ruszin párt is folytat politikai küzdelmet, azonosíthatja-e a magyar pártok közötti meggyőződésbeli, világnézeti és osztályellentéteket. A magyar kisebbség ügyét egy átszövegezett régi program és egy átkeresztelt régi vezetőség egyetlen léppéssel sem viheti előbbre.”*⁷³

Időnként vádakkal teli kirohanásokat intéztek dr. Szüllő Géza keresztényszocialista és Szent-Ivány József kisgazdapárti vezeték politikai metódusa ellen. A lap következetesen elítélte azt a tevékenységet, melynek során nevezett politikusok külföldi kapcsolatok keresésével igyekeztek a magyar kisebbség sorskérdéseire megoldásokat találni. Szemükre vetették, hogy pozitív programot soha meg sem kíséreltek adni.

Zsákutcában a magyar ellenzék politikája címmel a következőket olvashatjuk a *Keleti Újság* egyik vezércikkében: *„Nem tudtak, de nem is akartak az ellenzék vezetői konstruktív politikát folytatni, amely az*

⁷² *Keleti Újság*, 1926. júl. 4.

⁷³ *Keleti Újság*, 1925. ápr. 1.

államalkotó szláv többségi nemzettel való becsületes és reális megegyezés alapján hozzálátott volna az igaz népmentő munkához, mellyel meg lehetett volna menteni a magyar szövetségeket, a magyar iskolákat, állásukban megtartani a magyar köztisztviselőket, állampolgársági joghoz, kenyérhez és boldoguláshoz juttatni a magyarság százait és ezreit. Ahelyett, hogy Prágában teljes nyíltsággal került volna napirendre az elintézésre váró kérdések komplexuma, külföldön, nemzetközi fórumok előtt hangzott el az állandó panasz, hogy a magyar kisebbségek ügye nincs rendben ... A kisebbségi jogokat a magyar kisebbségnek kell kivívnia és biztosítania. Ezt nekünk sem Genf, sem Róma, sem Budapest nem tudja liferálni ... Abhoz pedig, hogy Prágától teljes erkölcsi alappal követelhessünk meg mindent a magunk számára, nekünk is fenntartás nélkül és maradék nélkül kell megadnunk mindazt, ami az államot illeti.”⁷⁴

A lojalitás egyik megnyilvánulásaként a lap nyelvleckéket indított, tanuljuk meg az államnyelvet címmel. Naponta öt cseh szó elsajátítására bízatták az olvasót, abban a reményben, hogy így meg lehet szerezni a szükséges nyelvi alapokat.

Több alkalommal került szóba az iskolaügy. Problémák ezen a téren is jócskán adódtak, és ezek megnyugtató rendezését rendszeresen sürgette az újság. Az 1920-as években a sok betöltetlen tanítói állás, a beérkezett pályázatok elbírálásának vontatottsága miatt emeltek szót, az 1930-as években az iskolák túlszűfoltóságát, a tantermek és tanítói lakások építésének igen lassú ütemét tartották sérelmesnek. Az évtized közepén a felmérések szerint legalább 1 500 tanterem és ugyanennyi tanítói lakás építésére volna szükség, ám az adott ütemezés szerint ennek elkészültére 20 év is kevés volna. Az oktatás nyelve is többször volt téma, ebből levonható az a következtetés, hogy a kérdést nem sikerült közmegelegedésre megoldani.

A térség jelentősebb településeiről, azok fejlődéséről és problémáiról is képet kaphatunk a *Keleti Újság* írásai alapján. Beszámolót közöltek Beregszász, Huszt, Bártfa, Técső beruházásairól, a tervekről, a lakosság közérzetéről. Mivel Kárpátalján köztudottan magas volt a munkanél-

⁷⁴ *Keleti Újság*, 1934. okt. 2.

küliek száma, így érthető örömmel üdvözölték, hogy Rozsypal Antal alkormányzó Prágában sikeres tárgyalásokat folytatott, s ezek eredményeként megállapodásokat kötött arról, hogy állami építkezések kezdődnek ezen a területen. Az új vasútvonalak terve két szempontból is jelentősnek tűnt. Egyrészt munkaalkalmat teremtett, másrészt esélyt nyújtott arra, hogy csökkentsék az országrész elszigeteltségét.

A helyi „társasági élet” eseményeiről viszonylag rendszeres beszámolót közöltek, és ebben az újságban már állandó sportrovat is jelentkezett. Ezen belül kiemelkedő helyen állt a futball, de más sportágakról is tájékoztatást kaphatott az olvasó. A színházi és egyéb kulturális rendezvényekről is tudósítottak, az új filmek tartalmát röviden ismertették. Szerepelt „Nyílt tér” rovat is a lapban, itt olyan közléseket hoztak le, amelyekért a szerkesztőség nem vállalt felelősséget. Zömmel személyes vádaskodások, illetve ezek elleni tiltakozás tette ki ennek a rovatnak a túlnyomó részét.

Szépirodalom alig-alig fordult elő, de amit megjelentettek, az igényes, jó ízlésről tanúskodott. Néhány versen kívül Kosztolányi Dezső és Karinthy Frigyes tárcáit közölte a *Keleti Újság*.

Az utolsó oldal tele volt hirdetésekkel – elsősorban ezek biztosították az újság megjelentetéséhez szükséges anyagi feltételeket. Csekély számban apróhirdetéseket is közöltek.

MUNKÁCS; AZ ŐSLAKÓ

A provincializmus jellemző példáját adja a Munkács és Az őslakó című hetilap. A Munkács még az Osztrák-Magyar Monarchia idején indult, s a Csehszlovák Köztársaságban kezdetben Grünstein Mór szerkesztette, majd a szerkesztő R.Vozáry Aladár lett. A cím fölött a következő felirat volt olvasható: E lap a szlovenszkói és ruszinszkói ellenzéki pártok sajtóbizottságának tagja. 4 oldalon jelent meg az újság, az utolsó oldalt a hirdetések tették ki. 1923-ig Figyelő címmel rövid nemzetközi hírósszefoglalót adtak közre, ez azonban időnként megszűnt, majd átmenetileg ismét megjelent.

Az 1920-as évek elejétől kezdődően a fő és rendszeres témát a Kárpátalján élő magyarság által elszenvedett sérelmek jelentették, s a kétségtől megkérdő hátrányokról a XIX. századra jellemző pátosszal írtak. „Irredentának állítják be a szlovenszkói és ruszinszkói magyarság minden mozgalmát ... Hogy az itt élő magyarságnak vannak sérelmei, hogy helyzetük nehéz, azt nem csak mi – magyarok – mondjuk, de tudják és elismerik a csehországi vezető politikusok is, de persze az itteni magyarság sérelmei nem fontosak nekik, ezekről nem közölnek ősles cikkeket ... Itt az új alakulatok magyarsága nem űzhet irredenta álomképeket,

*bele kell illeszkedni az új helyzetbe, de azért maradhatunk és akarunk is magyarok maradni.*⁷⁵

A magyar mentalitásról szóló ömlengéssel párhuzamosan folyt a cseh sovinizmus állandó ostromozása – már amikor a cenzúra hagyott belőle valamit. Az egyik vezércikk *Elég a sovinizta demokráciából!* címmel íródott, de a cenzúra oly keveset hagyott meg a szövegből, hogy a gondolatmenet jószerével követhetetlen.⁷⁶ (1921. aug. 14.) 1922 nyarán Csordultig a pohár címmel a következő sorok láttak napvilágot: *„A demokráciát csak kifelé hirdetik, a demokrácia csak külső cégér, melynek lobogója alatt bent egy nemzetiség nem is titkolt diktatúrával uralkodik.”*⁷⁷

Minden tanév kezdetén felhívásokat tettek közzé annak érdekében, hogy a gyerekeket csakis magyar tannyelvű iskolába, illetve osztályokba írássák be a szülők. Magyar gyermek magyar iskolába való! – hirdették öles betűkkel.

A háború utáni első községi választások előtt egyrészt közölték az olvasókkal a választással kapcsolatos praktikus tudnivalókat, másrészt erőteljes propagandát fejtettek ki a magyar pártok mellett: *„Árulója s megrontója az az őslakoságnak, ki nem tart össze, mikor az őslakoságnak a választásokon egységesen kell fellépnie. Öntudatos magyar csak az lehet, aki egyenrangú állampolgár akar lenni.”* Az idézett mondatok 1923 nyarán és őszén valamennyi lapszámban olvashatók voltak, a vezércikk alatt vastag dőlt betűkkel szedve.

Az őslakót 1927 tavaszán alapította R. Vozáry Aladár, miután otthagya a *Munkácsot*. A 4-8 oldal terjedelmű hetilap címe mellett jobbra a következő szöveg szerepelt: *„Az őslakó jelszava: Igazság és egyenjogúság. Küzd az igazságért és egyenjogúságért tiszta s törvényes eszközökkel, a magyar újságíráshoz méltó hangon. Az egyénnel csak a köz szempontjából foglalkozik. A családi és magánélet küszöbén át nem lép. Egyéni célok és érdekek szolgálatában nem áll.”* A címtől balra ez olvasható: *„Az őslakó Munkács magyarsága, őslakossága jogainak, érdekeinek harcosa és szószólója. Tiszteli mindenki meggyőződését, nemzeti és vallási érzését.*

⁷⁵ *Munkács*, 1921. máj. 15.

⁷⁶ *Munkács*, 1921. aug. 14.

⁷⁷ *Munkács*, 1922. jún. 11.

Hirdeti a nemzetek, felekezetek, társadalmi osztályok közötti megértés és béke szükségességét, de vétót kiált az igazságtalanságnak és elnyomásnak, hangot ad az elnyomottak és igazságtalanságot szenvedők jajának.” Az idézett mondatok szerepeltek minden számban.

„Az ellenzékiesség nem cél, hanem eszköz” – szögezi le az első szám beköszöntőjében a főszerkesztő, majd így folytatja: „Az őslakó szó fogalommal lett ősi földünkön ... Jelent sok szenvedést, számtalan igazságtalanságot, temérdek sérelmet, jelenti a megkülönböztetést és elnyomást, jellemzi az itteni helyzetet, de jelenti az öntudatot, az ősi jogot, az arról való le nem mondást, a biztosított jogok követelését, és jelenti a jobb jövő akarását is.”⁷⁸

A lap készítői számára a világ a Verchovinától a Tiszáig, Máramaroszigetől Kassáig ért. Külpolitikáról egyáltalán nem írtak, de a csehszlovákiai eseményekről is csak abban az esetben jelent meg néhány

⁷⁸ *Az őslakó*, 1927. márc. 6.

sor, ha az közvetlen kapcsolatban állt Ruszinszko, vagy pontosabban Bereg megye életével. Kivételt a különböző időpontokban és jelleggel megtartott választások jelentettek, ezeket követően a választási eredményeket rendszeresen közzétették az újságban, külön taglalva az egész köztársaság, Kárpátalja és Munkács választási adatait. Amikor 1927 májusában Masarykot ismételten Csehszlovákia köztársasági elnökévé választották, a lap név szerint közölte, kire és hogyan szavazott Ruszinszko hét képviselője. (Négyen Masarykra, Korláth és Kurtyák üres lapot adott be, a kommunista képviselő a kommunista jelöltre, Sturcra.) Maga az elnökválasztás ténye pedig a következő sorokat eredményezte: *„Az az igazság, amely százezrek jogtalanságával jár, nem igazság. Az a rendszer, melynek törvényeit Masaryk szentesítette, nem demokrácia.”*⁷⁹

Mivel Munkács 26 ezres lakosságának nagy része zsidó vallású volt, a választások előtt a lap több olyan cikket, szónoki beszédrészletet közölt, amelyek a zsidó lakosságot arra biztatták, hogy a magyar pártokra adja voksát.

Korláth Endre pártvezér Zsidó vallású magyar testvéreim! megszólítással nyílt levélben fordult Az őslakó hasábjain a város zsidó vallású polgáraihoz: *„Pártom nevében kérem önöket, hogy szavazataikkal a mi pártunkat támogassák, és annak igazsága mellett tegyenek tanúságot, mert most nekünk van szükségünk önökre! Jöhet idő, amikor önöknek lesz szükségük ránk! Mert hiszen nem csak mi, magyar kisebbség élünk történelmi idöket, hanem önök is.”*⁸⁰ (1927. okt. 16.) Maga a főszerkesztő így írt: *„Közös minden sérelme, nyomorúsága itt a magyarnak – őslakónak, ha keresztény, ha zsidó. Közösnek kellene tehát lennie a közös nyomorúság elleni küzdelemnek is.”*⁸¹

Egyébként 1928 februárjában a *Munkács* és *Az őslakó* egyesült. Ez a tény a lap színvonalát döntően nem befolyásolta, ha csak abban nem, hogy előzőleg *Az őslakó* időnként értékes irodalmat is közreadott (pl. gyakran közölték Móra Ferenc írásait), de ez a fúzió után megszűnt,

⁷⁹ *Az őslakó*, 1927. jún. 5.

⁸⁰ *Az őslakó*, 1927. okt. 16.

⁸¹ *Az őslakó*, 1929. okt. 20.

s majd csak az 1930-as években tértek vissza arra a gyakorlatra, hogy teret adtak a magyar irodalmi élet kiválóságainak. A közbeeső években néha megjelent egy-egy vers Szabolcska Mihálytól vagy Gyula deáktól, s ezek is főleg propagandisztikus mondanivalójuk miatt kerülhettek az újságba.

Forrás: https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/Beregszasz_AzOslako_1940_07-12/?query=SZO%3D%28Nagybereg%29&pg=57

1930-ban a népszámlálás tartotta izgalomban a közvéleményt, s ez Munkácson 20% feletti magyar anyanyelvű lakosságot regisztrált. A lap tudósítása szerint ez az esemény sem zajlott botrányok nélkül, hiszen a magukat magyar anyanyelvűnek valló, ám görögkatolikus vagy zsidó vallású egyéneket akár több alkalommal is becitálták az előjáróságra, tisztázandó, hogy a magyarság vállalása nem valamiféle félreértés eredménye-e. (Ilyen eset állítólag kétezernél is több volt!) Végül a főszerkesztő cikke diadalal viselhette ezt a címet: Munkács megmaradt magyarnak! Az írásban a szerző többeket megszólaltatott: „A

*városvégi cigányputri lakói is azt mondták a biztosnak: Nem engedjük, hogy kenyerünk után a nyelvünket is kivegyék a szánkából! Egy másik öreg munkácsi – vallására nézve zsidó – ezt mondta: A hagymás Munkácsból most kuruc Munkács lett.*⁸²

Az *őslakó* első két oldalát a sérelmi politika töltötte meg, a 3-4. oldal helyi híreket tartalmazott. Értesülhetett az olvasó eljegyzésekről és esküvőkről, doktorrá avatásról és táncos mulatságról, érettségi eredményekről és polgári iskolában osztogatott tanítói pofonokról, halálesetekről és áldozatos orvosi munkáról, templomszentelésről és egyesületi gyűlésekről. Ugyancsak ezeken az oldalakon helyezték el a fizetett hirdetések többségét is.

1933-tól már elvétele a külpolitika is megjelent a lapban, főképpen a Németországban történt események kapcsán. Áprilisban beszámoltak a közel ezer ember részvételével rendezett munkácsi tiltakozó gyűlésről, amelyre a német zsidókkal szembeni atrocitások adtak okot. Pár héttel később tisztelettel írtak Bródy András parlamenti fellépéséről, s beszédének részleteit is közreadták: „*Minket többé mesékkel jóllaktatni nem lehet. Vagy fontos a republika részére Podkarpatszka Rusz, és akkor követeljük a békeszerződés feltételeit azonnal és szó szerint megvalósítani, vagy pedig nem kellünk mi ide! ... A mai helyzetért a felelősséget a csehszlovák kormány viseli, amelynek a prevrát után Podkarpatszka Ruszra stratégiai szempontokból volt szüksége, és a kisantant miatt, hogy Csehszlovákia és Románia között közvetlen szomszédság legyen.*”⁸³

1933 augusztusában Vozáryt politikai jellegű vádak alapján letartóztatták, míg ő nyolc hónapot börtönben töltött, az újságot ideiglenes jelleggel Gergely Albert szerkesztette. Miután a Vozáry elleni vádat eljuttették, 1934 áprilisában újra visszatért a szerkesztőség élére.

1935 októberében érdekes vezércikket adtak közre a következő címmel: 1620. nov. 8. – 1918. okt. 28. Az írás a fehérhegyi csata elvesztésétől, az önálló cseh államiság megszűntétől az új csehszlovák állam létrehozásáig eltelt három évszázadot tekintette át, s a cikk írója ellenérzései dacára is respektálta Masaryk tevékenységét. Amikor csaknem

⁸² *Az őslakó*, 1931. jan. 4.

⁸³ *Az őslakó*, 1933. máj. 14.

két évvel később Masaryk elhunyt, a fényképpel megjelentetett nekrológot a tisztelet ihlette: „Masaryk egész életét egy eszme: nemzete önállósága visszaszerzésének szentelte, így meg kell hajolnia előtte minden szabadságszerető népnek és embernek ... Tagadhatatlan, hogy Masaryk tanításaiban nincs egyetlen szó, amelyből az itt élő nemzeti kisebbségek ellen elfogultság vagy éppen gyűlölet volna kiolvasható. A masaryki elvekben nincs egyetlen olyan pont sem, amely lélekkel, becsülettel végrehajtva a nemzeti kisebbségek elnyomásához, erkölcsi és anyagi megkurtításához vezetne. De mire elméletéből gyakorlat lett, sok minden nem úgy vált valósággá, ahogy ő azt munkáiban hirdette.”⁸⁴

---

⁸⁴ *Az őslakó*, 1937. szept. 18.

KÁRPÁTALJA

A *Kárpátalja* Nádas József és Kiss László szerkesztésében 1934 márciusától működött. A cím alatt a következőket olvashatjuk: Független, pártontkízüli demokratikus hétfői hetilap. Ungváron és Beregszászban is tartottak fenn szerkesztőségi irodát, de feltehetőleg, mivel Ungvár jobban el volt látva sajtótermékekkel, elsősorban Beregszász érdekei szólalhattak meg az újságban.

Forrás: https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/Beregszasz_Karpatalja_1935/?query=SZO%3D%28Nagybereg%29&pg=93

Hangvételére a mértéktartó szemlélet volt jellemző, s értékrendjében a humanizmus szerepelt a legnagyobb súllyal. Teret kaptak a magyarság sérelmei, de a szerkesztők távol tartották magukat minden szélsőségtől. A pártontkíüliséget és a szellemi internacionalizmust tekintették lapjuk fő gondolatának, s ezt nagyon komolyan véve egy alkalommal vezércikk is született: „*Van tradícióktól ékes régi színház*

*kultúránk, és van hajlékony, gazdag, kifejezőképes nyelvünk, amely alig száz éve kapott friss vérátömlesztést; mindezek olyan kincsek, amelyekkel a kezünkben igazán aktívak lehetünk a szellemi internacionalizmus pártonkívüli területén.*⁸⁵

A helyi magyarság fennmaradását a – nem elvtelen – beilleszkedésben látták, ez szólalt meg a Csehszlovák Köztársaság fennállásának évfordulójára írott vezércikkben: *„Reméljük és hisszük, hogy a magyar kisebbség nem hiába adta tanújelét megértésének. Reméljük azt is, hogy a mi megértésünk hasonló megértést fog szülni, és azok a sérelmek, amik kultúránkban és egyéb téren is értek bennünket, orvosolva lesznek. Az állam érdeke megkívánja, hogy ne legyenek elégedetlenek, mert munkálkodni a közös jövőn csak azok tudhatnak, akik minden téren megértik egymást.*”⁸⁶

A nem alkalmi jellegű vezércikkek egyébként bölcselkedő, elmélkedő írások voltak, a többség Nádas Anna munkája. Egy alkalommal A tanár és az esernyőcsináló címmel két esetet mutatott be, mindkettőben az önzetlenség, a segíteni tudás szerepelt fő motívumként, a végső konklúzió pedig ez volt: *„Bizonyítéka annak, hogy az ember jó. És hogy nincs felekezeti gyűlölség, nemzetiségi széthúzás, nemzeti idegenség, sőt talán színes bőrűség sincs. Csak pártok vannak, klikkek, jelszavak, fanatizmusok, és ezeknek áldozataul eső, vágóhídra menő nyáj van. De abban a percben, mihelyst nem szavak állnak egymással szemben, és nem frázisok küzdenek egymással, megmutatkozik az ember Isten képére teremtetten arca.*”⁸⁷

Több alkalommal adtak hangot az új generáció, a gyerekek sorsa feletti aggodalomnak. Az iskolák állapota, a szülők gyakori nevelői alkalmatlansága mellett új problémaként jelentkezett a térségben a kolduló gyerekek növekvő száma. *„A munkát becsülni kell a munkáért magáért. Igen, a munkanélküliség nagy. De azért, sőt éppen azért nem lehet engedni, hogy a mai gyereksereg így nőjön fel. Mert az apák csak munkanélküliek még, de a gyermekek már munkakerülők lesznek.*”⁸⁸

⁸⁵ Kárpátalja, 1936. okt. 19.

⁸⁶ Kárpátalja, 1936. okt. 26.

⁸⁷ Kárpátalja, 1936. nov. 9.

⁸⁸ Kárpátalja, 1937. ápr. 19.

A lap külpolitikai híreket nagyon ritkán közölt, inkább a nemzetközi történesek emberi vetületeit elemezte. A spanyol polgárháború ilyen formában sokszor szerepelt, még az a karácsonyi cikk is utalt Spanyolországra, amelyet Barta Lajos írt a *Kárpátalja* felkérésére Hol vagy Krisztus? címmel: „*Megcsúfolt karácsony ez a karácsony, és a megváltásra emlékeztető fűcskák vérbe vannak mártva.*”⁸⁹ A következő év végétől azonban esetenként már konkrét külföldi eseményekről is beszámoltak, igaz, csak az utolsó oldalon. Ilyen formában – kommentár nélkül – idéztek Hitler 1938 februári rádióbeszédéből, egy hónappal később viszont az Anschluss már a címoldalon szerepelt.

Az autonómia kérdése általában az első oldalon kapott helyet, a témát a sorozatos tárgyalási kudarcok ellenére is bizakodással kezelték: „*A kárpátaljai autonómia tervének gyakorlati megvalósítása előtt ma már csak formai akadályok vannak.*”⁹⁰ Nem egészen érthető az, hogy honnan eredt az optimizmus, hiszen egy hónappal korábban még Hrabar eredménytelen prágai tárgyalásairól számoltak be: „*Hrabar kormányzó korlátlan diszponálási jogot kért a podkarpatszka ruszi állami és országos költségvetések tekintetében, azt kívánta, hogy az összes tisztviselők kinevezését Podkarpatszka Ruszban ő intézze, az áthelyezések, felfüggesztések ügyében neki legyen döntő szava, a Kárpátalját érintő törvényjavaslatokhoz való hozzászólás joga megillesse, azonkívül azt kívánta, hogy a podkarpatszka ruszi vonatkozású ügyek tárgyalásán jelen lehessen a minisztertanácson. Követelte még azt is, hogy a pod. Ruszi tartománygyűlésben a mindenkori kormányzó elnököljön... A kormányzóhoz közel álló körök szerint Konstatin Hrabar eltökélt szándéka, hogy amennyiben az autonómia kérdésében nem tud olyan eredményt elérni, amelyet az országrész népe joggal vár, levonja a konzekvenciákat és lemond.*”⁹¹

Az autonómia ügye folyamatosan az első oldalon szerepelt, annak ellenére, hogy látványos eredményekről nem lehetett beszámolni, a legfontosabb hír ebben a kérésben az volt, hogy elkészült a Központi Orosz Nemzeti Tanács terve az autonómia megvalósítására. A lapból

⁸⁹ *Kárpátalja*, 1936. dec. 25.

⁹⁰ *Kárpátalja*, 1936. okt. 12.

⁹¹ *Kárpátalja*, 1936. szept. 3.

az is kiderül, hogy a kormányzat Kárpátaljára vonatkozó intézkedéseiben a legfőbb elem a halogatás volt. Eduard Beneš köztársasági elnök látogatásának időpontját 1937–38-ban legalább háromszor tolták későbbre, s ez csak egy apró mozzanat az időben be nem tartott ígéretek sorában. Így történt ez az autonómiát illetően is.

1937 októberében, a küszöbön álló közigazgatási reform bevezetése előtt a Kárpátalja Hrabar kormányzóhoz intézett nyílt levelet: *„Az autonómia nem játékszer. Nem lehet eszköz senkinek a kezében, és nem szolgálhat semmi más célt, mint amire adatott: az itt élő népek teljes boldogulását. Kis országunk nemzetiségekből van összetéve. Oly kicsiny a hely és oly sok a nemzetiség, hogy el sem képzelhető semmiféle boldogulás semmiféle téren, csak akkor, ha az egyetértés teljes, és megvalósul az egy mindenkiért, mindenki egyért elv. Ez a vidék az államfordulat előtt is szegény volt, és minden nyomorúság fészke. Analfabetizmus és életrívó itt mutatták mindig a legsülyedőbb irányt. Most, amikor kézbe kapjuk az autonómiát, amely egyedül látszik biztos szerszámnak az általános építő politikában, nem szabad ezt az eszközt soha kicsinyességre felhasználni. Nemzetiségnek, vallási különbségnek csak papíron szabad léteznie. Ha mindenki külön–külön indul, az nem azt jelenti, hogy külön ér célhoz, hanem elég erő hiányában külön vérzik majd el az úton.”*⁹²

A ruszin kormányzó pár héttel később vacsorát adott a helyi sajtó képviselői számára, ott elmondott beszédéből ugyancsak idézett az újság: *„Az autonómiát nem lehet senkinek kisajátítani, a jogok, a kötelezettségek egyformán megilletik az itt lakókat, tartozzanak azok bármely nemzetiséghez vagy valláshoz. Mi az itt élő magyarokkal és zsidókkal évszázadokon át jól megfértünk, igyekezni fogunk továbbra is a megértés útját keresni.”*⁹³

Beregyszász lakói számára a megélhetés egyik fő forrását a szőlőtermelés és a borászat jelentette. Érthető hát, hogy a gazdasági válság nyomán bekövetkezett visszaesés, a bor rendkívül alacsony ára, a fizetőképességes kereslet beszűkülése komoly problémákat okozott a gazdáknak. A Kárpátalja a panaszoknak folyamatosan hangot adott, persze biztos és

⁹² Kárpátalja, 1937. okt. 3.

⁹³ Kárpátalja, 1937. nov. 8.

hatékony megoldást ők sem tudtak találni. Ugyan nagy reményeket fűztek a bortermelők küldöttségének prágai útjához, s korábban az a hír kapott szárnyra, hogy sikerül 6 milliós kölcsönhöz juttatni a termelőket, mivel ennek hiányában a tavaszi munkálatok költségei sem biztosíthatók, a küldöttség eredménytelenül tért haza.

Beregszászban minden népszámlálás magyar többséget mutatott ki (1921-ben 62,2%, 1930-ban 52,21%), így itt elvileg nem a magyar nyelvű oktatásért kellett hadakozni. Adódott helyette más gond. *„Nincs fűtés a beregszászi magyar nyelvű állami elemi iskolában”* – adta hírül a *Kárpátalja* 1936 októberében, majd így folytatta: *„Az állam elzárkózik a saját iskola dologi kiadásainak viselésétől, a város pedig jogi igazának tudatában szintén megtagadta az iskolák fűtését... A beregszászi iskolai kérdés más vonatkozásban is a legsürgősebb megoldásra vár. Nincs elegendő iskola, tanterem, és iskolai téren valósággal felháborító dolgok vannak.”*⁹⁴

Három lapszámmal később a népjóléti minisztérium által közreadott statisztika adatait idézték: *„Amíg a történelmi országrészekben február eleje óta a felére csökkent a munkanélküliek száma, addig Szlovenszkon és Podkarpatszka Ruszban növekedett.”* A cikk írója keserű gúnnyal jegyezte meg: *„A mai időben a munka hovatovább luxus lesz.”*⁹⁵

1936-ban a karácsonyi szám 10 oldalon jelent meg. Barta Lajos már idézett írásán kívül közöltek az alkalomhoz illő verseket, továbbá megcímelték a környék prominens személyiségeit.

Hrabar kormányzó a következőket mondta: *„Az a gazdasági válság, mely az egész köztársaságon átviharzott, itt végezte a legnagyobb pusztításokat ... Nem akarom azt mondani, hogy már minden kérdés megoldást nyert nálunk, vannak még elintézetlen dolgaink, de velünk az igazság és a jog alapján álló kormány.”* Beregszász elöljárója, Ortutay Jenő így vélekedett: *„Mi, itt a határszélen élő magyarok mindenben teljesítettük kötelességünket, a magyarok az állammal szemben hű és élni akaró polgárok, akikre senkinek sem szabad a kétkedés és a bizalmatlanság szemüvegén át tekinteni.”*

⁹⁴ *Kárpátalja*, 1937. okt. 19.

⁹⁵ *Kárpátalja*, 1936. nov. 9.

Beneš köztársasági elnök ünnepi beszédéből is idézett a lap: *„Ma a világ három államformára rendezkedett be: fasiszmus, kommunizmus és demokrácia. Én bízom abban, hogy a demokrácia és különösen Csehszlovákia elég erős lesz arra, hogy minden szélsőséges irányzatnak, akár jobb, akár bal oldalról történjen, ellenálljon ... Nem hiszek egy közeli háborúban ... Podkarpatszka Rusz autonómiája bevezetése előtt áll, 1937-ben ott is eleget fogunk tenni a kívánalmaknak.”*

A *Kárpátalja* szerkesztői szentül hittek abban, hogy meg lehet, és meg is kell találni a lehetőséget arra, hogy a térségben élő népek között kialakulhasson valamilyen előreívő kapcsolat. Egy alkalommal Drbal Miloš huszti cseh ügyvédet, a körzet kormánybiztosát idézték, aki 16 éve élt Kárpátalján, megtanult magyarul, s azt hirdette, hogy szükség van az itt élő népek együttműködésére. A lap válasza ez volt: *„Magyarázza meg a Kárpátalján élő cseheknek, hogy ahhoz, hogy a magyarok és a ruszinok ne tekintsek idegeneknek őket, másképpen kell gondolkozniuk és cselekedniük. Értesse meg elsősorban a felelős tényezőkkel, hogy Kárpátalját először gazdaságilag kell talpra állítani. Nem szabad megengedni, hogy a történelmi országrészek fejlett ipara elpusztítson itt mindent. Az állami állásokat a jövőben az itteniekkel kell betölteni. De mert addig, amíg a mai tisztviselők nyugdíjba mennek, mi szépen éhen halhatunk, ne engedjék a nagytőkének, hogy iparunkat és kereskedelmünket veszélyeztessék ... Minden fontosabb iparágnak csehországi érdekeltsége van nálunk. Pénzügyintézetekünk vazallusaiivá váltak a nagy bankoknak. Ilyen körülmények között nem szabad csodálkozni azon, hogy az őslakosok el vannak keseredve.”*⁹⁶

Az Európa–szerte erősödő fasiszta mozgalmak joggal keltettek aggodalmat a józan gondolkodású emberek táborában. Amikor 1937 végén Beregszászban felavatták az új katolikus kultúrházat, a megnyitó ünnepségen a szónok így utasította el a fasiszta eszméket: *„Nem torzítjuk nyíllal vagy horoggal a keresztünket.”*

Az újság reagálása a következő volt: *„Most sajnáljuk, hogy nem vagyunk milliós város millió példányszámos lapja, mert ezek a szavak megérdemelnék a legszélesebb körben való publikálást.”*⁹⁷

⁹⁶ *Kárpátalja*, 1937. jan. 18.

⁹⁷ *Kárpátalja*, 1937. nov. 15.

Forrás: Kárpátalja, 1938 (6. évfolyam, 32. szám)

A forrongó világ eseményei közepette hitvallásként fogalmazódott meg a lap szerkesztőinek egyik alapgondolata „Kultúra csak egyféle van ezen a világon. A különböző nemzeti kultúrák is csak ennek az egyetlen, egyetemes emberi kultúrának a szolgálatában állnak... És ha már a pusztulás elé megy a világ, mert a különböző nemzetek nem értik meg egymást, mennyire inkább pusztulásra vagyunk ítélve mi, itt élő magyarok, ha nem a megértés jegyében dolgozunk? Ha különböző nyelvet beszélő nemzetek elfordulnak egymástól, baj, de lehet találni magyarázatot. De mikor azok szóródnak önkéntes elvakultságban széjjel, akiket még a nyelvi közösség és ezer év minden emléke is egymásra utal, mikor színeket keresnek ott, ahol csak értéket szabad találni, erre nincs magyarázat, nincs mentség.”⁹⁸

⁹⁸ Kárpátalja, 1938. jan. 24.

RUSZINSZKÓI MAGYAR GAZDA; KÁRPÁTI MAGYAR GAZDA

A *Ruszenszkói Magyar Gazda* 1926-tól megjelenő vasárnapi lap volt, Egry Ferenc, Polchy István és Bodáky István szerkesztésében Beregszászban készült. Terjedelme általában 8 oldal volt. A cím alatt a következő felirat állt: Az Országos Magyar Kisgazda -, Földmíves és Kisiparospárt, Magyar Nemzeti Párt Ruszenszkói Kerületének hivatalos lapja. Az újság igen népszerű lehetett, hiszen két, sőt néha három oldalt is megtöltöttek a hirdetések, s többen segítettek pénzzadományokkal is a működést. (Ezekről a lap név és összeg szerint rendszerezen beszámolt hasábjain.)

Az ellenzékiiség, a cseh hatalommal való szembenállás jelentette a fő mozgató erőt. Amikor Hrabar még csak mint Ungvár polgármestere meghívta a térség politikai pártjainak képviselőit, hogy vegyenek

részt a Csehszlovák Köztársaság 10 éves évfordulójára az ünnepség méltó előkészítésében, Korláth Endre levélben utasította vissza a meghívást. A levelet a *Ruszinszkói Magyar Gazda* teljes terjedelemben közölte. Néhány gondolatot érdemes idézni: „*A magyar nemzet ősi tulajdonsága, hogy más nemzetek érzelmeit mindig tiszteletben tartja. A legnagyobb tisztelettel viseltetik a cseh nemzet felszabadulásának 10 éves évfordulójára rendezendő ünnepek iránt. Ez a tisztelet annak a cseh nemzetnek szól, amely évszázadokon át meg tudta őrizni nemzeti öntudatát, nemzeti büszkeségét és nemzeti kultúráját a legvadabb elnyomás közepette is... Az idezárt magyarságnak ez a 10 év nemzeti katasztrófát hozott. Az itt élő magyar nemzet a kisebbségnek nevezett elnyomottak sorsára jutott. Értelmisége állandóan apad, gazdasági ereje fogy, nemzeti ereje gyöngül...*”⁹⁹

Néhány hónappal később Akadályok a megértés útjában címmel vezércikkben is foglalkoztak e témával: „*Aki itt az állampolgársági ügyet ismeri, amely kiélezve egyedül és kizárólag a magyar kisebbség ellen van; aki a földreformot közelről látta, amely szintén a magyar nemzeti vagyonnak a nacionalizmus rohamcsapatai által való ostromát jelenti; aki a magyar kultúra szánalmas vergődését figyelte a lefolyt 10 esztendő alatt, annak keserű tanulságai lehetnek az itt folyó kisebbségi élet küzdelmes sorsáról.*”¹⁰⁰

A második oldalon Egy hét a világ folyásából címmel állandó rovat szerepelt, amely ország-világ híreit adta közre. Az egy-két mondatból álló közlemények összeválogatása eléggé ötletszerűen történt. A kisan-tant bukaresti konferenciája, a küszöbön álló lengyel-litván háború pont olyan súllyal szerepelt, mint az, hogy Debrecenben egy cirkuszból kiszabadult egy medve, vagy hogy Kun Bélát Németországon keresztül Bécsből kitoloncolták Oroszországba. Kun Béla személye és Oroszország egyébként is a rémhírek fő forrását jelentette, például meg lehetett tudni a lapból, hogy már a jegygyűrűket is elrekvirálta a szovjethatalom, a házasság nem szentség arrafelé, s akadt férfi, aki 16 feleségtől vált el az elmúlt pár évben.

⁹⁹ *Ruszinszkói Magyar Gazda*, 1928. máj. 13.

¹⁰⁰ *Ruszinszkói Magyar Gazda*, 1928. aug. 12.

Hírek címszóval a helyi vonatkozású információk szerepeltek. Az egyesületi gyűlésektől az esküvőig, az új orvosi rendelő megnyitásától az Agrárpárt elleni kirohanásokig minden elfért ebben a rovatban. Rendszeresen közöltek olyan írásokat, amelyek a helyi gazdák tevékenységével függtek össze. Néhány cím mutatóba: Érdemes-e műtrágyát használni? A szőlőpermetező eszközök megóvása; Mit tegyünk, hogy jó búzatermésünk legyen? Milyen módon lehet a szőlők termését fokozni?

Csaknem minden lapszámban szerepelt szépirodalom, ennek színvonala azonban meglehetősen változó volt. Egy időben sok rövidebb lélegzetű Móra–művet jelentettek meg, az 1930-as évek elején azonban ez megritkult, majd az évtized közepétől újra gyakoribbá vált. Versek, vagy inkább versikék csak esetenként kaptak helyet az újság hasábjain. Ezek zöme egyértelműen propaganda célját szolgálta (pl. a választások előtt), de a környék műkedvelő „költőinek” írásait mindig a szerkesztők elismerése övezte. A leggyakoribb szerzők hangsúlyozottan kisgazdák voltak: Darcsi Antal, Krokovay Károly, Ilosvay András, Nagy Gyula. A színvonal illusztrálására álljon itt néhány sor utóbbi verséből, melyet Korláth szenátor nevenapja alkalmából írt:

*Hűséges táborod eléd áll ma rendre,
Szeretett vezérünk, doktor Korláth Endre.*

*Védve a fajunkat, ez ostromlott várat,
A lelked, a tested folyton értünk fárad.*

*Miénk minden szavad, miénk minden gondod,
Imád se magadért, de miértünk mondod,
– és így tovább még tíz versszakon keresztül.*

1928 nyarán Beregszászban mintegy 2000 embert jogtalanul kihagytak a választói névjegyzékből. A felháborodás hatására a hibát korrigálták, a lap azonban heteken keresztül támadta Mankovits Gyula városi főjegyzőt, mivel vélekedésük szerint ez esetben ő volt a hibás. A választások előtt másfél hónappal tartották meg a ruszinszkoí ma-

gyar ellenzéki pártok beregszászi kongresszusát, ennek teljes anyagát a lap 20 oldalas mellékletben adta közre. A kongresszus fő kérdései a következők voltak: gazdaság, földreform, kultúra, illetőség, népszámlálás – tehát mindazok a problémák, amelyek a térségben élő magyarok számára ebben az időben élet-halál kérdést jelentettek.

A választások után némi keserőséggel nyugtázták, hogy a térségben mindössze 30 472 fő szavazott a magyar listára, s egy cikkben a következőket állapították meg: *„Nálunk alig lehet elképzelni olyan pártot, legyen az cseh, szlovák, ruszin, német, zsidó vagy ukrán, amelyhez több vagy kevesebb magyar ember – érdekből vagy tudatlanságból, vagy a nemzeti önérzet hiányából – oda ne szegődne.”*¹⁰¹ Két héttel később Szüllő Géza nyilatkozatát közölték: *„Többséget egy párt sem kapott, a megoldás újra csak koalíciós alapon képzelhető el... A kormányalakítással foglalkozók már érintkezésbe is léptek a magyar pártok vezéreivel, megtudandó, hogy milyen feltételek mellett vennének részt a kormánytöbbségben ... Kilenc képviselőn is hogyan kap az alakulófélben lévő kormánytöbbség ... A magyarság csak akkor érhet el eredményeket, ha egységesen hozzácsatlakozik a kormánytöbbséghez, de úgy semmi esetre sem, hogy egyenként beáll egyik vagy másik kormánytámogató pártba, mert így elvesz, és nemzetének sokat árt, anélkül, hogy sajátmagának használja.”*¹⁰²

A hír érdekessége, hogy a *Ruszinszkói Magyar Gazda* kivételével egyetlen más lapban sem találtam utalást arra, hogy a magyar pártokkal koalíciós tárgyalásokat kezdeményeztek volna, ugyanakkor a hír cáfolata sem szerepelt a térség sajtójában. Ami viszont kétségtelen tény, hogy a magyar pártok soha nem szerepeltek a kormánykoalíció pártjai között.

A kormány megalakulásáról némi malíciával tudósítottak: *„Az új kormányt bársonyszék–koalíciónak nevezték el, mert nem a pártok programjának teljesíthetősége hozta a benne lévő pártokat össze, hanem a miniszteri bársonyszék utáni vágy.”*¹⁰³ Végül 8 párt képviseltette magát a kormány tagjai között. A közelgő népszámlálás kapcsán szomorú statisztikai megállapítást tettek közzé: az egész országban a magyarság

¹⁰¹ *Ruszinszkói Magyar Gazda*, 1929. nov. 3.

¹⁰² *Ruszinszkói Magyar Gazda*, 1929. nov. 11.

¹⁰³ *Ruszinszkói Magyar Gazda*, 1929. dec. 15.

természetes szaporodása a legkisebb, kb. évi 1 %. *„A magyarság kisebb születési arányszáma egyrészt a kisebbségi sors hátrányaira, a rossz gazdasági helyzetre s a bizonytalan jövőtől való aggodalomra, másrészt a magyarság egy részének nemzeti bűnére, az egyke és kettő rendszerre vezethető vissza ... Csehszlovákiában a születések száma nyugatról kelet felé haladva jelentékenyen emelkedik, míg Csehországban 1 000 lakosra 20 születés jut, addig Ruszinszkóin ez az arány 1 000: 40. A halálozási arányszám viszont Kárpátalján a legnagyobb, 1 000 lakosra 23 halálozeset jut, Csehországban az arány 1 000: 16. A legtöbb halálozás a kora tavaszi hónapokra esik, ekkor a halálozások száma Ruszinszkón eléri a napi 41-54-et. A falvak átlaga rosszabb a városokénál, s igen jelentős a gyermekhalandóság.”*¹⁰⁴

A gazdasági válság hatása egyre erőteljesebben érződött, s ennek megfelelően szaporodtak a gazdasági jellegű hírek. A kritikus helyzetben megnőtt a különböző visszaélések száma is, s a Ruszinszkói Magyar Gazda nagy elégtétellel adott tudósítást olyan esetekről – s ilyenek elég gyakran adódtak –, ha az Agrárpárt valamelyik prominens személyiségéről kiderült, hogy sikkasztott, vagy egyéb kétes pénzügyi manipulációkba keveredett.

Masaryk elnök közelgő születésnapja alkalmat adott a sérelmek felletti filozofálgatásra: *„Közeleg hozzánk március 7. Sok bűnös kegyelmet fog kapni e napon, de a mi bűnünkre, mely az, hogy magyarok vagyunk, nincs kegyelem.”*¹⁰⁵ Ugyanezen vezércikkben éppen Masaryk gondolataira hivatkoztak: *„Minden népnek joga van az élethez; egy nép joga nem évül el soha, míg harcol érte.”*

1930. október 12-én a lap neve megváltozott. A hírt így tették közzé: *„Ezentúl tilos a Ruszinszkó nevet használni, mert országrészünk hivatalos neve Podkarpatszka Rusz ... Rendben van! A nevünk ezután Kárpáti Magyar Gazda. Különben pedig maradunk, akik eddig voltunk: a törhetetlenül magyarok lapja.”*¹⁰⁶

¹⁰⁴ Ruszinszkói Magyar Gazda, 1930. febr. 2.

¹⁰⁵ Ruszinszkói Magyar Gazda, 1930. febr. 23.

¹⁰⁶ Kárpáti Magyar Gazda, 1930. okt. 12.

Forrás: https://adtplus.arcanum.hu/bu/view/Beregszasz_KarpataljaiMagyarGazda_1936/?query=SZO%3D%28Nagybereg%29&pg=56

A következő két évben állandóan visszatérő téma a Kárpáti Magyar Gazdában a fokozódó nyomor bemutatása, s ezzel párhuzamosan a szükséges kormányintézkedések sürgetése.

„A legszerencsésebbek közé tartozik az az adós, aki kamatát fizetni tudja, de olyan adósra, aki e gazdasági évben törlesszen, nem lehet számítani.”¹⁰⁷

„A beregszászi járásban, amely eddig úgy szerepelt a köztudatban, mint valami gazdag vidék, amely segélyre nem szorul, éppen olyan ínség van, mint a Verchovinán.”¹⁰⁸

„Az ínség általános, a helyzet kétségbeesítő. A termény- és takarmánykészletek elfogytak. A jobb módúaknál alig pár hétre való készlet akad, pedig új kenyérre július előtt, legeltetésre pedig május közepe előtt számítani nem lehet ... Ilyen nyomorúságot nem lehet társadalmi jótékonykodással

¹⁰⁷ Kárpáti Magyar Gazda, 1931. jún. 7.

¹⁰⁸ Kárpáti Magyar Gazda, 1932. febr. 21.

gyógyítani, az ilyen méretű bajt csak az állam gyógyíthatja meg... Nem hetenként elejtett, és nem kortes célokat szolgáló inség–morzsák kellenek, hanem tervszerű, jól átgondolt, a pártokon felül álló, csak az igazságot néző, esetleg teljhatalmú külön kormánybiztos vezetésére bízott, és legalább az új aratásig tartó állami inségakció.”¹⁰⁹ Az utóbbi írást Siménfalvy Árpád és Jaczik Miklós tartományi képviselők az Országos Hivatalnak címezték, s a Hivatal a cikkben foglaltakat határozattá is emelte, de mint az 1932. ápr. 9-én megjelent, elkobzás utáni 2. kiadás tudtul adta, a nyomor enyhítésének ürügyén sajátos politikai „labdadobálás” kezdődött: „*Ki köteles Kárpátalja nyomorgó népéről gondoskodni? A prágai kormány szerint az ungvári tartománygyűlés, az ungvári tartománygyűlés szerint a prágai kormány feladata az éhezők és inségesek megsegítése.*”

A helyzet össze sem javult. Az 1932-es terméseredmények kétségbeejtően rosszak voltak, még a következő évi vetőmagszükséglet sem termett meg, Magyarországról hoztak 125 vagon vám- és illetékmentes búzát vetőmagnak. Közben nagy intenzitással folytak az adóvégrehajtások, több faluban került sor véres konfliktusra a csendőrök és a lakosság között. Korláth Endre beadvánnyal fordult a prágai pénzügyminiszterhez, s a beadványt teljes terjedelmében közölte a *Kárpáti Magyar Gazda*. Az írás Adóvégrehajtás – visszaélésekkel címmel jelent meg, s azt sérelmezte, hogy az üzletekből hátralék címén lefoglalt árut a valós árnál jóval olcsóbban maguk közt „árverezik el” a tisztviselők a pénzügyi igazgatóságon. „*Ebben az esetben nem az a megdöbbentő, hogy az adófizetők vagyonát úgy prédálják el, hogy abból adóra egyetlen fillér sem jut, hanem az, hogy a tönkretett adóalany elhurcolt vagyonát potom áron éppen azok veszik meg, akiknek az eltartása érdekében az itteni adóalanyok sorra tönkremennek.*”¹¹⁰

Ezekben a hetekben, hónapokban folyamatosan gyűjtést rendeztek a beregszászi internátus megsegítésére és a népkonyha javára (itt naponta 1 300-nál több ingyen ebédet osztottak szét a nincstelenek között), s az adományozók nevét, valamint az adományokat tételesen közzétették az újságban.

1931 elejétől egyre nagyobb helyet kapott a *Kárpáti Magyar Gazdában* a külpolitika. Mindez jó alkalmat teremtett a szerkesztőknek arra,

¹⁰⁹ *Kárpáti Magyar Gazda*, 1932. márc. 27.

¹¹⁰ *Kárpáti Magyar Gazda*, 1932. okt. 2.

hogy erős kommunista ellenességüknek is hangot adjanak. Lelkesen üdvözölték a budapesti hírt, mely szerint Sallai Imrét és Fürst Sándort kivégezték, s 1933 februárjában kifejezésre juttatták, hogy sokat várnak a Hitler által vezetett Németországtól. A Szovjetunió változatlanul mint legfőbb ellenség szerepelt, s időnként cikkek szériája jelent meg a sztálini rendszer borzalmairól vagy képtelenségeiről: *„Sztálin, a vörös cár és társai még az időszámítást is kiforgatják a maga eredetiségéből, s ötnapos heteket és hathetes hónapokat vezetnek be szomorú birodalmuk területén. Mint most jelentik Moszkvából, a naptárreform előkészítésére alakult bizottság már befejezte munkálatait, kidolgozta az új szovjet naptár tervezetét. E szerint a szovjet időszámítás 1917. november hetedikével, az orosz forradalom napjával kezdődik. Ez a nap az első év első napja. Az év 12 hónapra oszlik, minden hónapban 6 hét van, és minden hétben 5 nap. Ez összesen 360 nap, amihez még 5 forradalmi ünnepnap jön ... A hónapok neve változatlan marad, és nem változik a napok megjelölése sem. A hét hétfőn kezdődik és pénteken végződik. Szombat és vasárnap nincsen.”*¹¹¹

1933 végén 6 hónapra betiltották a *Kárpáti Magyar Gazdát*, mivel az év során 8 lapszámot ítélték elkobzásra. 1934. június 10-én jelent meg újra, megváltozott tördeléssel és új rovatokkal, s némiképpen új tartalommal is. Az előző évek visszafogott antiszemitizmusa eltűnt, látványosan deklarálták is, hogy bennük nincs zsidóellenesség, s ez az állapot 1936 közepéig tartott. Ekkortól „Figyelő” aláírással sorra tettek közzé beszámolókat arról, hogy a *„Moszkvából irányított judeo-bolsevizmus”* hogyan próbál meg teret nyerni Kárpátalján, különösen Beregszászban.

Egyre intenzívebben foglalkoztak a gazdák ügyeivel, s folyamatosan támadták az Agrárpártot, cikkeik a következő címek alatt láttak napvilágot: A kétarcúak; A hazugság és az ámtás, mint legfőbb fegyver a csehagrások kezében. Egyik írásukban e sorok olvashatóak: *„A csehagrár párt dolgozik a legerőszakosabban. Volt kommunista terrorfiúkat és hitehagyott zsidólegényeket bérel fel és küld ki a magyar falvakba, ahol azok magyar nyelven, magyar szóval szédítenek el benneteket, és térítenek el a magyar nemzeti érzéstől.”*¹¹²

¹¹¹ *Kárpáti Magyar Gazda*, 1930. febr. 16.

¹¹² *Kárpáti Magyar Gazda*, 1937. máj. 2.

A vezércikkek ekkoriban sorozatban írtak a gazdák panaszairól, a hitellehetőségek, gabonaárak, a felvásárlási rendszer visszasságai, a gabonamonopólium működése hosszú távra jelentettek halás témát a szerkesztők számára.

Az 1930-as években egyébként különös súlyt kapott a lapban a magyar nemzeti érzés. *„Mi mindig a magyar nemzeti érzésre, a nemzeti öntudatra, és ha kell, a nemzeti büszkeségre tanítottunk benneteket. Mindig óvtunk az úgynevezett internacionalizmustól, magyarán mondván a nemzetköziségtől, melyet a szociáldemokraták és a kommunisták hirdetnek, de amely a legnagyobb veszélyt jelenti ránk, magyarokra nézve.”*¹¹³ Egy héttel később az Orosz Nemzeti Tanács újraegyesülése adott alkalmat némi eszmefuttatásra: *„A Központi Orosz Nemzeti Tanács, amely 17 évig két részre szakítottan, titkos kezek munkájaként egymás ellen uszítva harcolt eredménytelenül, a múlt héten ismét eggyé olvadt. Ezt az egységet az ukrán és a kárpátorosz között a veszély tudata hozta létre. Mindkét nemzet a saját bőrén érezte, hogy ha nem fog össze, ha nem alkot egységes frontot, soha nem fogja a terület éltető elemét, az autonómiát a prágai kormányzattól kicsikarni ... Önkéntelenül is felvetődött lelkiünkben a kérdés: hát miért nem tud ilyen egységet, ilyen testvéri szeretetet mutatni a magyar? Miért csak a magyar az a bárgyú, hogy odaadja magát idegen érdekeknek, vagy pénzért vásároltatja meg magát, ami a legaljasabb és nem emberhez méltó, miért csak a magyar nem tud egy táborba tömörülni az ő magyarságának zászlaja alatt?”*¹¹⁴

Az Anschluss kapcsán Korláth Endre írását közölték: *„A német faj ausztriai fiai kimondták csatlakozásukat a német birodalomhoz. Ez is bizonyítéka annak, hogy a német nép fajszeretete egyedülálló az egész világon. Beigazolódott, hogy az embereket összekötő legerősebb kapocs az egy nemzethez való tartozandóság.”*¹¹⁵ Korláth cikke a magyarság számára is példaértékűnek tartotta, s minden fenntartás nélkül helyeselte Ausztria egyesítését Németországgal.

Ezekben az években zajlott a spanyol polgárháború, s a lap időnként szentelt néhány sort az ott zajló eseményeknek. Teljesen egyértelmű volt, hogy Francoék pártján állnak, s az ő győzelmüket kívánják.

¹¹³ Kárpáti Magyar Gazda, 1936. nov. 9.

¹¹⁴ Kárpáti Magyar Gazda, 1936. dec. 6.

¹¹⁵ Kárpáti Magyar Gazda, 1938. márc. 21.

1934-től Nem mi írjuk címmel rendszeresen idéztek más – főleg ellenkező beállítottságú – sajtótermékekből, s az információkat gúnyos hangon kommentálták. Nem magyar nyelvű lapok cikkeire is gyakran hivatkoztak, de az elsőrendű céltáblát a *Keleti Újság* és a főszerkesztő Bálint Miklós személye jelentette. (Jellemző módon még Petőfi Sándor emléktáblájának Badaló községben való felállítását is ócsárolták, mivel az események egyik kezdeményezője Bálint volt, s törekvéséhez az Agrárpárt támogatását is sikerült megnyernie.)

1936 őszén – szlovenszkói mintára – Kárpátalján is egyesültek a magyar pártok, ekkortól a cím alatt a következő alcím jelent meg: „Az Egyesült Párt kárpátaljai kerületi hivatalos lapja”. Ilyen minőségben az új közigazgatási törvényről meglehetősen szkepticizmussal írtak: *„Minden marad a régi, csak egy hivattal lesz több, jó néhány tisztviselővel fog gyarapodni az amúgy is nagy számú tisztviselői kar, és egy felesleges tanáccsal lesz több baja a közigazgatásnak. Az autonómiának, melyért 18 éve harcolunk, se híre, se hamva! Az első lépés tehát nem egyéb, mint porhintés a világ szemébe, nem egyéb, mint ügyes kitérés az autonómia bevezetésének béketerubben előírt kötelezettsége elől.”*¹¹⁶

A politikai kérdéseken kívül olvasótáboruk szórakoztatását is szem előtt tartották. 1930-tól kezdődően jeligés grafológiai rovatot közöltek, ez kezdetben igen népszerű lehetett, később a lelkesedés csökkent, s a grafológia kezdett elmaradozni.

Megjelentettek a falusi étellel, az „egyszerű emberek” sorsával foglalkozó szépirodalmat is, ennek színvonala meglehetősen változó volt. Időnként házassági hirdetéseket is szerepeltettek, mutatóba hadd álljon itt egy: *„Házasodna 35 éves önálló gazda. Keres olyan magyar leányt, akinek készpénz hozománya lenne, mellyel a testvérek birtokát megválthatná. Szükséges kellék: tudjon zongorázni és tehenet fejni.”*¹¹⁷ Elvértve adtak hírt egy-egy sporteseményről, pl. a lap a működése idején rendezett olimpiákról átlagosan egy hasáb terjedelemben számolt be, s csupán a magyar vonatkozású eredményeket méltatták figyelemre.

¹¹⁶ *Kárpáti Magyar Gazda*, 1936. nov. 1.

¹¹⁷ *Kárpáti Magyar Gazda*, 1937. dec. 19.

KÁRPÁTI HIRADÓ

A *Kárpáti Híradó* 1924-1944 között egzisztált, heti három alkalommal, szerdán, pénteken és vasárnap jelent meg. A szerkesztőség kezdetben Munkácson volt, majd 1925 elejétől Ungváron is működtek szerkesztőségi irodát. Az újság főszerkesztője Simon Menyhért, felelős szerkesztője kezdetben Katrics József volt, akinek helyére 1925 nyarán Kreisler Géza került, s utóbbi állt az ungvári szerkesztőség élén. A terjedelem általában 6 vagy 8 oldalt tett ki, az utolsó két oldalon szinte csak hirdetések szerepeltek.

Forrás: https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/Beregszasz_KarpatiHirado_1934_09/?query=K%C3%A1rp%C3%A1ti%20H%C3%ADrad%C3%B3&pg=0

A vezércikk kezdetben rendszeresen az autonómia kérdésével, pontosabban hiányával foglalkozott, szenvedélyektől fűtve, gyakran fellengzős megfogalmazásban: „Ruszinszko az a gyarmat, amelyet minden kormánypárt szeretne a maga kezébe kaparintani, hogy elhe-

lyezze itteni sinecurákban a saját embereit. Csak azért, és nem másért! A cseh kormánypártoknak legfőbb gondjuk saját embereik elhelyezése, Ruszinszko elcsehesítése, a Ruszinszkóban való minél nagyobb számú telepítés és telepedés. A mi sérelmeink orvoslása, a mi háttérbe szorított-ságunk megszüntetése, a mi autonómiánk megadása, kereskedelmünk, iparunk, földművelésünk felsegítése, nyugdíjasaink, elbocsátottjaink ügyeinek humánus rendezése: legfeljebb hamisan csengő ígéret a kormánypártok vezetőinek és megfizetettjeinek szájában.”¹¹⁸

A kialakult helyzetben csupán egyetlen megoldást láttak célravezetőnek: a helyi lakosság politikai összefogását. Életkérdés című írásuk szerzője ekképpen vélekedett: „Mindazok az őslakos politikusok, akikben csak a legcsekélyebb felelősségérzet van, meg kell mozduljanak az egységes ellenzéki őslakos front összekovácsolásáért. Most nem arról van szó, hogy ki keresztény, ki progresszív, ki a konzervatív politika híve, hanem az itteni őslakosság megmentéséről. Az elmúlt hat év a nemzetiségi elnyomás legbrutálisabb korszaka volt. A hontalanokká lettek ezrei, az állásuktól és nyugdíjuktól megfosztottak légiói, a munkanélküliek egyre szaporodó tábora ennek a politikának a látható eredményei.”¹¹⁹

1925. nov. 15-én Csehszlovákia lakossága az urnák elé járult, hogy képviselőket válasszon a parlamentbe és a szenátusba. E napon a *Kárpáti Híradó* hangot adott annak a nem csupán általuk megfogalmazott elképzelésének, hogy Kárpátalján tulajdonképpen csak az őshonos lakosságnak volna szabad szavaznia, az idetelepített csehektől ezt a jogot meg kellene tagadni: „Podkarpatszka Ruszban egyetlen centralista pártnak sem volna szabad jelölnie, sőt egyetlen olyan egyénnek sem volna szabad szavaznia, aki nem idevaló: a centralisták agitációja, terrorja, szavazata meghamisítja Podkarpatszka Rusz népeinek akarátát.” A választások után a magyar pártok mérsékelt sikerét így kommentálták: „A négy felé osztott, ezer sebből vérző magyarság politikai válsága mint-ha egyre nagyobb lenne... Mi mindezeknek a válságoknak a fő okát abban látjuk, hogy a magyarság egyeteme nem helyezkedett tisztán, félre nem magyarázhatóan és tettekkel a tiszta demokrácia alapjaira. A ma-

¹¹⁸ *Kárpáti Híradó*, 1925. febr. 2.

¹¹⁹ *Kárpáti Híradó*, 1925. júl. 15.

gyarságnak szerintünk teljes erejével kell küzdeni a békés haladás feltételeinek megteremtéséért, Kossuth Lajos ideáljainak megvalósításáért; az igazság és a becsület rendíthetetlen harcosa legyen minden magyar!”¹²⁰

A lap készítői azonban nem érték be ennyi pátosszal. Pár hónappal később a következő sorok láttak napvilágot: „Podkarpatszka Rusz autonómiájának és gazdasági jövőjének száz léket kapott hajója, amely az Európa-krízis tengerén idegen vezénylet alatt hét esztendeje a legveszélyesebb Scyllák és Charibdisek között hánykódik, közel van az elsüllyedéshez. Mindenki a fedélzetre! Nem őslakos, nem tisztességes, lelkiismeretes egyén az, aki nem dolgozik teljes erővel az egység, a közös platform megteremtésén. Szabadságunk, emberségünk hajója veszedelmesen süllyed, hogy a gyarmati sors teljesen és végérvényesen úrrá legyen területünkön.”¹²¹

Míg az előbbieken idézett cikkek aláírás nélkül jelentek meg, s a józan értelem helyett elsősorban az érzelmekre apelláltak, Kékedy Gábor írása, melyet A „felszabadított” Ruszinszko címmel közölt a Kárpáti Híradó, szellemes megfogalmazásával túlnőtt az újság szokásos bulvárlap szintjén. Az alcím egy kérdés volt: Mit kaptunk az egyes minisztériumoktól és a koalíciós pártoktól? A válasz gúnyos, lehangoló, és – sajnos – igaz: „A miniszterelnökségtől kaptunk az autonómiának koporsót, sírásót és temetőört. A belügyminisztériumtól anarchisztikus közigazgatást és antidemokratikus illetőségi törvényt. Igazságtalan pénzbevéltést, vagyondezsmát, adóprést és általános elszegényedést a pénzügyminisztériumtól. A kereskedelmi minisztériumtól a kereskedelem pangását. A földművelési minisztériumtól légionisták letelepítését, az állami erdők eladását vagy bérbeadását, az őslakosok részére pedig földosztást a temetőben. A vasútügyi minisztériumtól Európa legdrágább vasúti tarifáját, a közmunkaügyi minisztériumtól általános munkanélküliséget. A közélmezési minisztériumtól az élelmiszerek drágulását, a Verchovinának éhínséget. A népjóléti minisztériumtól a szociális biztosítás ígéretét. Az egészségügyi minisztériumtól legújabbban a nagyarányú tifuszcikket, a halálozási statisztika általános emelkedését, az életbiztosítási társaságok bukását és a temetkezési vállalatok fellendülését. A kivándorlást, a

¹²⁰ Kárpáti Híradó, 1925. nov. 18.

¹²¹ Kárpáti Híradó, 1926. jún. 2.

*határvidék lakóinak a románok által való kirablását a külügyminisztériumtól. A szlovenszkói minisztériumtól a szlovák-ruszin határ rendezetlenségét, az iskolaügyi minisztériumtól a bábeli nyelvzavart. Az igazságügyi minisztériumtól botrányokban gazdag igazságszolgáltatást, a postaügyi minisztériumtól pedig a keletkező sérelmek és panaszok továbbítására méregdrága postát.*¹²²

1928-tól kezdődően már hetente négy alkalommal, kedden, csütörtökön, szombaton és vasárnap került a *Kárpáti Híradó* az olvasók kezébe, ugyanakkor a terjedelem alkalmanként 4 oldalra csökkent, s hirdetések főleg csak az utolsó oldalra kerültek. Rendszeressé vált a szépirodalom közlése, Móricz Zsigmondtól Pirandellóig igen széles skálán jelentettek meg novellákat, általában több folytatásban. Ekkoriban már állandó sportrovattal is igyekeztek az olvasókat kiszolgálni, beszámoltak az olimpiáról, s labdarúgómeccsek eredményeit, eseményeit is ismertették.

1928-ban országszerte megünnepezték a Csehszlovák Köztársaság megalakulásának 10 éves évfordulóját. A *Kárpáti Híradó* számára ez kitűnő alkalom volt, hogy szenvedélyektől túlfűtött ellenzékiiségenek ismételten hangot adjon: „*Az öslakosság látó, öntudatos, gerinces része már teljesen tisztában van szent önvédelmi harcunk végpusztulás-elhárító jelentőségével, és követni fogja azokat, akik a megváltó tettek göröngyös útjára lépnek. Hadd induljanak a memorandumok a jogainkat garantáló nagyhatalmakhoz külön-külön a nekünk biztosított jogok lábbal tiprásáról. Hadd lássák és hadd lássuk, hogy a 10 éves elnyomás, pusztulás, kivándorlás és nyomor dacára is élni akarunk, és pedig szabad embereként akarunk itthon élni a saját földünkön, ahol ma mások tagadják meg tőlünk az állampolgárságot és illetőséget, mások intézik adóügyeinket, közigazgatásunkat. Mutassuk meg félreérthetetlen cselekedetekkel, hogy bennünket nem fertőzött meg a rabság, elnyomottság dögletes, korrumpáló levegője, hanem minden gáton át ostromra akarunk és tudunk indulni széles körű önkormányzatunkért.*”¹²³ Hogy ez az ostrom nem volt eredményes, az kiderül az újság öt évvel későbbi számából: „*Hiába*

¹²² *Kárpáti Híradó*, 1926. dec. 11.

¹²³ *Kárpáti Híradó*, 1928. aug. 9.

követelte az őslakosság a békeszerződésben biztosított önkormányzatot, ígéreteknél tovább nem jutottunk, de nem teljesítették azt az általános és minden tekintetben indokolt követelést sem, hogy Podkarpatszka Rusz részére különleges adótörvényeket hozzanak, kamatleszállítást eszközöljenek és moratóriumot rendeljenek el. 1933 kezdete a krízis csúcspontja, amelyről könnyen a meredek mélyébe zuhanhatunk. Nem várunk és nem követelünk lehetetlent, de megkövetelünk minden lehetséges, emberi szolidaritásból és világosan látásból fakadó erőfeszítést, és megköveteljük emberi, önkormányzati jogaink haladéktalan megvalósítását!”¹²⁴

Az 1930-as években már napilapként jelent meg a Kárpáti Híradó. Eleinte a politika teljesen kiszorulni látszott a lap hasábjairól, inkább a helyi társadalmi élet történései, némi szépirodalom, valamint sok-sok szenzáció töltötte meg az újságot. Nagy terjedelemben számoltak be Kárpátalja rémdrámáiról, lehetőleg hangzatos címek alatt: Halálugrás a robogó hegyi vonatból; A cséplőgép leszakította egy 14 éves leány karját; Nyolc csempész megfagyott a hóviharban; Halálos fejesugrás a Latorcába. Ha a környék eseményei nem találtattak eléggé meghökentőnek, akkor távolabbi tájakról jelentek meg jórészt ellenőrizhetetlen, de mindenesetre hátborzongató információk: Leprás betegeket engedtek szabadon Romániában, vagy Elevenen eltemette bátyját egy francia földbirtokos.

Az évtized közepétől sajátos arculatváltás következett be. Az országos és a világpolitika egyre inkább teret kapott, s kiemelt helyen szerepelt az Agrárpárt, illetve az általuk fémjelzett berendezkedés következetes, állandó ostromozása: „*Őslakos és magyar számára nincsen hely. Az a szellemi proletariátus, amelyet az utóbbi másfél évtized kitermelt magából, ma a legreménytelenebb helyzetben néz a jövő elé. Sehol semmi kilátás arra, hogy szülőföldjén, ősei hazájában kenyérkereseti lehetőségre tegyen szert. Ma már ott tartunk, hogy minden valamire való állást, minden hasznot hajtó munkaalkalmat, tisztséget és pozíciót a történelmi országrészek értelmisége tölt be.*”¹²⁵

¹²⁴ Kárpáti Híradó, 1933. jan. 1.

¹²⁵ Kárpáti Híradó, 1935. szept. 15.

A kérdésnek nem csupán direkt politikai vetületével foglalkoztak: „*A cseh Agrárpárt örök szégyene, hogy a kocsmák számának növelése Podkarpatszka Ruszban működéséhez fűződik. Ez a párt és vele együtt a többi kormánypártok is nem Podkarpatszka Rusz őslakosságának fel-emelésével törődtek, hanem önző pártérdekből csak arra törtek, hogy minél több licenst termeljenek ki, akik aztán az őslakosságot segítsék beterelni pártjaikba.*”¹²⁶

1936 nyarán hírül adták, hogy az ungvári városi tanács részvéttávira-tot intézett a Szovjetunióhoz Maxim Gorkij elhunytá alkalmából. Né-hány nappal később a magyar kultúra ügye jelentett témát, a ruszinszkói iskolaügy anomáliáiról esett szó: „*Kárpátalján három cseh gimnázium és egy cseh tanítóképző működik – a magyarságnak számarányához ké-pest legalább 12 ilyen középfokú intézményre lenne joga. Mi szerényebbek vagyunk: egész Kelet-Szlovénia és Kárpátalja részére követelünk egy tanítóképzőt, s Munkács és Ungvár részére 1-1 magyar gimnáziumot.*”¹²⁷

Ősztől kezdődően rendszeresen tudósítottak a külföld eseménye-iről. Az első oldalon Kis világhíradó címmel rövid, többnyire egy mondatos hírek szerepeltek, de a közvéleményt foglalkoztató spanyol polgárháborúról, a Szovjetunió s az ugyancsak szomszédos Románia történéseiről részletes tájékoztatások is megjelentek. Ekkor már na-ponta általában 6 oldalon jelent meg a lap.

1938 politikai élénkülése jól nyomon követhető a *Kárpáti Híradóban* is. Rendkívül érdekesen alakult az a szám, amely 1938. márc. 15-én jelent meg. A vezércikk a magyar nemzeti ünnepről emlékezett meg: „*Petőfi, Irinyi, Vasvári és társai lelkében az isteni küldetés szent lángjai lobogtak, amelynek fénye nem csak ránk, magyarokra, hanem minden más, zsar-nokságot megvető népre ragyog. Csak a szabadság, egyenlőség és testvériség márciusi szelleme az, amely jobb kort hozhat el a szenvedő emberiségnek.*” Talán a történelem fintora, hogy közvetlenül az ünnepet méltató írás mellett található a tudósítás az Anschlusstról, és szinte „*a szabadság már-ciusi szellemével*” egy sorban ez olvasható: „*100 000 német katona, 1 000 német repülőgép Ausztriában. Az ellenállókat letartóztatták.*”

¹²⁶ *Kárpáti Híradó*, 1935. okt. 30.

¹²⁷ *Kárpáti Híradó*, 1936. júl. 3.

Forrás: https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/Beregszasz_KarpatiHirado_1944_03/?query=K%C3%A1rp%C3%A1ti%20H%C3%ADrad%C3%B3&pg=0

1938 őszén részleteket közöltek Hitler egyik beszédéből, amelyben éles hangon követelte a szudétanémetek önrendelkezési jogának megadását. Ezekben a napokban a politika csaknem minden egyebet kiszorított az újságból, amely aztán szeptember 28. és október 10. között, a köztársaság nyomdáinak átmeneti bezáratása miatt a többi laphoz hasonlóan nem jelenhetett meg. A müncheni megállapodás után a címdalalon a következő információ szerepelt: „Megalakult az ungvári Magyar Nemzeti Tanács. Az őslakos magyarság saját kezébe veszi további sorsának irányítását.”¹²⁸ Utaltak arra is, hogy Munkácson hasonló szervezet alakítását tervezik. Két héttel később, közvetlenül a bécsi döntés előtt ez a mondat jelent meg: „A Volosin-kormány rendelkezésére a mai nap folyamán Kárpátalján az összes politikai pártot betiltották, és a párhelyiségeket lepecsételték.”¹²⁹

¹²⁸ Kárpáti Híradó, 1938. okt. 14.

¹²⁹ Kárpáti Híradó, 1938. okt. 29.

MUNKÁS ÚJSÁG

A *Munkás Újság* alcíme szerint a Csehszlovákországi (!) Kommunista Párt Podkarpatszka ruszi kerületének hivatalos közlönye. Elődje az *Ungvári Munkás* volt, mely Gáti József szerkesztésében 1919 januárjában indult szociáldemokrata újságként. 1920-ban változott a cím *Munkás Újságra*, de októberig mindössze 5 szám került az olvasók kezébe, majd októbertől kezdődően hetenként rendszeresen megjelent. A szerkesztőség Ungváron működött, a szerkesztő 1920 végén történt letartóztatásáig továbbra is Gáti volt, s az ő börtönbüntetése idején átmenetileg Győző Ármin állt a lap élén.

Forrás: https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/Beregszasz_MunkasUjsag_1930/?query=Munk%C3%A1s%20%C3%9Ajs%C3%A1g&pg=0

Eleinte heti egy alkalommal, vasárnaponként jelent meg, s 1921 májusától már mint kommunista sajtóterméket jegyezték. 1922 vé-

gén anyagi problémák miatt egyesült a kassai Munkással, majd 1924 szeptemberében ismét önálló kiadvány lett. 1926-27-ben gyakorlatilag szünetelt a Munkás Újság megjelenése, azután 1927 végétől kezdve – leszámítva a hat hónapos betiltás miatti megszakítást 1930-31-ben – már 1938 októberéig folyamatosan látott napvilágot.

A szerkesztőségben közben több személyi változás is történt. Gáti Józsefet az 1930-as években Török Pál váltotta fel a szerkesztőség élén, ugyanis Gátit 1929 végén kizárták a pártból. Török 1936 áprilisában bekövetkezett halála után pedig Fejér Hermann és Hadzsega Jurko lettek a *Munkás Újság* szerkesztői.

A lap szinte kizárólagosan csak politikával foglalkozott, írásaikban az olvasót általában tegezve szólították meg. A legnagyobb teret a helyi ügyeknek szentelték. Üzemekből, gyárakból, falvakból címmel állandó rovat foglalkozott a kiszolgáltatott munkások, parasztok mindennapi gondjaival, az anyag zöme többnyire olvasói levelekből állt össze: „Már 7 hete vagyok munka nélkül, azóta csak koplalok. Néha megtörténik, hogy 2-3 napig nem eszek, mert nincs pénzem, amiért vegyek.”¹³⁰ „Gazdasági cseléd vagyok, gyerekkorom óta az uraságoknak dolgoztam. Megnősültem, a családom megszaporodott, de a kommenció csak a régiben maradt. Gyerekeim rongyosan járnak, és bizony sokszor éheznek. Mióta megvan a republika, mindig halljuk, hogy felvirrad a szegénységnek, vártuk is ezt mindig, de csak nem akart bekövetkezni. Földosztásról is beszéltek nekünk sokat, jól esett volna nekem is egy kis földecske, de nem kaptam. Légionáriusokat hoztak a mi vidékünkre, azoknak adták a földet.”¹³¹ Értesülhettek az olvasók e rovatból a munkácsi dohánygyári igazgató basáskodásáról, mesterek pofonjairól, melyeket a tanoncok kaptak, a cselédekkel erőszakoskodó gazdákról, vagy a helyi megbízottal kapcsolatos visszaélésekről. A *Munkás Újságban* lényegében ugyanazokat a problémákat szólaltatták meg, amellyel a térség sajtója általában foglalkozott – tehát az autonómia ügye, a szegénység, az elmaradottság –, a különbséget az jelentette, hogy a párt tagjai a gondok megoldását a szocialista forradalomban látták. Egyik vezércikkük írója

¹³⁰ *Munkás Újság*, 1925. jan. 18.

¹³¹ *Munkás Újság*, 1925. okt. 11.

így fogalmazott: „Podkarpatszka Ruszban, ahol minden hivatal a különböző koalíciós pártok egy-egy fiókja, ahol minden a népakarat ellen és a cseh reakcionáriusok szája szerint történik, az atmoszféra tarthatatlan. A nagy adóterhek, a munkaalkalom hiánya, a földreformmal kapcsolatos népcsalások, mérhetetlen nyomor, aminek a következménye természetesen a gyarmatosító hivatalok elleni gyűlölet, a nép részéről való példátlan bizalmatlanság, jogos felháborodás, ami nyílt kirobbanásban jut kifejezésre. A podkarpatszka ruszi földműveseknek és munkásoknak egy a céljuk: lerázni a cseh sovinizmus és kapitalizmus béklyóit – megvalósítani a munkások és parasztok kormányát.”¹³²

Néhány héttel később ezt írták: „Az a földterület, melyet ma (önkéntes csatlakozás folytán autonóm államterületnek) csúfolnak, az imperialista politika gazdaságilag és politikailag elnyomott áldozata. Az itt berendezett politikai és közigazgatási rendszer életképtelen, és a lakosságban nincs gyökere. Tisztában kellene lennie minden proletárnak, hogy az autonómia a Kurtyákok, Korláthok és más burzsoá politikusok kezében cél: saját osztályuk öncélja, a mi kezünkben eszköz: lehetőség a vérszegény keretek tágitására, harc a podkarpatszka ruszi és a vele szövetséges köztársasági burzsoázia ellen, és új lépcső a proletár felszabadítás tetőpontjához.”¹³³

A Munkás Újság hangja még élesebbé vált abban a cikkben, amelyben a békeszerződés 6. évfordulójáról írtak. (Az első lapszámot egyébként a hatóságok elkobozták, csak a második kiadás jelenhetett meg.) „Rusz elnyomott népei! Ruszinok! Magyarok! Zsidók! Románok! Németek! Az 1919. szeptember 10-én életbeléptetett st-germaini békeszerződés. Rusz területét Csehszlovákországhoz csatolta, nem a győzelem imperialista jogcímén, hanem az önkéntes csatlakozás hangoztatásával, autonóm jogokkal. Podkarpatszka Rusz népeit ez alkalommal nem kérdezték, nem szavaztatták meg, felelőtlen szervek tárgyaltak népeink megbízása nélkül Podkarpatszka Rusz nevében. A sokat hangoztatott önrendelkezési jogot tehát Podkarpatszka Rusz népei nem gyakorolták. A csehszlovákországi kormány azóta állandóan azt hangoztatja, hogy

¹³² Munkás Újság, 1925. márc. 15.

¹³³ Munkás Újság, 1925. ápr. 26.

*Podkarpatszka Rusz nemzeteit felszabadította. Ez nem igaz, mi rabok vagyunk, a cseh imperializmus keleti gyarmata! Podkarpatszka Rusz nemzetei! A kommunista párt felhív benneteket nemzeti és pártkülönb-ség nélkül, hogy vegyétek fel a harcot a jogfosztó kormány ellen! Élni akarunk, megélni akarunk saját földünkön, fel akarunk szabadulni minden elnyomás alól!*¹³⁴

Másfél hónappal később, közvetlenül a választások előtt két külön-szám is megjelent, s a 15. számú listán induló Kommunista Párt így fogalmazta meg programját a választók számára:

„–Aki Podkarpatszka Ruszban becsületes földosztást akar, és nincs megelégedve a mai földreformmal,

– Aki Podkarpatszka Ruszban az idevaló dolgozók uralmát akarja, és nem a mai hivatalnok–uralmat,

– Aki minden itt lévő nemzetiség egyenlő jogát akarja, és nem a mai központi gyarmati rendszert,

– Aki itt munkájából megélni, családjá jövőjét biztosítani akarja, és nem akar a nagy adók és a munkanélküliség alatt összeroskadni,

– Aki nincs megelégedve és nincs megijedve az olcsó fenyegetésektől, az leszavaz a 15. számú listára!”

A választások után Mi vagyunk a legerősebbek címmel íródott Gáti József vezércikke. Ismertette a választás eredményeit: Kárpátalján az összesen leadott 245 713 képviselőházi szavazatból 75 669-et, a 208 038 szenátusi szavazatból pedig 63 466-ot a kommunisták szereztek meg. Országos szinten is csupán az Agrárpárt előzte meg őket, akik 970 498 voksot kaptak, szemben a kommunisták 933 711 szavazatával. A beszámoló után ismertették a Komintern gratuláló sürgönyét, melyet Zinovjev írt alá.

Az elsőpró választási siker a lap anyagi gondjait nem csökkentette, hiszen olvasótáboruk zömét a legszegényebbek alkották, akikről rendszeres támogatást nem várhattak. Igen csekély volt azoknak a száma is, akik hirdetéseket helyeztek el a *Munkás Újságban*. Ennek ellenére igyekeztek működtetni a lapot, hiszen „A kárpátaljai és főleg a falusi

¹³⁴ *Munkás Újság*, 1925. szept. 20.

*mozgalomnak szüksége van itt szerkesztett újságra, itt ellenőrizhető olvasó- és előfizető táborra, jól kiépített sejtlevelező karra.*¹³⁵

Ezekben az években a külpolitikai rovat, amely a *Mi történik a nagyvilágban?* címet viselte, csupán egészen rövid információkat tartalmazott, a *Hírek* című rovat pedig a helyi pártélet eseményeiről tudósított. Az 1930-as években egyre több külpolitikai hírt adtak közre. Hitler hatalomra jutása után rendszeresen írtak a németországi állapotokról, többek között beszámoltak a Reichstag felgyújtásáról, majd a lipcsei perről. Az előbbi eseményről a következők jelentek meg a *Munkás Újságban*: *„Hétfőn, február 27-én este kigyulladt a németországi birodalmi gyűlés berlini épülete. A hivatalos jelentések szerint egy Van der Lütbe nevű hollandiai – állítólagos meggyőződés kommunista – kényelmes tűzvédelőképző munkát végzett a birodalmi gyűlés épületében. Zavartalanul rakott vagy 30 máglyát, amelyeket benzinnel öntött le, majd meggyújtotta azokat ... A merénylő kommunistának vallja magát ... Megvolt tehát az ürügy, és megkezdődött a letartóztatási roham. A választások előtt néhány nappal rendezték meg ezt a gyújtogatási provokációt, - mert minden jel arra mutat, hogy Hitlerék gyújtották fel a parlamentet.*¹³⁶ A lipcsei pertől kezdődően új jelszó jelent meg a *Munkás Újságban*: *„Tömrőljetek a csehszlovákiai hitlerek ellen!”*

Gyakran közöltek beszámolót a spanyol polgárháborúról, és az 1938-as újévi számban kollektív üdvözlést küldtek az ott harcoló kárpátaljai önkénteseknek.

A legtöbb külföldi hír azonban egyértelműen a Szovjetunióról szólt. Lelkes, elragadtatott hangon, és minden kritika nélkül írtak az ottani eseményekről, s teljesen azonosultak a szovjet politikával. Bőségesen idéztek Sztálin beszédeiből: *„A trockizmus már rég nem munkás-mozgalom többé, hanem kártevők, kémek és gyilkosok elvtelen bandája, mely külföldi kémszervezetek utasításait hajtja végre. A trockizmus politikai programja a kapitalizmus visszaállítása, a kollektív gazdaságok felszámolása és a kizsákmányolás rendszerének újrateremtése Németor-*

¹³⁵ *Munkás Újság*, 1927. szept. 15.

¹³⁶ *Munkás Újság*, 1933. márc. 5.

szág és Japán segítségével. Céljuk egy támadó háború megindítása és a Szovjetunió feldarabolása.”¹³⁷

Más helyen a Szovjetunió sikereiről írtak: „Egy nap alatt 157 400 tonna szénét szállít a Don-medence!” vagy „A Szovjetunióban nincs munkanélküliség. Ez jelzi, hogy melyik a mi utunk.”¹³⁸ Kirov meggyilkolásáról a mély gyász hangján szóltak, s a következő lapszámokban keményen elítélték a trockistákat, minden gond és baj sötét lelkű okozóit. 1937 januárjában Trockista háborús gyújtogatók a szovjetbíróság előtt című írásukban a súlyos, többnyire halálos ítéletek egyértelmű helyeslése fogalmazódott meg.

Magyarországról kevés írás jelent meg, ezek hangvétele igen negatív volt, pl. 1933 utolsó hónapjaiban többrészes beszámoló kapott helyet a lapban Horthyország börtöneiben címmel. 1934-ben örömmel közölték, hogy szó van a régóta bebörtönzött Rákosi Mátyás kicseréléséről és a Szovjetunióba juttatásáról, majd csalódottan adták hírül, hogy az erre vonatkozó tárgyalások nem vezettek eredményre. Gömbös római, Mussolininél tett látogatásáról maró gúnnyal írtak, a cikkben a magyar miniszterelnököt konzekvens „Gömbölini” név alatt emlegették.

A gazdasági válság éveiben megszorodtak a híradások a kárpátaljai sztrájkokról, tüntetésekről, kegyetlen adóbehajtásokról és ezzel kapcsolatos, időnként véressé váló konfliktusokról. Politikai vonzatként írtak a sajtóperekről, gyakori újságelkobzásokról és betiltásokról (ezek az intézkedések a *Munkás Újság*ot gyakran és keményen sújtották, 1933-ban például az összes szeptemberi számot elkobozták, s csak a 2. kiadás jelenhetett meg), bebörtönzésekről és szabadulásokról.

1934. novemberében táblázat jelent meg a lapban az 1933-34-es politikai jellegű bírósági ügyekről. Eszerint Kárpátalján 1933-ban 313 személyt ítélték el politikai okokból, s összesen 698,5 hónap börtönbüntetést és 33 130 korona pénzbüntetést róttak ki rájuk. 1934 első feléről még lehangolóbb a kép: elítéltek 6 hónap alatt 251 személyt, összesen 358,5 hónapi börtönt és 25 000 cseh korona büntetést szabva ki.

¹³⁷ *Munkás Újság*, 1937. máj. 1.

¹³⁸ *Munkás Újság*, 1933. okt. 15.

Börtönben volt ebben az időben Lokota Iván is, a szenátus kommunista tagja, s a *Munkás Újság* folyamatosan tájékoztattott a súlyos tüdőbeteg pártvezető állapotáról, börtönbeli helyzetéről, s több lap-számban olvasható volt a felhívás: Mentsük meg Lokotát! (A vezető egyébként 42 hónapi magánzárka után 1937 januárjában szabadult ki.)

Támadta az újság a cseh kormányzat iskolapolitikáját is. Statisztikát tettek közzé, amelyből kiderült, hogy 27 368 magyar, 23 552 ruszin és 1 886 cseh lakosra jut egy-egy polgári iskola. 1937 decemberében követelték, hogy legyen magyar gimnázium Ungváron és Munkácson, létesítsenek magyar tanítóképzőt, s biztosítsák a beregszászi magyar gimnázium önállóságát. Több cikk foglalkozott az apró hegyi falvak tűrhetetlen iskolaviszonyaival.

Forrás: https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/Beregszasz_MunkasUjsag_1935/?query=Munk%C3%A1s%20%C3%A1js%C3%A1g&pg=0

Sérelmezték, hogy a kormány pénzügyi politikájában semmi jel nem mutat Kárpátalja hátrányos helyzetének megszüntetésére. Az 1938-as költségvetés vitájához hozzászólt Borkanyuk Oleksza kom-

munista képviselő, akinek parlamenti beszédét a *Munkás Újság* teljes egészében közölte: „Kárpátalján van a legnagyobb munkanélküliség, a Verchovina népe éheznek. Özönvíz előtti módszerekkel művelik meg a földet, a földműves nép olyan nyomorban él, hogy nincs módjában új gazdasági felszerelést vásárolni, trágyázni a földet, jó minőségű takarmányt venni és javítani a földet. És mi történik? – a földművelésügyi minisztérium költségvetése 1938-ban csak 4 millió csehszlovák koronát fordít Kárpátaljára, pedig hát a terület nagyságának és a lakosság számának 15 millió felelne meg. A hivatalos kimutatás szerint Kárpátalján az élve született gyermekek 17%-a egy éves koráig meghal; a halálozási arány Kárpátalján a legnagyobb, és Kárpátalja falvainak fele sem orvos-sal, sem gyógyszertárral nem rendelkezik. És ilyen körülmények között a közegészségügyi minisztérium 1938-ban 12 millió helyett mindössze 5 milliót juttat Kárpátaljának.”¹³⁹ Ugyanebben a számban emelték fel szavukat a lap készítői a ruszinszkói kormányzótanács összetétele ellen is: „A kommunista párt, mely a választásoknál 80 000 szavazatot kapott, csak két taggal szerepel a kormányzótanácsban, míg az agrárok, akik a parlamenti választásoknál 60 000 szavazatot szereztek, 8 helyet kaptak ebben a testületben, a Volosin párt pedig a 7 000 szavazójával ugyancsak 2 helyet birtokol a kormányzótanácsban.”

A belpolitikai, illetve pártpolitikai írások gyakran tartalmaztak egy-egy gondolatot K. Gottwald főtitkár beszédeiből.

Vers, széppróza ritkán szerepelt a *Munkás Újság*ban. A lap két világháború közötti működése idején mindössze 20-22 vers, s körülbelül ugyanannyi novella jelent meg. A néha közreadott költemények egy része ismert költő (pl. Petőfi) műve volt, a többség azonban a lap olvasótáborának nagy igyekezettel, de csekély tehetséggel megáldott tagjainak tollából származott.

Az újság utolsó oldalán rendszeres tudósításokat közöltek a munkás sportkörök tevékenységéről, versenyeiről.

¹³⁹ *Munkás Újság*, 1937. dec. 26.

HATÁRSZÉLI ÚJSÁG

A *Határszéli Újság*ot még az Osztrák-Magyar Monarchia fennállása idején, 1909-ben alapította Zombory Dezső. Keresztényszocialista beállítottságú hetilap volt, s vasárnaponként reggel jelent meg, általában 4 oldalas terjedelemben. A szerkesztőség Ungváron működött. Az első világháború végén Magyar Bálint katolikus pap lett a felelős szerkesztő, s egy éven át Ráczy Pál társszerkesztővel, majd 1920-tól önállóan vezette a lapot. 1921 novemberében Magyar Bálint távozását követően Hokky Károly került a *Határszéli Újság* élére, aki mellé társszerkesztőként az évtized közepétől Szánthó László állt. 1921 tavaszától folyamatosan deklarálták, hogy a lap a szlovén- és ruszinszéki ellenzéki pártok sajtóbizottságának tagja, majd májusától a cím alatt az a mondat volt olvasható, hogy az újság a ruszinszéki keresztényszocialista párt hivatalos lapja. 1921 októberétől már tulajdonosként is a keresztényszocialista pártot tüntették fel.

Még Kárpátalja csehszlovák megszállása előtt jelent meg A csehekhez című vezércikk: „Szólunk hozzátok, mint keresztény nép keresztény néphez, mert más jögon nem szólhatunk ... A történelem úgy akarta, hogy fegyverrel kezetekben jöjjetek ide, kicsi, csendes városunkba, ahol védtelenül élve dolgozunk faj és valláskülönbség nélkül mindnyájan, hogy e válságos és szomorú idökben a szabad élethez való jogunkat bebizonyítsuk. Nagyon jól tudjuk, hogy a fegyver, amely a kezetekben van, a háború emberpusztításának eszköze volt, de azt is tudjuk, hogy a mai

szomorú időkben ugyanezen fegyveren nyugszanak a rend, a fegyelem, a vagyon és személybiztonság alappillérei is. Kériünk tehát benneteket azon szeretet alapján, amelyet keresztény nép keresztény nép iránt érezni köteles, hogy e fegyverrel védjétek meg városunk minden polgárát kivétel nélkül, és mi ígérjük, hogy ellenünk fordítani nem lesz okotok.”¹⁴⁰

1919 és 1922 között a vezércikk mellett jelent meg a Szilánkok címet viselő rovat, amelyben a *Határszéli Újság* munkatársai alaposan „összeszurkálták” mindazokat, akik bármely kérdésben a lapétól eltérő véleményt képviseltek. Ez az intoleráns viselkedés 1920-ban egy teljes éven keresztül elhúzódó sajtóháborúhoz vezetett a *Határszéli Újság* és az *Ungvári Közlöny*, valamint személy szerint annak kiadója, Kreisler Géza között.

1920 első hónapjaiban a *Határszéli Újságban* dühödt, s a térségben egyáltalán nem jellemző antiszemita kirohanások jelentek meg: „Amely államhatalom olyképpen engedi át a közélet minden ágát a zsidóakaratnak, a zsidóérdeknek és a zsidótízlésnek, mint ahogy átengedte Magyarország, az az állam feltétlenül gyűlöletet fog támasztani önmaga iránt.”¹⁴¹ A következő cikk Bálint Miklósnak szólt: „Változtassa viszsza a nevét, úgy, amint azt becsületes zsidó ősei viselték, és siessen vissza – amíg nem késő – boldogító igéivel ősei földjére, Palesztinába. Ott talán kivétel nélkül elvtársakra talál, és nemcsak, hogy a társadalmat forgathatja fel ott, hanem ő maga is felfordulhat.”¹⁴² (1920. ápr. 25.) Eddig egy országról, illetve egy emberről esett szó. A horizont azonban fokozatosan tágult: „Látjuk, hogy a zsidó faj világalomra törekszik, és céljai elérésében nem válogatja meg az eszközöket. Ez a faj részben már világalomra is jutott, mert a sajtó és a tőke az ő kezében van.”¹⁴³ (1920. máj. 9.) Hat héttel később felháborodott hangú írás tette közzé, hogy egy zsidó gyerek látványosan összetaposott egy rózsafüzért.

Az indokolatlannak tűnő antiszemita hangvétel okaira csak 1920 nyarán derült fény: „A zsidóság bojkottálta lapunkat, amikor annak legnagyobb szüksége lett volna az anyagi támogatásra, mert egyidejűleg

¹⁴⁰ *Határszéli Újság*, 1919. jan. 5.

¹⁴¹ *Határszéli Újság*, 1920. jan. 18.

¹⁴² *Határszéli Újság*, 1920. ápr. 25.

¹⁴³ *Határszéli Újság*, 1920. máj. 9.

*a régi kiadó is megunt már a ráfizetéseket, és kijelentette, hogy a maga részéről a lap beszüntetésére gondol. A magyar zsidóság bojkottálta a magyarság érdekeit védő Határszéli Újságot, mert az meg merete állapítani, hogy a magyar bolsevizmusban a zsidók vitték a főszerepet.*¹⁴⁴

A zsidó származású lapkiadó, Kreisler Géza igen sérelmesnek tartotta azokat az írásokat, amelyekből néhányat mutatóba idéztünk, s vagy az Ungvári Közlönyben válaszolt, vagy a bírósághoz fordult, s az éppen esedékes affér leggyakrabban azzal végződött, hogy a *Határszéli Újság* kényszerült a nyilvános bocsánatkérésre. A háborúskodás lezárása már átnyúlt 1921-be, amikor Megbékültünk címmel vezércikket jelentettek meg Magyar Bálinték. A bevezető részben ez állt: „*Lehetne beszélni arról, hogy mi a zsidóságnak nemes célokra való összetartását, szorgalmát nem, hogy elítéltük volna, de példaképül állítjuk a széthúzó és nem kitartó keresztények elé ... Be kell látnia a zsidóságnak, hogy mi a keresztény szociális szervezkedés hirdetésével nem a zsidóság ellen, hanem a kereszténység érdekében fáradozunk, s ezen a címen látjuk be mi, hogy Kreisler Géza célja a zsidóság védelme és nem a mi személyünk támadása volt.*” Ezt követte Magyar Bálint nyilatkozata: „*A zsidóságnak azt a részét, mely magát sem a bolsevizmussal, sem egyéb destruktív irányzattal nem azonosította, és magát mindenkor, minden körülmények között magyarnak vallotta, bántani nem akartam. Nem kisebb ellenség ellen harcoltam, mint a bolsevizmus ellen. A harc heves volt, s ennek hevében a lapokban esetleg becsúszott látszólagos vagy való általánosításokat tekintsék a zsidók úgy, mint nem szándékolt kifejezéseket.*” E nyilatkozat után Kreislertől is bocsánatot kért az ellene való alaptalan vádaskodásokért. Az írás Kreisler Géza válaszával fejeződött be: „*Magyar Bálint főtisztelendő úr fenti nyilatkozata után kijelentem, hogy ellene lefolytatott támadásaimnak alapja mindenkor az ő antiszemitának vélt politikája volt, és azok soha nem irányultak a kereszténység ellen. Magyar Bálint főtisztelendő úr fenti nyilatkozatát elégtételnek elfogadom, és az ellene használt sértő kifejezéseket visszavonom.*”¹⁴⁵

¹⁴⁴ *Határszéli Újság*, 1920.júl. 25.

¹⁴⁵ *Határszéli Újság*, 1921.jan. 9.

Bár a Határszéli Újság keresztényszocialista indíttatású lap volt, mégis örömmel tudósítottak az inkább protestáns szellemben szerveződő Magyar Jogpárt megalakulási terveiről, hiszen egy új magyar ellenzéki párt volt születőben: *„Célja az, hogy politikai téren az államhatalommal szemben egységes frontot alkosson, és kisebbségi jogainak védelmében minél nagyobb erőt mutasson.”*¹⁴⁶

Egy héttel később nyilvánosan tiltakoztak az egyház és állam szétválasztása ellen, majd az iskolaüggyel foglalkozva felajánlották, hogy a katolikus egyház felekezeti alapon elvállalja az ungvári magyar gimnázium működtetését. Erre a felajánlásra a kormány sem ekkor, sem a későbbiekben nem reagált.

1921 elején az Árky Ákos vezette Ruszinszkoí őslakosság Autonóm Pártja programját jelentették meg az újságban. A program fő gondolatai a következők voltak: az autonómia megvalósítása, a közhivatalokban helybéliek alkalmazása, az emberi szabadságjogok érvényesítése, helyes és igazságos adórendszer bevezetése, Kárpátalja gazdasági életének talpra állítása.

Két héttel később vezércikkben foglalkoztak az autonómia ügyével: *„Össze kell fognunk és össze kell forrnunk a közös célok megvalósítására, és egyesült erővel kell követelnünk tartományunk közjogi határainak azonnali és végleges megállapítását, s e határok keretében a békeszerződés idevonatkozó parancsoló rendelkezésének négy pontjában meghatározott önkormányzatot. E közös célban le kell omlania a faji és pártellentéteknek, az egyetemes cél amúgy is benne van a pártok programjában.”*¹⁴⁷

1921 novemberében és decemberében négy részből álló cikksorozatot jelentettek meg A keresztényszocializmus feladatai címmel. Valamiféle osztársadalmi béke illúzióját kergetve a következőket írták: *„Világ keresztényei egyesüljete! jelszó alatt éppen úgy meg lehet teremteni az internacionálét, mint ahogy a szociáldemokrata és kommunista jelszavakkal. A keresztényszocializmus feladatai között most a legaktuálisabb a nemzetköziség megoldása. Ez nálunk, Ruszinszkoiban annál is inkább lehetséges, mert itt az évszázadok óta együtt élő nemzetek között*

¹⁴⁶ *Határszéli Újság*, 1920.júl. 18.

¹⁴⁷ *Határszéli Újság*, 1921.márc. 27.

a nemzetiségi villongás átkos betegsége sohasem dúlt... Hamis az tan, hogy a szocializmus kizárólag az osztályharcok alapján érhet el eredményeket. Nem! A keresztényi szeretet alapján berendezett földi életben az osztályharc módszereit a jóakarátú megegyezés politikája válthatja fel. A keresztényszocialisták erkölcsi tartalma a szociáldemokratákétól abban a világfelfogásban különbözik, amely a mesterségesen szított gyűlölet helyett a szeretet és a megértés alapjára helyezkedik... A keresztényszocialista nem csak tanít, de nevel. Ezért szükséges e kétirányú munka, hogy a proletariátus és a társadalom polgári rétege egymással harmonizáljon.”¹⁴⁸

Némiképp ellentmondani látszik a meghirdetett szeretet jelszavának, hogy a *Határszéli Újság* más lapokhoz fűződő viszonya egyre inkább elmérgesedett. Leggyakrabban az *Ungvári Közlönnyel* kerültek konfliktusba, s Korláth Endre, aki ekkoriban még a *Közlönyben* is rendszeresen szerepelt, 1922 újévi köszöntőjében utalt is az állandósuló ellentétekre. Az írás a *Határszéli Újságban* jelent meg; „*Ne bélyegezzük egymást a látszólagos ellentétes vélemény miatt sem pimasznak, sem árulónak... Maradjanak meg az újságok mindig a nyugodt, komoly és tárgyilagos elvi vita hangjánál. Tegyék félre egymással szemben úgy a gúnyt, mint a furkósbót. Ez a munka szimpatikus lesz a közönségnek, és elősegíti küzdelmünket is.*”¹⁴⁹ Az intellektusnak sok foganatja nem volt, a különböző látványos és néha alattomos támadások a továbbiakban is folytatódtak, mindössze annyiban változott a kép, hogy két évvel később már a *Kárpáti Futárt* is elkezdték támadni, s folyamatosan szaporodtak azok a sajtóperek, ahol a sértő fél a *Határszéli Újság* volt.

1923-ban felhívást tettek közzé Készüljünk a Ruszinszkói Magyar Nemzeti Kongresszusra címmel: „*Munkácson fog találkozni a ruszinszkói magyarság - pártkülönbőség nélkül - vezéreivel, hogy mindazokat a teljesítetlenül maradt követeléseket, mindazokat az orvosolatlanul hagyott sérelmeket, és mindazokat a zár alá vett jogokat, amiket ötödik- éve nélkülözünk, illetve elszenvedünk, a világ elé tárja. Ezen a kongresszuson kell kialakulnia annak a politikai útnak, amelyen halad-*

¹⁴⁸ *Határszéli Újság*, 1921.nov. 20.

¹⁴⁹ *Határszéli Újság*, 1922. jan. 8.

nunk kell.”¹⁵⁰ A cikk alatt vastag nagybetűkkel a következő jelszavak álltak: „EGYSÉGBEN AZ ERŐ! AKARATBAN A GYŐZELEM!” Igazi program végül nem született a kongresszuson, nem a követendő, hanem inkább a kerülendő utakat fogalmazták meg.

1923 végén újra feltámadt az antiszemitizmus, s 1924 januárjában A világsajtó nemzetközi zsidósajtó lett című írás látott napvilágot.

1924 elején egyébként felháborodott hangú cikkek adták hírül, hogy a magyar Himnusz éneklése miatt 11 személy ellen bírósági eljárás indult. Az ítélethirdetésre márciusban került sor, s a büntetés többnyire 8-14 napi fogház volt, bár néhány „tettet” – fiatal korára való tekintettel – „csupán” dorgálásban részesítettek.

Ezekben a hetekben már elsősorban a választási készülődések tartottak számot a legnagyobb olvasói érdeklődésre. A választást megelőző időszakban az újság terjedelme megnövekedett, a szokásos 4 oldal helyett 6 oldalon jelent meg, s esetenként mellékletet is közreadtak.

Míg a pártok többsége a saját vagy a szimpatizáns lapokban pártprogramjának népszerűsítésére törekedett, a *Határszéli Újság* jóval egyszerűbb megoldást választott: a többi szervezet sokoldalú lejáratását.

Kortes-élet Ruszinszkóban című írásukban beszámoltak arról, hogy a térség 9 mandátumáért 13 párt adott be jelölőlistát. Rövid, tömör, ám annál ellenségesebb hangú jellemzéseket adtak a szerintük teljesen esélytelen és fölösleges másik 12 pártról, majd így vonták le a végső konklúziót: „A 4. számú lista az Őslakosság Autonóm Pártjáé, melyre egész Ruszinszko magyarsága fog szavazni, hogy megmutassa a pártbontóknak, milyen hatástalan volt minden korteskedésük, mert a magyar egység erősebb most, mint valaha volt.”¹⁵¹ A cikk előtt és után ismét jelszavak álltak; „Aki nem a 4. számú listával fog szavazni, az a magyarság ellen szavaz!” „Nem magyar az, aki nem tart össze!” „Ruszinszko a ruszinszkóiaké lesz!”

Egy héttel később fény derült egy nagyszabású gazdasági visszaélésre, s ez adott lehetőséget az agrárok elleni támadásra: „A cseh agrárpárti Udrzal miniszter vezetése alatt álló hadügyminisztériumban ütött ki

¹⁵⁰ *Határszéli Újság*, 1923.máj. 6.

¹⁵¹ *Határszéli Újság*, 1924.márc. 2.

a botrány, ugyanis egy, még a szesz panamánál is piszkosabb természetű benzin-panama derült ki. Az történt tudniillik, hogy a nagybárára cseh légionárius tisztekkel tele hadügyminisztériumban az anyagbeszerzés osztály emberei a hadsereg részére szükséges benzin vásárlása körül sorozatos lopásokat és csalásokat követtek el. Az államkincstár kára az eddigi hozzávetőleges becslések szerint meghaladja a 15 milliót... Legalább láthatja a magas Prágától messze fekvő jó Podkarpatszka Rusz népe, hogy odafönn, a soktornyú fővárosban hogyan gazdálkodnak az ő életével és vérével diszponáló hadügyminisztérium nagyurai.”¹⁵² (1924. márc. 9.) Ehhez a számhoz 2 oldalas melléklet is tartozott, amely ruszin, magyar és német nyelven intézett felhívást a szavazók táborához: „Hol a szabadság? Az egységben. Testvéreim! Ruszinok, magyarok, németek, románok, szlovákok! Mindannyian keresztények és őslakos testvéreim! Értsétek meg egymást! Ha külön-külön jártok, a sátán pusztítóan vigyorg felétek. Ha együtt lesztek, veletek az Isten és így az igazság is!”

A következő lapszám már a voksolás napjának reggelén látott napvilágot, s a címoldalon a választási helyzetkép ismertetésére vállalkoztak: „Az erő és a hatalom pár napon belül az őslakosság kezébe fog kerülni. A prágai centralizmus tábora, vagyis ezzel a prágai kormányzat Ruszinszkoóban el fog bukni. Az egykor hatalmas erőt képviselő cseh Agrárpárt lába alól már egészen kicsúszott a talaj. A bakancsot ígérő szociáldemokraták pártjának siralmas helyzetére fölösleges is szavakat pazarolni. A kormány támogatásában egymást túllícitáló zsidó vezetők személyes torzsalkodásai folytán a zsidóság oly megosztott, hogy egy mandátumhoz sem juthat. A Kereskedők és Iparosok Polgári Pártjának viganójába bújtt Szlovák Általános Hitelbank választási esélyei is komikusan siralmasak. A kormány pártjai tehát három mandátumnál többet nem kaphatnak”¹⁵³ (1924. márc. 16.).

Ebben a kiadásban is találkozhatott az olvasó az újság sajátos propaganda-módszereinek egyikével, amikor közismert versek csöppet sem szellemes aktualizáló átköltésével próbálták gúny tárgyává tenni politikai ellenfeleiket. Jelen esetben A walesi bárdok volt az „áldozat”.

¹⁵² *Határszéli Újság*, 1924.márc. 9.

¹⁵³ *Határszéli Újság*, 1924.márc. 16.

Álljon itt mutatóba két versszak az elszomorítóan megnyomorított költeményből:

*„Hodzsza Milán, agrár Milán
Vágtat gyors autóján.
Hadd látom - úgymond - mennyit ér
Ruszinszko tartománya.”* - majd a befejező sorok:

*S 200 000 dalolva megy
Urnához férfi, lány,
De egy se tudja mondani,
Hogy éljen a kormány.”*

S aztán a választási eredmények...A lap szerkesztőinek le kellett (volna) vonni a tanulságokat, de reális pártprogram egyelőre változatlanul nem született.

A tanulságok elemzésekor mindössze a kommunisták sikereit nyugtázták ekképpen *„Az eredmény meglepetések sorozata. A legnagyobb meglepetés a kommunizmus hatalmas előretörése. Oka: a mérhetetlen pauperizmus, amely az éhínség már szomorúan klasszikus területéről, a Verchovináról lehúzódtott a déli részekre is. Kétségbeejtő nyomor és munkanélküliség kergette bele a népet a kommunizmus karjaiba.”*¹⁵⁴

1925 elején A kisebbségi jog és a Keresztényszocialista Párt című írásuk így fogalmazott *„A nemzeti kisebbség kérdését pusztán hatalmi erővel, ügyészi üldözéssel, rendőri erőszakossággal, az elégedetlenséget hordó pártok felosztatásával, vezetőik elfogatásával és bebörtönzésével, röviden: kegyetlen megtorló rendszabályokkal elnémitani vagy megoldani nem lehet. A keresztényszocialista párt programjának alappillére, amelyen egész felépítménye nyugszik, a gyengék és elnyomottak védelme.”*¹⁵⁵ A nyár folyamán még egy offenzíva indult a „konkurencia” ellen: *„A szociáldemokrácia és a kommunizmus felhői megkísérlik eltakar-*

¹⁵⁴ *Határszéli Újság*, 1924.márc. 23.

¹⁵⁵ *Határszéli Újság*, 1925.febr. 22.

*ni a keresztényszocializmus napját, de ezek a felhők szét fognak oszlani, és a mi napunk teljes pompájában fog felragyogni.*¹⁵⁶

Május 30. és június elseje között Észak-Morvaországban, Zwittauban rendezték meg a keresztényszocialisták első csehszlovákiai kongresszusát, amelyen mintegy 600 küldött vett részt. 4 szekcióban folyt a tanácskozás, tárgyaltak az üzemi tanácsokról és bizottságokról, a munkanélküli segéllyel kapcsolatos törvényről, az új törvényekkel szembeni állásfoglalásról és a lakásviszonyokról. A *Határszéli Újság* tudósítást adott közre az eseményről, majd így summázta a tennivalókat: „*Ha a nemzeti gondolat megmentéséért akarunk harcolni, utunk csakis a kereszténység nemzetközösségének vársáncaihoz vezethet, amelyek mögül sikeresen küzdhetünk mindennemű javainkért az elnyomó hatalmasokkal szemben.*”¹⁵⁷

Mivel a következő év sem hozott megoldást a régió égető kérdéseire, a lap történelmi jellegi polemizálásba kezdett: „*A magyar mindig áldozata volt az európai történelemnek. Ezer esztendő alatt egyebet sem csinált, mint hol a saját, hol a mások függetlenségéért harcolt, és időnként leigázottja volt más népeknek. A ruszinszkoí magyarság kétségbeejtő helyzete igazi példája annak, hogy mit érnek azok a paragrafusok, amik a békeszerződésekben a kisebbségi jogokról szerénykednek. Hol legyen tehát nyugta ennek a letiport nemzetnek, amikor annyi jó tulajdonsága mellett is üldözik, sanyargatják, gyűlölik, ahelyett, hogy az újjáépítő munka hasznos munkásaivá tennék.*”¹⁵⁸

A hangnem a következő hónapok során változatlan maradt: „*Amíg ebben az országban mindenütt a demokráciát hirdetik, a népek önrendelkezési jogának diadalát ünneplik, s közben intézményesen nyomják el a kisebbségeket, addig itt a békéről és a konszolidációról szó sem lehet,*”¹⁵⁹

1926 tavaszán zajlottak Kárpátalján az ipartestületi választások. A *Határszéli Újság* pártfogolta az elnöki tisztre az egykori ellenség, Kreisler Géza volt, akinek dicsérete több hasábot töltött meg. Mivel az előzetes információk szerint a térség zsidó iparosai nem Kreislert támogatták, az újság így írt: „*El sem tudja a keresztény polgárság képzelni,*

¹⁵⁶ *Határszéli Újság*, 1925.jún. 7.

¹⁵⁷ *Határszéli Újság*, 1925.júl. 19.

¹⁵⁸ *Határszéli Újság*, 1926.jan. 10.

¹⁵⁹ *Határszéli Újság*, 1926.jún. 27.

milyen furfangos kortes-eszközökkel dolgoztak Preusz Mór és társai, hogy a zsidóság gyűlöletét Kreisler Géza ellen felkeltsék. Azt hazudták, hogy Kreisler keresztény, márpedig egy hithű zsidó nem szavaz keresztény jelöltre. Keresztény iparosok! Ne kövessétek a zsidók példáját! Szavazzatok Kreisler Gézára, aki megígérte, hogy az iparosság érdekeinek mindig bátor védelmezője lesz!”¹⁶⁰

1927-ben Rimaszombat adott otthont a keresztényszocialisták párt-értekezletének, amelyről bőséges, 2 teljes oldalt kitevő beszámoló jelent meg. Az értekezlet résztvevői leszögezték, hogy tántoríthatatlanul kitartanak az ellenzéki politika folytatása mellett, valamint azt, hogy a közelgő elnökválasztáson nem fognak Masarykra szavazni. (Ennek talán csak. látszólag mond ellent, hogy amikor a köztársaság népe a keresztényszocialisták szavazatai nélkül is elnökké választott Masarykot 1930 márciusában 80 éves születésnapján köszöntötte, a *Határszéli Újság* ezt írta; „Nekünk Masaryk élete örök példaadás marad, hogy hogyan kell küzdeni a legnagyobb kitartással egy nemes célért. Példáját követni fogjuk.”)

A Párt létjogosultságának legfőbb elemét így fogalmazták meg: „Minden társadalmi osztályt felölelő párt egyedül a keresztényszocialista párt. A becsület, tisztesség, komoly hangú ellenzéki munka az elnyomás alatt élő népek képviselőinek természetesen feladata. Mi azért vagyunk ellenzékiek, mert apró morzsákért nem adjuk fel nemzeti értékeinket.”¹⁶¹

Két héttel később, 1927. június 6-án *A magyarság tízparancsolata* címet viselő felhívás szerepelt a lapban:

1. *Én vagyok az élet forrása, több mint ezer éve. Bárhová vet a sors, bármilyen életre kényszerít a végzet, sohase felejtsd el, hogy magyarnak születted!*
2. *Ne szavakkal mondd, de tetteiddel bizonyítsd, hogy magyar vagy!*
3. *Ne feledkezz meg a múlt tiszteletéről!*
4. *Tiszteld a magyar jövőt gyermekeidben, mert csak így lehet nemzeted örök életű a földön!*
5. *Ne öld meg a hitet gyermekeidben nemzeted iránt!*

¹⁶⁰ *Határszéli Újság*, 1926.máj. 23.

¹⁶¹ *Határszéli Újság*, 1927.máj. 22.

6. *Ne orozd el gyermekeidtól a magyar oktatás lehetőségét!*
7. *Ne pazarold el gyermekeidet, a nemzet vércsöppjeit idegen iskolákban!*
8. *Ne engedd, hogy hamis próféták félrevezessenek téged és gyermekeidet!*
9. *Ne kívánd a másét, de a magadét ne engedd!*
10. *Tűrj, szenvedj, éhezz, de magyar voltodat soha, semmiért, meg ne tagadd! Csak így mentheted át nemzetedet az igazság győzelmének szent korába!*

Mivel 1927 októberére községi választásokat írtak ki, már nyár elején kezdetét vette az agitáció. Ez a *Határszéli Újság* esetében ismételten azt jelentette, hogy adatokat gyűjtöttek a riválisok ellen, s ezeket hangzatos címek alatt hozták a közvélemény tudomására, pl. *Revolvertel terrorizálnak a cseh agrárok Viskén*.¹⁶² Ugyanebben a számban tudósítottak a Ruszin Nemzeti Tanács ungvári kongresszusáról. Idéztek Kaminszky és Kurtyák beszédeiből, akik felszólalásaikban a békeszerződésben garantált autonómia azonnali megvalósítása mellett szálltak síkra.

Érdekesen alakult a *Határszéli Újság* Hlinkához fűződő viszonya. Az évtized elején gyakran és pozitív kicsengéssel emlegették, mint a szlovákiai keresztény eszme egyik kulcsembert, mivel azonban a későbbiekben támogatta a kormányt, innentől kezdve kígyót-békát kiabáltak rá: „*A tömegek még meg-megtapsolják, mert igen nagy a hatalma egy olyan kiváló demagógnak, mint Hlinka páter. De a demagógoknak egy a sorsuk: a csúfos bukás!*” (1927. aug. 21.) Hasonló hangnemben született Fedor Miklós nemzetgyűlési képviselő prágai levele, melyben így írt: „*Hlinka páter néppártjában csak a személyi érvényesülés lett úrrá, mindenki iparkodik megmenteni önmagának, ami még megmenthető a végleges összeomlás előtt.*”¹⁶³

1927 októberére már eldöntött kérdés volt, hogy a keresztényszocialisták a Magyar Nemzeti Párttal közös listán indulnak a választásokon. Grosschmied Géza szenátor írása a címdalalon kapott helyet, de konkrét

¹⁶² *Határszéli Újság*, 1927. aug. 21.

¹⁶³ *Határszéli Újság*, 1927. dec. 4.

program helyett ismét csak frázisokat tartalmazott: „Csak a magukban bízó népeknek van jövőjük! Mi nem a másét akarjuk, mi csak a magunkét védjük, az igazságot keressük, és itt akarunk élni továbbra is. Itt maradunk, itt állunk az ősi rögön, szorgalom, takarékoság, türelem és összetartás pótolhatja azt, amit a végzet reánk nehezdedt keze elvett. Csendes, de törhetetlen akarattunktól függ az, hogy a megváltozott viszonyok dacára itt továbbra is nemcsak hogy megmaradhassunk, de újra megerősödhessünk.”¹⁶⁴

A választások után nagy diadallal adták tudtul, hogy „Az Országos Keresztényszocialista Párt előretörése a nemzetiségi vegyes vidékeken azt igazolja, hogy a keresztényszocializmus hű elveihez, mert a különböző nemzetiségek érdekeit, kívánságait tiszteletben tartja, s mintegy a helyzet üttöerén tartja a kezét. Lassan-lassan mindjobban átlátja elsősorban a városok intelligensebb, értelmesebb közönsége, de a falvak értelmes népe is, hogy az őslakosság akaratának sokkal inkább megfelel az erős ellenzékiesség, mint a kormánytámogatás.”¹⁶⁵

Az ungvári képviselőtestületben végül a 42 helyből 11-et a keresztényszocialisták szereztek meg, így érthető volt az öröm. Munkácson azonban, ahol adminisztratív okokból csak két hónappal később zajlottak le a választások, csúfos kudarc érte a pártot. A *Határszéli Újság* felháborodása határtalan volt: „A munkácsi zsidók ismét” becsapták a magyarságot! Munkácson szavazott 3 970 zsidó, s ebből 3 755 a zsidó pártok listájára!”¹⁶⁶

Az újabb antiszemita hullám ekkoriban jelentkezett. Tavasszal egy mellékletet adtak közre MACESZ címmel. Az alcím még inkább sokatmondó volt: A megrövidített hébredő magyarok hivatalos büzlönye és antiszemitánt lapja. A négy oldalas, szellemesnek szánt, de visszataszítóan primitív iromány feltehetőleg a lap hűséges olvasói körében sem arathatott elsöprő sikert, mert a beígért folytatás végül elmaradt. Helyette Bálint Miklós, a *Keleti Újság* szerkesztője körül kavartak újra viharokat Titulálták őt terrorpubinak, leninmumuskának, tolvajnak, s mindezt olyan stílusban, hogy a lap nevét akár nyugodtan *Útszéli Újságra* is lehetett volna változtatni.

¹⁶⁴ *Határszéli Újság*, 1927.okt. 2.

¹⁶⁵ *Határszéli Újság*, 1927.okt. 23.

¹⁶⁶ *Határszéli Újság*, 1927.dec. 18.

Ezekben a hetekben-hónapokban a párt fókuszpontjában Szülő Géza állt, s alig lehet olyan lapszámot találni, amelyben valamilyen formában ne hivatkoztak volna a pártvezérre. Előszeretettel idéztek szónoklataiból: „*A német-római császárok hatalma sem tudta megtörni a magyar derekát. A magyar derek olyan most is, mint volt: bátor, egyenes, büszke és be nem hódoló... Menjünk előre őseinknek az útján. Szavazatunkkal igazoljuk, hogy mi az autonómiát követeljük, hogy hívek vagyunk múltunkhoz, jogaink mellett kitartunk.*”¹⁶⁷ Beszéd a magyar egyetemi ifjúsághoz Kassán: „*Ebben az államban ne olyanok legyenek, mint azt Hodzsa apánk hirdeti: magyarul beszélő csehszlovákok, de légyenek csehül és szlovákul tudó, fajtájukhoz hűséges magyarok!*”¹⁶⁸

Forrás: https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/Beregszasz_HatarszeliUjsag_1922_07-12/?query=HAT%C3%81RSZ%C3%89L%20%C3%9AJS%C3%81G&pg=0

¹⁶⁷ *Határszéli Újság*, 1927.nov. 13.

¹⁶⁸ *Határszéli Újság*, 1928.szept. 23.

A szó hagyományos értelmében vett politizálás a *Határszéli Újság* hasábjain lényegében ebben az időben kezdődött el. A Csehszlovák Köztársaság fennállásának 10 éves évfordulóján 20 oldalas mellékletet adtak ki, melynek elkobzás utáni 2. kiadásában Egry Ferenc szenátor és Korláth Endre beszámolója jelent meg a ruszinszkói őslakosság, s ezen belül különösen a magyarság állami, társadalmi, gazdasági, nemzeti és kulturális életének elmúlt 10 éves sorsáról. 1929 januárjában ismét az autonómia kérdését feszegették, s immár nem csupán érzelmi alapon, hanem az érvényes alkotmány paragrafusaira hivatkozva.

Külpolitikával gyakorlatilag egyáltalán nem foglalkoztak, legfeljebb abban az esetben, ha az a hitélettel kapcsolatba hozható volt. Rendszeresen tudósítottak a régió vallási eseményeiről, harangszenteles, zárándoklat, főpapi látogatás, a felekezeti egyesületek rendezvényei konstans híryanagot jelentettek. Az olvasókkal való kapcsolattartást szolgálta a többé-kevésbé folyamatosan működő levelezési rovat. Eljegyzésekről, házasságkötésekről, halálesetekről a szokványos megrendelt értesítőkön kívül egy időben (1922-23) hetente az anyakönyvi hivatal statisztikai anyagát tették közzé.

Viszonylag rendszeresen jelentek meg Kárpátalja történelmét bemutató írások, ezek többsége a jó tollú Kondratovits Iréneusz vagy Mocsáry Béla munkája volt. Utóbbi gyűjtötte a környék anekdotáit is, s időnként ezekből is közreadtak néhányat. Szépirodalom csak időnként kapott helyet a lapban, a megjelentetett versek többsége azonban műkedvelők alkotása volt, s különösebben magas színvonalat nem képviselt. Épp ezért meglepő, hogy 1923 márciusában L. Tolsztojtól jelentettek meg egy rövidebb lélegzetű írást.

Állandó rovat adott információkat a sportélet eseményeiről. Míg kezdetben a futball volt a főszereplő, a későbbiekben egyre tárgult a kör, s más sportágak – torna, tenisz, birkózás – színesítették az újságot.

RÖVID KITEKINTÉS AZ ELSŐ BÉCSI DÖNTÉST KÖVETŐ IDŐSZAKRA

Amikor 1938 novemberében megszületett az első bécsi döntés, a hírt a magyar lapok többsége eufórikus hangulatban vette tudomásul. A címdalokon új feltámadásról, visszanyert szabadságról adtak hírt. A *Kárpátalja* első novemberi száma nemzetiszín kerettel jelent meg, s a többi újság is igyekezett kivenni a részét az általános ünneplésből.

December elején szinte minden vezércikk Horthy Miklóst köszöntötte névnapja alkalmából, s december végén Az őslakó „Első szenteste magyar karácsonyfa alatt” címmel jelentetett meg ünnepi cikket. Az újságok folyamatosan tudósítottak a magyar hadsereg gyakorlatilag akadálytalanul történő előrenyomulásáról, s a beszámolók nem szütkölködtek a hazafias jelszavakkal teletűzdelt patetikus kifejezésekben.

Forrás: Kárpáti Magyar Hírlap, 1944. július-augusztus (25. évfolyam, 78-102. szám)

Bizonyos lapok státusa is jelentősen megváltozott. A *Kárpáti Magyar Hírlap* lett a kormány hivatalos sajtóorgánuma, s az 1940-es évek elejétől már naponta jelent meg. Más esetekben - a zsidótörvények életbe léptetése folytán - változás következett be a szerkesztőség élén, s ez gyakran az arculat módosulását is eredményezte.

Megváltozott bizonyos újságok hangneme is. Az *Az őslakó*, amely a csehszlovák éra választási küzdelmeinek idején a helyi zsidóságot, mint „zsidó vallású magyar testvéreinket” emlegette, 1944 nyarán már örömmel üdvözölte azt a tényt, hogy a deportálás csendben, botrányok nélkül lezajlott, de a cikkíró Vozáry rosszallóan tette hozzá, hogy sajnos, a zsidó szellemet ennek ellenére nem sikerült kiűzni Munkács ősi falai közül.

A *Munkásújság* mint a Kommunista Párt lapja, megszűnt, mivel az akkori Magyarországon a párt sem működhetett hivatalosan.

Az *Új Közlöny* visszavette 1922 előtti nevét, s *Ungvári Közlöny* néven tudósított a magyar honvédség ungvári bevonulásáról: „*Ungvár népe olyan fogadtatásban részesítette a bevonuló magyar csapatokat, amilyenre senki nem mert gondolni. Ungvár lakossága az utcán volt, éljenzett, csókolta a magyar katonákat, és valóságos virágerdőt zúdítt a diadalmas honvédekre. És erről a városról merte valaki azt mondani, hogy nem magyar! Mi hát, ha nem magyar? Magyar volt ez a város mindig, még akkor is, mikor mindent elkövettek, hogy ne legyen az. Az ezeréves magyar történelemben Ungvár soha se volt, és soha se lesz más, mint magyar.*”¹⁶⁹

Másnap ugyanez a lap arról számolt be, hogy a magyarok bejövételéről az ungvári izraelita templomban ünnepélyes hálaadó istentisztelettel emlékeztek meg. Az ünnepi szónoklat hangsúlyozta a város zsidóságának törhetetlen ragaszkodását magyarságához, majd a főrabbi ezt mondta: „*Lehetünk-e mások, mint magyarok? - hiszen magyar az anyanyelvünk, magyar iskolát végeztünk, magyar kultúrát szívtunk magunkba, minden porcikánk, testünk-lelkünk magyar.*” Az emléke-

¹⁶⁹ *Ungvári Közlöny*, 1938. nov. 12.

zetes megmozdulást Horthy Miklósert mondott közös ima, majd a Himnusz és a Szózat eléneklése zárta.

Az antiszemita propaganda azonban – elsősorban Az őslakó hasábjain – már működésbe lépett. Erre válaszolt az *Ungvári Közlöny* vezércikke: „*Vannak szélsőséges nacionalista mozgalmak, amelyek bizonyos felekezetekhez tartozó magyaroktól megtagadják magyar mivoltukat, úgy beszélnek róluk, mint parazitákról... Hát nem! Ezek a bizonyos felekezetekhez tartozó magyarok akkor voltak magyarok, amikor bizony sok mai szélsőjobboldali vezér nem lett volna az; akkor voltak paraziták, amikor 20 éven át erejüket meghaladva fenntartották a magyar kultúrát, a magyar színészetet... Ungvár lakossága a legnagyobb egyetértésben élt eddig, s ezt az egységet senkinek nem áll jogában megbolygatni.*”¹⁷⁰

A nemzeti egység boldog illúzióját fogalmazta meg patetikus újévi cikkében a Kárpáti Magyar Gazda: „*Nekünk egy új Magyarország kell. Hivatalnok, aki testvérként borul össze az irodájába bekopogtató munkással és gazdával. Földművelő, aki nem tekinti ellenségének az érette élő nadrágos embert. Magyar író, aki nem zsidó kiadó szolgája. Magyar újságíró, akinek nem csak üzlet a foglalkozása, hanem magyar fajtájáért való harc. Hisszük, hogy ebben a szellemben, ebben a jelben 1939 a magyar megújulás hatalmas, boldog új esztendeje lesz.*”¹⁷¹

A Kárpáti Híradó 1938 novemberében így írt: „*Győzött a magyar igazság! Munkács, Ungvár, Kassa, Losonc, Léva, Érsekújvár a miénk!*”¹⁷² Egy héttel később a címloldalon a Himnusz és a Szózat teljes szövegét közölték, s éltették a megnagyobbodott Magyarországot és Horthy Miklós kormányzót. Az újévet köszöntő lelkes vezércikk szerint a felhőtlen boldogság ideje jött el a visszacsatolással, s a magyar sajtó egyöntetűen az egység diadaláról zengett: „*Összeforrott magyarok, visszatért magyarok, boldog magyarok! Új ország, új nemzet! Új tervek, nagy és szent akarások, és főképpen nagy eredmények, nagy cselekedetek.*”¹⁷³

¹⁷⁰ *Ungvári Közlöny*, 1938. dec. 15.

¹⁷¹ *Kárpáti Magyar Gazda*, 1939. jan. 8.

¹⁷² *Kárpáti Híradó*, 1938 nov. 3.

¹⁷³ *Kárpáti Híradó*, 1939 jan. 1.

Kárpáti Híradó, 1944. március (21. évfolyam, 52. szám)

Úgy tűnik, az általános öröm közepette kevesen éreztek rá arra a szomorú tényre, hogy az emberiség 1939-ben már egy új világégés küszöbén állott, s ez a világégés majd nálunk, Kárpátalján, s egész Magyarországon is üszkös romokat és be nem gyógyuló sebeket fog maga után hagyni.

IRODALOMJEGYZÉK

- Arató Endre: *A magyar- cseh-szlovák viszony 50 éve* (1969)
Arató Endre: *Tanulmányok a szlovákiai magyarok történetéből* (1977)
Arató Endre: *Csehszlovákia története* (egyetemi jegyzet 1982)
Ádám Magda: *A kisantant és Európa* (1989)
Ádám Magda: *Tervek a dunai államok együttműködésére* (1988)
Balogh Edgár: *Hétpróba* (1981)
Benedek András: *Magyar irodalom Kárpátalján a két világháború között* (kézirat)
Botka Ferenc: *A csehszlovákiai magyar nyelvű szocialista irodalom bibliográfiája* (1969)
Boros Ferenc: *Magyar-csehszlovák kapcsolatok (1918-1921)* (1970)
Bottlik József - Dupka György: *Ez hát a hon,* (1991)
Darás Gábor: *A ruténföld elszakításának előzményei* (1936)
Darvas János: *Politikai életünk húsz éve Magyarok Csehszlovákiában 1918-1938*
Egan Imre: *Milyen legyen a ruszin autonómia?* (1939)
Fábry Zoltán: *A világ harmadik nemzete* (Korunk 1936)
Fenczik István: *A kárpátaljai autonómia és a kisebbségi kérdés* (1941)
Flachbarth Ernő: *Ruszhírszókai: autonómiája* (1934)
Flschbart Ernő: *A csehszlovákiai népszámlálások és a felvidéki kisebbségek nyelvi jogai* (1335)
Herboly Ferenc: *Harminckét esztendő* (1923)
Holotikova: *Magyarok Csehszlovákiában* (1971)
Incze Miklós szerk.: *A közép- és délkelet-európai államok a két világháború között* (1986)
Jócsik Lajos: *Iskola a magyarságra* (1939)
Jócsik Lajos: *Idegen igában* (1940)
Hrancsak: *0.0. Borkanyuk* (1977)
Miscsenko: *Kárpátontúli vázlatos története* (1975)
Olbracht: *Kárpátaljai trilógia* (1987)
Ortutay Tivadar: *Cseh világ a Kárpátokban* (1940)
Ortutay Tivadar: *Két világháború sodrában* (1989)

- Popély Gyula: *Az 1930. évi csehszlovák népszámlálás végrehajtása* (Magyarságkutató Intézet évkönyve 1988.)
- Rotman Miklós: *Fáklyavivők* (1972)
- Sándor László: *Kárpátukrajnai magyar könyv- és lapkiadás, nyomdászat és könyvkereskedelem 1918-1980* (Magyar Könyvszemle 1982.)
- Siklós András: *A Habsburg-birodalom felbomlása* (1987)
- Szarka László szerk.: *Békétlen évtizedek 1918-1938* (1988)
- Szvatkó Pál: *A visszatért magyarok. A felvidéki magyarság húsz éve* (1938)

NÉVMUTATÓ ÉLETRAJZOKKAL

Ady Endre (Érmindszent, 1877 – Budapest, 1919) költő, újságíró. A huszadik század egyik legjelentősebb magyar költője. A magyar politikai újságírás egyik legnagyobb alakja. 33

Árky Ákos (Ungvár, 1859 – Budapest, 1942) nyugalmazott katonatiszt, ezredes. 1921–1927 között kárpátaljai politikus, a Podkarpatszka Ruszi Őslakosok Autonóm Pártja alapító elnöke, az autonómia-terv kidolgozója, a *Rusinszinkói Magyar Hírlap* főszerkesztője. 1927 után Budapesten telepedett le. 53, 61, 129

Bacsinszky Ödön/Edmund (Kalina, 1880 – Jenakijevo, 1947) kárpátaljai politikus, jogász. 1925-1929 között parlamenti képviselő, 1929-1939 között szenátor. Ungvár polgármestere. 1938 októberében-decemberében a Bródy-, majd a Volosin-kormány belügyminisztere. Jenakijevoiban, a szovjet munkatáborban halt meg. 37, 43, 60

Balogh Edgár (Temesvár, 1906 – Kolozsvár, 1996) szlovákiai, illetve a felvidéki, majd romániai, erdélyi magyar publicista, főszerkesztő, egyetemi tanár, tudományegyetemi rektor. 62, 145

Barbusse, Henri (Asnières-sur-Seine, 1873 – Moszkva, 1935) francia szimbolista költő, író, publicista, kommunista aktivista. 62

Barta Lajos (Kistapolca, 1878 – Budapest, 1964) Kossuth-díjas magyar író, újságíró. A 30-as években a felvidéki magyarság körében tevékenykedett. 96, 98

Bálint Miklós (XX. század) kárpátaljai publicista, újságíró. Az 1920-as, 1930-as években a *Keleti Újság* kiadója, szerkesztője. 60, 62, 81, 110, 127, 137

Beneš, Edvard (Kožlany, 1884 – Sezimovo Ústí, 1948) cseh politikus, a csehszlovák állam egyik megalapítója. 1918-1935 között külügyminiszter, 1938. október 5-ig köztársasági elnök, 1942-től a londoni emigráns csehszlovák kormány elnöke, a második világháború után Csehszlovákia elnöke. 10, 11, 17, 53, 64, 68, 69, 78, 79, 97, 99

Bercsényi László gróf /székesi/ (Eperjes, 1689 – Luzancy, 1778) Bercsényi Miklós és első felesége, homonnai Drugeth Krisztina fia, II. Rákóczi Ferenc testőrségének századosa, majd Franciaország marsallja. 7

Bercsényi Miklós gróf /székesi/ (Temetvény, 1665 – Rodostó, 1725) kuruc főgenerális, II. Rákóczi Ferenc közeli harcostársa, a Rákóczi-szabadságharc egyik irányítója. 7

Beszkid Anton (Hönig, 1885 – Ungvár, 1933) ügyvéd, kárpátaljai politikus. 1910-1918 között a magyar parlament képviselője. Az első világháború után az Eperjesi Orosz Nemzeti Tanács vezetőjeként a Csehszlovákiához történő csatlakozást támogatta. 1923-1933 között Kárpátalja kormányzója lett. 40. 41

Béla Henrik (XX. század) felvidéki újságíró, szerkesztő. 1922. június elsején indította útjára *Prágai Magyar Hírlapot*, majd Béla Henriket júliusban kiutasították a Csehszlovák Köztársaság területéről, így Flachbart Ernő évekig egyedül vezette az újságot. 32

Bodáky István (XX. század) kárpátaljai újságíró, lapszerkesztő, 1926-tól a Beregszászban megjelenő *Ruszinszkói Magyar Gazda* vasárnapi lap munkatársa. 101

Borkanyuk, Oleksza (Kőrösmező, 1901 – Budapest, 1942) kárpátaljai kommunista politikus. A csehszlovák parlament kárpátaljai kommunista képviselője. 1942-ben, mint a szovjet hadsereg bevetett partizánját elfogták, Budapesten kivégezték 124, 145

Briand, Aristide (Nantes, 1862 – Párizs, 1932) francia politikus, a harmadik Köztársaság 41., 45., 50., 56., 61. és 64. miniszterelnöke. 1926-ban Gustav Stresemann német politikussal közösen elnyerte a Nobel-békedíjat. 9

Bródy András (Kövesd, 1895 – Ungvár, 1946) kárpátaljai politikus. 1933-tól az Autonóm Földműves Szövetség elnöke, majd parlamenti képviselő. A kárpátaljai autonóm kormány első miniszterelnöke 1938 októberében. 1939-től a magyar parlament képviselője. A szovjet hatóság halálra ítéli, 1946. december 7-én kivégezték Ungváron. 38, 43, 67, 75, 92, 148

Bulgakov, F. (1886-?) Lev Tolsztoj utolsó személyi titkára volt 1910-ben. 63

Czabán Samu (Rozsnyó, 1878 – Nagyszőlős, 1942) kárpátaljai gyermekíró, szerkesztő, pedagógus. 62

Černý, Jan (Uherský Ostroh, 1874 – Uherský Ostroh, 1959) 1920-1921, 1926) Csehszlovákia miniszterelnöke. 53

Clemenceau, Georges (Mouilleron-en-Pareds, Mouilleron-Saint-Germain, 1941 – Párizs, 1929) francia politikus. 1906-1909, valamint 1917-1920 között Franciaország miniszterelnöke. 12

Colombus Kristóf (Genova, 1451 – Valladolid, 1506) itáliai származású portugál, majd a spanyol korona szolgálatában álló utazó, tengerésztiszt, az amerikai kontinens 1492-es felfedezője. 63

Csopej Miklós (XX. század) görögkeleti pap, 1918. július 13-án az USA-beli Homesteadben alapított Amerikanszka Narodna Rada Uhroruszinov néven bejegyzett 23 tagú direktórium elnöke. 15

Darcsi Antal (XX. század) kárpátaljai műkedvelő költő, a propaganda célzattal írt versei *Ruszinszkoí Magyar Gazda* című lapban jelentek meg az 1920-as évek végén. 103

Demkó Mihály (Bodzásújlak, 1894 – Ungvár, 1946) kárpátaljai politikus, lapszerkesztő. Az Autonóm Földműves Szövetség alapító tagja. 1939-től behívott képviselő a magyar országgyűlésben. A szovjet hatóság halálra ítéli a Bródy-perben, 1946. december 7-én kivégezték Ungváron. 38, 75

Dérer, Ivan (Malacky, 1884 – Prága, 1973) 1926-1938 között csehszlovákiai szociáldemokrata iskolaügyi miniszter. 69

Dolfus/Dollfuß Engelbert (Texingtal, 1892 – Bécs, 1934) osztrák politikus 1933–1934-ben hazája ausztrofasiszta diktátora, kancellárja volt. Az osztrák nácik 1934. július 25-i sikertelen puccskísérlete során lelőtték. 73

Drbal, Miloš (XX. század), huszti cseh ügyvéd, a körzet kormánybiztosa, Huszt polgármestere, 1945-ben a szovjetek a jenakijevói táborba hurcolták, itt halt meg végelgyengülésben. 99

Dudás Ernő (XX. század) kárpátaljai politikus, a cseh Agrárpárt (Republikánus Párt) kárpátaljai vezetőségi tagja. 37

Dzurányi László (XX. század) újságíró, lapkiadó. A *Prágai Magyar Hírlapot* Forgách Gézával irányította. 32, 150

Egán Imre borostyánkői (Borostyánkő, 1881 – Budapest, 1944) Egán Ede kormánybiztos fia, ír származású magyar politikus, Békés és Jász-Nagykun-Szolnok vármegye kormánybiztos-főispánja. 145

Egry Ferenc (Kisgejőc, 1864 – Dunántúl, 1945) kárpátaljai politikus, harangöntő mester. A két világháború között a kárpátaljai kis-

gazdapárt elnöke, 1924-1939 között a prágai parlamentben szenátor. 1939-től behívott képviselő a magyar országgyűlésben. 37, 101, 139

Ehrenfeld, Péter/Petr (Brno, 1866 – Prága, 1936) cseh állami hivatalnok. 1921-1923 között kárpátaljai alkormányzó. 40, 53, 80

Fábry Zoltán (Stósz, 1897 – Stósz, 1970) felvidéki író, publicista, kritikus. 32, 145

Fedor Miklós (XX. század) csehszlovákiai politikus, prágai nemzetgyűlési képviselő. 136

Fejér Herman (Tiba, 1892 – Ungvár, 1953) kárpátaljai politikus, újságíró, 1936-tól az ungvári *Munkás Újság* szerkesztője, 1946-tól a *Kárpáti Igaz Szó* fordításos lapot irányította, majd leváltották, később a pártból is kizárták. A csehszlovák érában Hitlerék előretörése idején Londonba küldték emigrációba. 119

Fenczik István/Sztepan, dr. (Nagylucska, 1892 – Ungvár, 1946) kárpátaljai politikus, teológus, szerkesztő. 1935-től parlamenti képviselő. 1939 őszén a Bródy-kormányban gazdasági miniszter. 1939-1944 között a magyar parlament felsőházának tagja. A szovjet hatóság halálra ítéli, 1945-ben kivégezték Ungváron. 43, 245

Ferenc József I. (Bécs, 1830 – Bécs, 1916) osztrák császár, magyar és cseh király, az Osztrák-Magyar Monarchia első uralkodója (1867–1916). 83

Flachbart Ernő (Gölnicbánya, 1886 – Pécs? 1954) felvidéki származású jogtudós. 1933-tól a Felvidéki Tudományos Társaság főtitkára Budapesten. 32, 145, 148, 150

Forgách Géza (XX. század) felvidéki újságíró, szerkesztő az 1922-ben elindított *Prágai Magyar Hírlapot* Dzurányi Lászlóval irányította, miután Flachbart Ernő távozott a lap éléről. 32, 150

Fürst Sándor (Rum, 1903 – Budapest, 1932) magyar kommunista politikus, a biatorbágyi merénylet elkövetésével ártatlanul megvádolt és kivégzett kommunisták egyike. 108, 159

Gagatko, Andrej (Andruskovci, 1884 – Ukrajna, 1944) galíciai származású, a két világháború között kárpátaljai ruszofil politikus, 1920-ban a Kárpát-Orosz Munkás Párt egyik alapítója, 1924-1929-ben parlamenti képviselő, az 1930-as években Szabó Oreszt ukrán

pártjával együtt hozták létre a Központi Orosz Nemzeti Tanácsot, amely végül a csehszlovák parlament elé kerülő autonómia-terv részleteit kimunkálta. 38, 53

Garas Nándor (XX. század), újságíró, lapkiadó, az 1930-as években Bálint Miklós irányításával a kormányközeli Keleti Újság felelős szerkesztője. 81

Gáti József (Ungvár, 1885 – Németország, 1945) munkásmozgalmi aktivista, újságíró, szerkesztő. 1920-1939 között az ungvári *Munkás Újság* szerkesztője, 1925-től parlamenti képviselő. 1929 után opportunistáknak tekintették a CSKP-ból kizárták. 38, 118, 119, 121, 151

Gorkij, Maxim (Nyizsnyij Novgorod, 1868 – Gorki-10, 1936) ötszörösen irodalmi Nobel-díjra jelölt orosz író, drámaíró, a századforduló világirodalmának egyik legnagyobb hatású alakja. 116

Gottwald, Klement (Dědice, 1896 – Prága, 1953) cseh kommunista politikus, Csehszlovákia elnöke. 125

Gömbös Gyula /jákfay/ (Murga, 1886 – München, 1936) katonatiszt, politikus. 1929-től honvédelmi miniszter, 1932-1936-ban miniszterelnök. 123

Grosschmied Géza (Kassa, 1872 – Miskolc, 1934) ügyvéd, királyi közjegyző, csehszlovákiai magyar szenátor a keresztényszocialisták képviselőjében, Márai Sándor és Radványi Géza édesapja. 136

Grünstein Mór (XX. század), az 1920-as évek elején a *Munkács* című hetilap szerkesztője, amely még az Osztrák Magyar Monarchia idején indult, a Csehszlovák Köztársaságban. Majd a szerkesztő R. Vozáry Aladár lett, aki a későbbiekben *Az őslakó* címmel jelentette meg. 87

Gutenberg, János v. Henne (Mainz, 1395/1400 – Mainz, 1468). a könyvnyomtatás feltalálója. 63

Gyula deák vitéz Somogyvári Gyula írói álneve (Füles, 1895 – Budapest mellett, 1953) regényíró, költő, hős katona, közéleti személyiség, országgyűlési képviselő, a német fasizmus és a magyar kommunizmus üldöztette, rabkórházban halt meg Budapesten. 91

Győző Ármán (XX. század), 1924-től a CSKP egyik kárpátaljai vezéralakja, ungvári *Munkás Újság* munkatársa, 1920 végén a lap fő-szerkesztője, amikor Gáti József lapalapítót letartóztatták. 38, 118

Hancsin Mihály (XX. század) 1915. november 28-án Pittsburghban a ruszin értelmiség által megalakított Narodna Obrana politikai egyesület (elnöke Pacsuta Miklós) vezetőségi tagja, akik Kárpátalja hovatartozásáért szálltak síkra, a későbbiekben a Masaryk irányvonalat támogatták. 15

Hatalák Péter (XX. század) 1915. november 28-án Pittsburghban a ruszin értelmiség által megalakított Narodna Obrana politikai egyesület (elnöke Pacsuta Miklós) vezetőségi tagja, akik Kárpátalja hovatartozásáért szálltak síkra, a későbbiekben a Masaryk irányvonalat támogatták. 15

Havas Emil (XX. század, USA?) ungvári újságíró, lapszerkesztő, író. A csehszlovák korszakban betiltott *Ungvári Közlöny* után az ungvári *Új Közlöny* napilap felelős szerkesztője. Havas és családja szeptember elején kivándorolt az Amerikai Egyesült Államokba – a főszerkesztő Spiegel Sándor volt, de a lap tényleges irányítója a felelős szerkesztő Kösztenbaum Emil lett. 53, 161

Hindenburg, Paul von... (Grand duchy of posen, 1847 – Ogradzieniec, 1934) német tábornagy és nemzeti hős, Németország elnöke, halála után Adolf Hitler korlátlan hatalma követett. 82

Hitler, Adolf (Brauna am Inn, 1889 – Berlin, 1945) 1933-tól haláláig német kancellár. 63, 96, 108, 117, 122, 150, 152

Hlinka, Andrej (Csernova, 1864 – Rózsahegy, 1938) szlovák politikus, római katolikus pap. A Szlovák Néppárt alapítója, 1920-tól 1938-ig csehszlovák nemzetgyűlési képviselő. 136

Hodža, Milan (Szucsány, 1878 – Clearwater, 1944) újságíró, politikus, csehszlovák miniszterelnök. 14

Hokky Károly (Abaújszépi, 1883 – Cleveland, 1971) kárpátaljai politikus, tanár. A Kárpátaljai Keresztényszocialista Párt ügyvezető elnöke. 1929-től nemzetgyűlési képviselő. 1935-től szenátor. 1939-től a magyar parlament képviselője. A szovjet bevonulás előtt az USA-ba emigrált. 37, 61, 62, 72, 126

Horthy Miklós /nagybányai/ (Kenderes, 1868 – Estoril, 1957) tengerésztiszt, politikus 1920. március 1-jétől 1944. október 16-ig Magyarország kormányzója. 141, 143

Hrabar, Konstantin (Ungvár, 1877 – Ungcsertész, 1938) görög-katolikus pap, a kormányzó Agrárpárt tisztségviselője, bankelnök, Ungvár főpolgármestere, majd 1934 és 1938 között Kárpátalja kormányzója. 41, 42, 58, 60, 96, 97, 98, 101

Husz János (Husinec, 1369 – Konstanz, 1415) cseh római katolikus pap, egyetemi tanár, előreformátor, vértanú. 63, 83

Illiczky Sándor/Alekszander (Feketeadó, 1889 – Tomszk, 1947) kárpátaljai görögkatolikus pap, kanonok, egyházi lapszerkesztő. 1939-1944 között a kárpátaljai kormányzó főtanácsadója. A felsőház örökös tagja. 1943-1945 között a munkácsi Görög Katolikus Püspökség adminisztrátora. A tomszki lágerében halt meg. 38

Ilosvay András (XX. század) kárpátaljai műkedvelő költő, a propaganda céllal írt versikéi Ruszinszkoí Magyar Gazda című lapban jelentek meg az 1920-as évek végén. 103

Irinyi Irinyi József (Albis, 1822 – Pest, 1859) magyar hírlapíró, műfordító, országgyűlési képviselő, az 1848-49-es szabadságharcban jelentős politikai szerepet játszott. A gyufa feltalálójának, Irinyi Jánosnak az öccse. 116, 153

Jaczik Mikós (XX. század) közéleti személyiség, politikus, kárpátaljai tartományi képviselő a csehszlovák korszakban. 107

Juhász Gyula (Szeged, 1883 – Szeged, 1937) magyar költő. A 20. század első felében Magyarország egyik legelismertebb költője. 62

Kaminszky József/Joszif (Rákóc, 1878 – Ungvár, 1944) kárpátaljai politikus, közíró, lapszerkesztő, jogász. Az Autonóm Földműves Szövetség alapító tagja. 1924-25-ben parlamenti képviselő volt. 1939-től a felsőház örökös tagja. 38, 76, 136

Karinthy Frigyes (Budapest, 1887 – Siófok, 1938) magyar író, költő, műfordító. 62, 86

Katrics József (XX. század) kárpátaljai újságíró, szerkesztő. 1924-1925 között a *Kárpáti Híradó* főszerkesztője Simon Menyhért társaságában. 111

Kazinczy Ferenc (Érsemjén, 1759 – Széphalom, Sátoraljaújhely, 1831) magyar író, költő a nyelvújítás vezéralakja. 70

IV.Károly (1887-1922) osztrák főherceg, a Habsburg-Lotaringiai-ház utolsó uralkodója, IV. Károly néven az utolsó magyar király. 10, 54, 78

Károlyi Mihály gróf /nagykárolyi/ (Budapest, 1875 – Vence, 1955) politikus, miniszterelnök, az első magyar köztársasági elnök. 1919 júliusában távozott az országból. 82

Kárpáti Sándor (XX. század) újságíró, szerkesztő, az 1930-as években az *Új Közlöny* munkatársa. 63

Kékedy Gábor (XX. század) újságíró, szerkesztő, az 1930-as években a *Kárpáti Híradó* munkatársa. 113

Kirov, Szergej Mironovics (Ursum, 1886 – Szentpétervár, 1934) vezető szovjet kommunista politikus, leningrádi pártszervezet főtitkára volt, akinek meggyilkolása tömeges politikai tisztogatások ürügyévé vált a Sztálin vezette Szovjetunióban. 123

Kiss László (Debrecen, 1904 – Budapest, 1976) kárpátaljai magyar újságíró, költő, szerkesztő. Az ungvári gimnázium befejezése után a polgári, liberális *Új Közlöny* munkatársa. Nádas Józseffel együtt a beregszászi *Kárpátalja* című lap elindítója, az ungvári szerkesztőségének vezetője. A két világháború között négy verseskötete jelent meg. Második verseskötete *A nagy párbaj* címmel, Móra Ferenc levél-előszavával 1933-ban jelent meg. *Távoli fény* című háborúellenes könyvének kéziratát az államügyészség elkobozta. A háború után Budapesten telepedett le és a Móra Ferenc könyvkiadó munkatársasént nyugdíjazták. A jelen sajtótörténeti könyv szerzőjének, *dr. Kiss Ágnesnek* az édesapja. 62, 94

Kondor György (XX. század) (XX. század) 1915. november 28-án Pittsburghban a ruszin értelmiség által megalakított Narodna Obrana politikai egyesület (elnöke Pacsuta Miklós) vezetőségi tagja, akik Kárpátalja hovatartozásáért szálltak síkra, a későbbiekben a Masaryk irányvonalat támogatták. 15

Kondratovits Irenej/Iréneusz (Bercsényifalva, 1878 – Ungvár, 1957) ruszonofil, görögkatolikus pap, később pravoszláv lelkipásztor, helytörténész, tankönyvíró, politikai konformistaként minden rezsimet kiszolgált. 1941-ben a Kárpátaljai Tudományos Társaság alel-

nőke. 1945-ben áttért a pravoszláv hitre, majd 1949-ben a munkácsi pravoszláv püspökség vezetője volt, közreműködött a görögkatolikus egyház felszámolásában. 139

Korláth Endre /korláthelmeczi/ (Botfalva, 1881 – Budapest, 1946) kárpátaljai politikus, ügyvéd, főispán. 1925-től a Magyar Nemzeti Párt kárpátaljai kerületének ügyvezető elnöke. 1924-től nemzeti gyűlési képviselő, majd szenátor. 1938 decemberében behívták a magyar parlamentbe. 1939 januárjától néhány hónapig Ung és Bereg vármegye főispánja. 37, 53, 56, 57, 70, 72, 90, 102, 103, 107, 109, 130, 139

Kossey Pál (XX. század) kárpátaljai politikus, a cseh Agrárpárt (Republikánus Párt) kárpátaljai vezetőségi tagja. 1935 májusától a csehszlovák nemzetgyűlés képviselője. 37

Kossuth Lajos (Monok, 1802 – Torino, 1894) magyar államférfi, a Batthyány-kormány pénzügyi minisztere, a Honvédelmi Bizottmány elnöke, Magyarország kormányzó-elnöke. A magyar szabadságharc szellemi vezére. 113

Kosztolányi Dezső (Szabadka, 1885 – Budapest, 1936) író, költő, műfordító, kritikus, esszéista, újságíró, a *Nyugat* irodalmi folyóirat első nemzedékének kimagasló formaművésze, a XX. századi magyar széppróza és líra egyik legnagyobb alakja. 86

Kováts Miklós (XX. század) kárpátaljai újságíró, irodalmár, lapszerkesztő. 1924-1944 között az ungvári *Kárpáti Magyar Hírlap* munkatársa, 1926-tól Rácz Pállal szerkesztője. Többnyire külpolitikai témákkal foglalkozott. 1939-ben újra indult Gyöngyösi Irodalmi Társaság tagja. 66, 69

Kölcsey Ferenc (Szódemeter, 1790 – Szatmárcseke, 1838) magyar költő, politikus és nyelvújító, a Magyar Tudományos Akadémia tiszteletbeli tagja, a Kisfaludy Társaság alapító tagja, a nemzeti himnusz költője. 7

Köszörű Károly (XX. század) közéleti személyiség, politikus. 1936-1940 között az Egyesült Magyar Párt kárpátaljai kerületének főtitkára. 37

Köszttenbaum Emil (XX. század) kárpátaljai újságíró, lapszerkesztő. 1938 szeptemberétől az *Új Közlöny* felelős szerkesztője.

Köszenbaum Emil Kiss László költő, újságíró közeli barátja volt, 1908-1986 között élt, Kassán élő két fiával Kiss László lánya, Ágnes ma is kapcsolatban áll. Köszenbaum Emilt a Slánský ügyben perbe fogták, börtönben ült, utána nevet változtatott, Kolar lett az új név. Slánský, Rudolf (1901–1952) zsidó családból származó cseh kommunista politikus. 1945-től Moszkva bizalmi embereként a cseh kommunista párt főtitkárává választották. A szilárdan sztálinista politikust hatévnyi, a pártvezetés csúcsán eltöltött idő után, 1951 szeptemberében a gazdaság szervezésben elkövetett hibák miatt leváltották főtitkári posztjáról, s miniszterelnök-helyettesé fokozták le. 1951. november 23-án letartóztatták, s közel egy év előkészítés után egy a magyarországi Rajk-per mintájára (Slánský esetében a jugoszláv helyett az angol-amerikai és a cionista vonal volt a meghatározó) megrendezett koncepció per (1952. november 20–27.) fővádoltjaként tizenegy társával együtt halálra ítélték, majd december 3-án kivégezték. 1963-ban a Legfelsőbb Bíróság felmentette a vádak alól; teljes rehabilitációjára 1968-ban került sor. 65, 152

Kreisler Géza (XX. század) zsidó származású lapkiadó, szerkesztő, 1920-ban az *Ungvári Közlöny* lapkiadója, 1925 nyarától a *Kárpáti Híradó* (1924 – 1944) az ungvári szerkesztőség vezetője. 111, 127, 128, 134, 135

Krokovay Károly (XX. század) kárpátaljai műkedvelő költő, a propaganda céllal írt versei Ruszinszkói Magyar Gazda című lapban jelentek meg az 1920-as évek végén. 103

Kun Béla (Hada, 1886-Moszkva, 1938) újságíró, kommunista politikus, a Magyarországi Tanácsköztársaság tényleges vezetője, hivatalosan külügyi és hadügyi népbiztos. 1920-ban Moszkvába emigrált, ahol az 1938–39-es sztálini tisztogatás áldozatává vált. 102

Kurtyák, Iván/János (Huszt, 1888 – Nagyszőlős, 1933) kárpátaljai politikus. Az Autonóm Földműves Szövetség parlamenti képviselője, a párt alapító elnöke. 38, 67, 90, 120, 136

Lokota, Ivan (Nagybocskó, 1884 – Os, 1942) kárpátaljai kommunista politikus, 1929-1932 között szenátor, 1932-ben letartóztatták. A kommunista vezető egyébként 42 hónapi magánzárka után 1937 janu-

árjában szabadult ki. 1940-ben a Szovjetunióba szökött. Meghurcolták, majd a kirgizisztáni Os településen halt meg. 124

Lukács György (Budapest, 1885 – Budapest, 1971) Kossuth- és Baumgarten-díjas magyar filozófus, irodalmár, esztéta, egyetemi tanár, marxista gondolkodó és kommunista politikus. 33, 55

Magyar Bálint (Nagysomkút, 1886 – Pátyod, 1957) költő, lapszerkesztő, szaniszlói római katolikus plébános. 1916-1921-ben az Ungváron megjelent *Határszéli Újság*ot szerkesztette. 126, 128

Mankovits Gyula (Rózsadomb, 1891 –?) főjegyző. Többek között hat és fél évig Beregszász, majd öt évig Kőrösmező, továbbá Aknaszlatina és más települések főjegyzője. Vállalt magyarsága miatt a cseh sajtó támadásának volt kitéve. 103

Masaryk, Tomáš Garrigue (Hodonín, 1850 – Lány, 1937) cseh szociológus filozófus, a csehszlovák állam egyik megalapítója. 1920-tól 1935-ig Csehszlovákia köztársasági elnöke. 9, 10, 11, 15, 16, 47, 49, 53, 54, 60, 77, 90, 92, 93, 105, 135, 152, 154,

Mécs László (Hernádszentistván, 1895 – Pannonhalma, 1978) Corvin-koszorús magyar premontrei szerzetes, költő, lapszerkesztő. Első verseskötetét *Hajnali harangszó* címmel Ungváron 1923-ban jelent meg. Ekkortájt az ungvári római katolikus templomban is szentmiséket tartott. 33

Mocsáry Béla (XX. század) kárpátaljai cikkíró, helytörténész, a *Határszéli Újság* szerzője. 139

Molnár Ferenc (Budapest, 1878 – New York, 1952) író, újságíró. 23

Mondok, Iván (Nagygyereblyés, 1893 – Szovjetunió, 1941) újságíró, kárpátaljai kommunista politikus. 1924-től kezdődően a Csehszlovák Kommunista Párt kárpátaljai vezéralakja, 1924-1929 között parlamenti képviselő, 1930-ban államellenes tevékenységért a cseh rendőrség letartóztatta. Szabadulása után a Szovjetunióba emigrált, az NKVD tisztogatási akciójának áldozata, politikai száműzetésben halt meg. 38

Móra Ferenc (Kiskunfélegyháza, 1879 – Szeged, 1934) magyar író, újságíró, muzeológus. 62, 90, 154

Móricz Zsigmond (Tiszacsécse, 1879 – Budapest, 1942) író, újságíró, szerkesztő. 114

Mussolini, Benito (Predappio, 1883 – Giulino, Azzano, 1945) olasz politikus. 1922–1943 között Olaszország miniszterelnöke. 123

Nagy Gyula (XX. század) kárpátaljai műkedvelő költő, a propaganda célzattal írt versikéi *Ruszinszkói Magyar Gazda* című lapban jelentek meg az 1920-as évek végén. 103

Nagy Sándor (XX. század) erdélyi újságíró a *Kárpáti Futár* tudósítója, közléseit a kolozsvári *Páosztortűzre* hivatkozva jelölték meg. 80

Nádas Anna (Brassó,? – Beregszász, 1990) erdélyi származású beregszászi színész, újságíró, színműíró. Az 1930-as években férjével, Nádas Józseffel, az ungvári Kiss László újságíróval 1934-től közreműködött a beregszászi *Kárpátalja* című lap elindításában, szerkesztésében. 95

Nádas József (Tiszaújlak,? – Beregszász,) laptulajdonos, szerkesztő, az ungvári Kiss László újságíróval 1934-től közreműködött a beregszászi *Kárpátalja* című lap elindításában, szerkesztésében. 94, 154, 157

Necsas János (XX. század) szociáldemokrata politikus. A cseh kormány koalícióban lévő Szociáldemokrata Párt kárpátaljai tagozatának egyik ismert vezetője. 38

Olbracht, Ivan (Semily, 1882 – Prága, 1978) cseh író, publicista. 40, 145

Ortutay Jenő (Tarna, 1889 – Abesz, 1950) kárpátaljai közéleti személyiség, görögkatolikus pap. Az 1930-as években Beregszász városbírója. 1938-tól behívott képviselő a magyar országgyűlésben. A Gulág egyik munkatáborában halt meg. 98

Pacsuta Miklós (XX. század) 1915. november 28-án Pittsburghban a ruszin értelmiség által megalakított Narodna Obrana politikai egyesület elnöke, akik Kárpátalja hovatartozásáért szálltak síkra, a későbbiekben a Masaryk irányvonalat támogatták. 14, 152, 154

Petrigalla Péter (XX. század) kárpátaljai politikus, a cseh Agrárpárt (Republikánus Párt) kárpátaljai vezetőségi tagja. 37

Petőfi Sándor (Kiskőrös, 1823 – Fehéregyháza körül? 1849) magyar költő, forradalmár, nemzeti hős, a magyar költészet egyik legismertebb és egyik legkiemelkedőbb alakja. 110

Pirandello, Luigi (Agrigento, 1867 – Róma, 1936) Nobel-díjas olasz drámaíró és novellista. 114

Pjecsák Iván (1904-1972) kárpátaljai közéleti személyiség, pedagógus, lapkiadó, ügyvéd. Igazságügyi miniszter a Bródy András kormányában, 1949-ben a csehszlovák kommunisták meghurcolták, ki-semmizték. 43

Polchy István (XX. század) újságíró, lapszerkesztő, politikus. 1926-tól megjelenő *Ruszinszkói Magyar Gazda*, majd a *Kárpáti Magyar Gazda* egyik szerkesztője. A Beregszászi Polgári Radikális Párt elnöke. 1936-1940 között az Egyesült Magyar Párt kárpátaljai kerületének vezetőségi tagja, politikai főtitkár. 37, 101

Rácz Pál (Munkács, 888 – Budapest, 1984) író, újságíró, közéleti személyiség. 1920-ban megalapította, és 1938-ig szerk. a *Kárpátaljai Magyar Hírlapot*, 1921-38-ban egyidejűleg a *Prágai Magyar Hírlap* ruszinszkói szerkesztője volt. 1938-44-ben Ung vármegye és Ungvár tanfelügyelője. 37, 66, 126, 155

Rákosi Mátyás (Ada, 1892 – Nyizsnyij Novgorod, 1971) politikus, pártfőtitkár, 1952-1953-ban Magyarország miniszterelnöke. 123

II. Rákóczi Ferenc (Borsi, 1676 – Rodostó, 1735) magyar főnemes, a Rákóczi-szabadságharc vezetője, erdélyi fejedelem, birodalmi herceg. 7, 70, 147, 148, 164

Reisman Henrik (XX. század) újságíró, lapszerkesztő. Az 1878 végén alapított *Ungvári Közlöny* szerkesztője az első világháború időszakában, majd egy ideig az első Csehszlovák Köztársaság korában. 51

Révay, Júlian/ Gyula (Mircsa, 1899 – New York, 1979) kárpátaljai politikus, pedagógus, lapszerkesztő. A kárpátaljai Szociáldemokrata Párt egyik alapítója, 1935-1939 között parlamenti képviselője. A Bródy-kormányban közlekedési miniszter, a Volosin-kormányban egészségügyi és szociális miniszter is. A háború után az USA-ban élt. 38, 43

Rozsypal, Antal/Antonín (Domažlice, 1866 – Prága, 1937) cseh kormánytisztviselő, 1923-tól alkormányzó, 1928-tól az országos hivatalt elnöke Kárpátalján. 1937-ben nyugdíjazták és visszatért cseh földre. 60, 86

Sallai Imre (Erdőfüle, 1897 – Budapest, 1932) magántisztviselő, mozgalmi vezető, kommunista pártmunkás és politikus. A biatorbágyi merénylet elkövetésével Fürst Sándorral együtt ártatlanul megvádolták, elítélték és kivégezték. 108

Sárady Emil (XX. század) 1915. november 28-án Pittsburghban a ruszin értelmiség által megalakított Narodna Obrana politikai egyesület (elnöke Pacsuta Hihály) vezetőségi tagja, akik Kárpátalja hovatartozásáért szálltak síkra, a későbbiekben a Masaryk irányvonalat támogatták. 15

Siménfalvy Árpád (XX. század) kárpátaljai politikus, közéleti személyiség. Az 1920-as és az 1930-as években a Csehszlovákiai Magyar Népszövetségi Liga elnökségi tagja, a Kárpátaljai Magyar Nemzeti Párt ugocsa-i körzeti elnöke, tartománygyűlési képviselő. 1936-1940 között az Egyesült Magyar Párt kárpátaljai kerületének vezetőségi tagja. 1939 nyarától Bereg (1940 novemberéig), Ugocsa és Ung vármegyék, valamint Ungvár thj. főispánja (1944 májusáig). 37, 107

Simon Menyhért (Bátyú, 1897 – Budapest, 1952) kárpátaljai magyar kultúrpolitikus, közéleti személyiség, költő, szerkesztő, lapkiadó. 1924 – 1944 között a *Kárpáti Híradó* főszerkesztője, 1932-ben a munkácsi *Magyar Írás* című szépirodalmi folyóirat elindítója. 1922-1937 között hat verseskötete jelent meg Munkácson és Kassán. 11, 153

Schöpflin Aladár (Maniga, 1872 – Budapest, 1950) magyar műkritikus, irodalomtörténész, író, műfordító. 33

Slavik, Juraj (Dobronya, 1890 – Washington, 1969) 1926-ban csehszlovák földművelésügyi-, majd 1932-ben belügyminiszter. 1934-ig ellátta a kárpátaljai iskolaügyi referátus tisztségét is. 60, 62

Šmeral, Bohumír, (Třebíč, 1880 – Moszkva, 1941) cseh kommunista politikus. 1921-1925 között a Csehszlovák Kommunista Párt első elnöke, parlamenti képviselő. 77, 78

Somlyó Zoltán (Alsódomború, 1882 – Budapest, 1937) költő, újságíró, műfordító. 62

Spiegel Sándor (XX. század) újságíró, lapszerkesztő. 1938 szeptemberétől az *Új Közlöny* főszerkesztője. 65, 152

Srba, Antal (XX. század) a Beneš-kormányban 1921 szeptemberétől a cseh közéleti miniszter. 79

Stefan, Ágoston/Avgusztón (Feketebátor, 1877 – Rahó, 1944) kárpátaljai ügyvéd, közeleti személyiség, magyarbarát ruszofil politikus. Rahón volt ügyvéd. A Károlyi-kormány idején Ruszka Krajna kormányzóává nevezték ki. A Tanácsköztársaság idején népbiztos volt. 1919-1924 között Lengyelországban élt emigrációban. Majd hazatért Kárpátaljára és belépett a kormányzó Agrárpártba. 1925-1929 között a csehszlovák parlament képviselője. Majd ismét Rahón ügyvédkedett. 14, 37

Štefánik, Milan Ratislav (Kosaras, 1880 – Pozsonyivánka, 1919) tábornok, politikus, diplomata, csillagász, a szlovák történelem jelentős alakja. 1918. október 14-én Párizsban megalakult ideiglenes csehszlovák kormány első hadügyminisztere lett. 11

Szabolcska Mihály (Tiszakürt, 1861 – Temesvár, 1930) református lelkész, költő. 91

Szabó Dezső (Kolozsvár, 1879 – Budapest, 1945) magyar író, publicista, főreáliskolai tanár. A két világháború közötti magyar irodalom nagy hatású képviselője. 62

Szabó Oreszt (Kövesliget, 1867 – 1939/1940?) ügyvéd, magyar kormánytisztviselő, kárpátaljai ruszin-magyar politikus. Az őszirózsás forradalom után a magyarországi ruszinokhoz rendelt kormánybiztos, majd miniszter. Majd visszavonult a politikai életből. Majd megírta *A Ruszinföld autonómiájáról* című könyvét, amely 1939-ben jelent meg. 13, 14, 38, 150

Szabó Simon (Nagyrákóc, 1863 – Ungvár, 1929) görögkatolikus lelképásztor, pedagógus, közeleti személyiség, ruszofil. 1918. november 9-én Ungváron megalakult 35 tagú „magyar–ukrán néptanács” egyik vezetője Volosin Ágoston mellett. A csehszlovák orientációjú politikus 1923-tól a Duhnovics Társaság tiszteletbeli tagja, anyagi támogatója. 13

Szánthó László (XX. század) újságíró, lapszerkesztő. 1921 novemberétől a *Határszéli Újság* társszerkesztője Hokky Károly mellett. 126

Szent-Ivány József (Zsár, 1884 – Balatonfüred, 1941) felvidéki földbirtokos, politikus, író, művelődésszervező, a két világháború közötti szlovákiai magyar politika és közélet egyik kiemelkedő személyisége. 84

Szentkereszty Tivadar (XX. század) újságíró, lapszerkesztő. 1921 augusztusától egy ideig az *Ungvári Közlöny* felelős szerkesztője Havas Emil főszerkesztő mellett. 53

Szereczky László (XX. század) kárpátaljai politikus, a cseh Agrárpárt (Republikánus Párt) kárpátaljai vezetőségi tagja. 37

Szép Ernő (Huszt, 1884-Budapest, 1953) huszti származású magyar költő, regényíró, újságíró, színpadi szerző, elbeszélő. 62

Sztálin, Joszif Visszarionovics (Gori, 1878 – Kuntsevo, 1953) szovjet politikus. 1922-1953 között a Szovjetunió vezetője. 59, 108, 122, 154, 156

Szüllő Géza, dr. (Budapest, 1873 – Kisfalud, 1957) a két világháború közötti csehszlovákiai magyar politika fontos alakja, magyar politikai élet aktív szervezője. Ellenzéki Budapest-centrikus politikát folytatott. A Népszövetségi Ligák alelnökeként is működött. Meghatározó szerepét az OKP-n belül az Egyesült Magyar Párt (EMP) megalakulását követően is megtartotta. 84, 104, 138

Szvatkó Pál (Zsolnatarnó, 1901 – München, 1959) újságíró publicista, esszéista. A két világháború közötti csehszlovákiai magyar kulturális élet kiemelkedő szervezője. 1924-1938 között a *Prágai Magyar Hírlap* belső munkatársa, szerkesztője volt, 1957 után a Szabad Európa Rádió munkatársa. 146

Teleki Pál gróf /széki/ (Budapest, 1879 – Sándor-palota, Budapest, 1941) politikus földrajztudós, az MTA tagja. 1920-21-ben és 1939-41-ben Magyarország miniszterelnöke. Öngyilkos lett. 43

Tiziano, Vecellio (Pieve di Cadore, 1488/1490 – Velence, 1576) a velencei érett reneszánsz egyik legnagyobb festője, 63

Tolsztoj, Lev (Jasnaja Poljana, 1828 – Asztapovo, 1910) orosz író, filozófus, az orosz irodalom és a világirodalom egyik legnagyobb szerzője, a realista orosz próza mestere. 63, 139, 148

Török Pál (Poljana (Zemplén), 1896 – Munkács, 1936) kárpátaljai kommunista politikus, 1931-től parlamenti képviselő a csehszlovák időszakban. 119

Udržal, František (Dolní Roveň, 1866 – Prága, 1938) cseh politikus, közéleti személyiség. 1921 szeptemberétől csehszlovákiai nemzetvédelmi miniszter. 79, 131

Vasvári Pál (Bűd, 1826 – Havasnagyfalu, 1849) író, történész, pedagógus, filozófus, politikus, forradalmár, a „márciusi ifjak” egyik vezéralakja, honvéd őrnagy. 116

Vozáry Aladár, R. (Munkács, 1895 – Budapest, 1959) kárpátaljai politikus, újságíró, közíró, lapkiadó, szerkesztő. A Munkácson megjelenő *Az Óslakos* című lap tulajdonosa, szerkesztője. 1938 őszén nemzetőr, majd Munkács város miniszteri biztosa. Majd néhány hónapig behívott parlamenti képviselő. A Magyar Nemzeti Szövetség alelnöke. 1939 nyarán visszatért Munkácsra, folytatta újságírói tevékenységét, 1944-ben Budapestre távozott. 37, 64, 87, 88, 92, 142, 151

Vix, Ferdinánd (Sand, 1876 – Neuilly-sur-Seine, 1941) francia katonatiszt. 1918-1919-ben a szövetséges hatalmak budapesti katonai bizottságának vezetője. 12, 16

Voith György (XX. század) kárpátaljai magyar újságíró, lapszerkesztő. Az 1920-as évek elején *Keleti Újság* főszerkesztője, Bálint Miklós felelős szerkesztő mellett. Egyik vidékünkön megjelent műve: *20 év története*. Magyar Élet Kiadóvállalat Munkács 1939. 175 p. 81

Volosin, Avgusztin/Ágoston (Kelecsény, 1874 – Moszkva, 1945) görögkatolikus pap, kárpátaljai politikus, pedagógus. Egyik alapítója volt az ungvári Központi Orosz Nemzeti Tanácsnak. 1919–20-ban a kárpátaljai direktórium tagja. 1923–1939 között az általa alapított Keresztény Néppárt élén állt. A müncheni konferencia után az első kárpátaljai kormányban államtitkár. Majd 1938 október vége és 1939 március közepe között a második kormány miniszterelnöke, az ukrán orientációt képviselte. 1939. március 15-én Huszton létrehozott független Kárpáti Ukrajna államfője. Majd Prágában telepedett le, és az Ukrán Szabadegyetem pedagógiai tanszékét vezette. 1945-ben a szov-

jet titkosszolgálat letartóztatta. 1945-ben az NKVD moszkvai börtönében halt meg. 13, 14, 43, 53, 117, 125, 147, 159, 161

Wilson, Woodrow (Stauton, 1856 – Washington, 1924) 1913-1921 között az Amerikai Egyesült Államok elnöke. 1918.január 8-i kongresszusi üzenetében fogalmazta meg az első világháború utáni békére vonatkozó 14 pontos programját („wilsoni elvek”). 10, 15, 16, 17, 163

Zinovjev, Grigorij Jevszejevics (Kirovohrad, 1883 – Moszkva, 1936) bolsevik politikai és gazdasági vezető, szónok, a marxizmus-leninizmus egyik fő teoretikusa. Kivégezték Moszkvában. 121

Zombory Dezső (XX. század) kárpátaljai magyar újságíró, lapszerkesztő. 1918 októberében megalakult Ungvári Nemzeti Tanács tagja. 1909-ben alapította Ungváron a *Határszéli Újságot*. A Keresztényszocialista beállítottságú hetilapot az első világháború végéig szerkesztette. 1920.június 3-tól az Ungváron megjelenő *Ruszenszkói Magyar Hírlap* első felelős szerkesztője 1926-ig, amíg a lap a kárpátaljai magyar pártszövetség hivatalos orgánuma. Utána a lap magánkézbe került és Zombory megvált tőle. 126

Zrínyi Ilona, gróf (Ozaly, 1643 – Nikodémia, 1703), a Zrínyi családból való nemes asszony, hősnő, aki előbb i. Rákóczi Ferenc, majd Thököly Imre feleségeként erdélyi fejedelemné, a szabadságharcos II. Rákóczi Ferenc édesanyja. 1685 és 1688 között zajló munkácsi ostrom során tanúsított hősies kiállásával a kora újkori magyar történelem meghatározó szereplője. 7

Zsatkovics (Zhatkovyh) Gregory/Gergely (Galambos, 1886 – Pittsburgh, USA, 1967) jogász, közéleti személyiség az amerikai ruszin emigráció egyi vezetője. Kárpátalján született, ötéves korában került az Egyesült Államokba. A Generál Motors jogtanácsosa volt. Az első világháború után részt vett az amerikai ruszinok képviselőtében a kárpátaljai ruszinság jövőjéről szóló tárgyalásokon. 1920. május 15-én kinevezték Podkarpatska Rus kormányzójának, ebben a pozícióban folytatta munkáját az önkormányzat elérése érdekében. Ekkor kellett szembesülnie azzal a ténnyel, hogy a prágai vezetésnek már nem áll érdekében betartania korábbi ígéreteit. Majdnem egy évnyi sikertelen

munka után feladta a küzdelmet és 1921. március 16-án lemondott kormányzói tisztségéről. Május 17-én visszatért az USA-ba, ismét jogtanácsosként működött. A második világháború éveiben ismételten felvette a kapcsolatot a csehszlovák emigráns kormánnyal, támogatta Csehszlovákia visszaállítását, amennyiben a ruszinoknak a csehekkal és szlovákokkal egyenlő jogot biztosítanak. Elítélte Kárpátalja szovjet megszállását. 16, 79, 80

Összeállította: Dupka György

Bár a családuk ungvári, a sors úgy hozta, hogy a napvilágot Munkácson láttam meg 1945-ben. Később Magyarországra települtünk át, iskoláimat már Budapesten végeztem. 1968-ban szereztem történelem-magyar szakos tanári diplomát az ELTE Bölcsészkarán. Kezdetben nevelőotthonban dolgoztam, ez idő alatt szereztem meg

második diplomámat a Gyógypedagógiai Főiskolán. Saját gyermekem érkezésekor munkahelyet változtattam, először Csepelen, majd Angyalföldön gimnáziumi igazgatóhelyetesként és történelemtanárként tevékenykedtem. Közben egyetemi doktori címet szereztem. 2014 óta vagyok nyugdíjas, azóta részben önkéntes munkát végzek, részben kutatással foglalkozom. Elsősorban szűkebb hazám, Kárpátalja történelme iránt érdeklődöm.

ISBN 978-915-5757-15-0

